

تسهیلات

غیرجاری کلان

مرکز تحلیل داده شریف

پژوهشکده مطالعات
اقتصادی و صنعتی شریف

مرکز پژوهش‌های آمار ایران

نویسنده‌گان:

امینه محمودزاده، محمدحسین جعفری
محمد رضا منتظری توکلی (مرکز تحلیل داده شریف)

<p>سرشناسه: عنوان و نام پدیدآور: مشخصات نشر: مشخصات ظاهری: شابک: وضعیت فهرست نویسی: موضوع:</p>	<p>محمودزاده، امینه، ۱۳۶۰- تسهیلات غیرجاری کلان: ریشه‌ها و پیامدها/تدوین کنندگان امینه محمودزاده، محمدحسین جعفری، محمدرضا منظری توکلی؛ [برای] شورای پژوهشی اتاق ایران؛ درخواست کننده مرکز پژوهش‌های اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران. تهران: رایحه اقتصاد، ۱۴۰۳. ۹۸ ص.: جدول، نمودار. ۹۷۸-۶۲۲-۹۲۱۶۱-۰-۱ فیپا وام‌های بانکی -- ایران Bank loans--Iran وام‌های بانکی -- ایران -- نمونه پژوهی Bank loans--Iran--Case studies بانک و بانکداری -- ایران -- نمونه پژوهی جعفری، محمدحسین، ۱۳۶۹ منظری توکلی، محمدرضا، ۱۳۷۵ اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران. شورای پژوهشی اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران. مرکز پژوهش‌ها HG۱۶۴۲ ۳۳۲/۱۷۵۳۰۹۵۵ ۹۷۷۳۰۶۰ شماره کتابشناسی ملی: اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیپا</p>
 <p>مرکز تحلیل داده شریف</p> <p>پژوهشکده مطالعات اقتصادی و صنعتی شریف</p> <p>مرکز پژوهش‌های اتاق ایران</p> <p>رایحه اقتصاد Economic Flavor</p>	<p>نام اثر: تسهیلات غیرجاری کلان: ریشه‌ها و پیامدها شورای پژوهشی اتاق ایران تدوین کنندگان: امینه محمودزاده، محمدحسین جعفری و محمدرضا منظری توکلی (مرکز تحلیل داده شریف) درخواست کننده: مرکز پژوهش‌های اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران ناظر علمی: سیدعلی مدنی‌زاده، احمدرضا جلالی نایینی انتشارات: رایحه اقتصاد طراح جلد: آقای سیدحسن چاوشی شماره شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۲۱۶۱-۰-۱ نوبت و تاریخ چاپ: چاپ اول - تیر ۱۴۰۳ قیمت: ۲۵۰۰۰۰ تومان</p>
<p>واژه‌های کلیدی: مطالبات غیرجاری، تسهیلات کلان، رابطه بانک و بنگاه، ذینفع واحد</p>	<p>نشانی: تهران، خیابان طالقانی، نبش خیابان شهید موسوی (فرصت)، پلاک ۱۷۵</p>

پیش درآمد

مطالبات غیرجاری نشانه عمومی ضعف بخش شرکتی و منبع بروز مشکلات در بخش مالی اقتصاد هستند، سیاست‌های مؤثر برای کاهش اثر این نوع از دارایی‌ها بر عملکرد بانک‌ها و بنگاه باید این ارتباط و وابستگی متقابل را در نظر بگیرد. ریسک و بازده توأمان یکدیگرند و هنگام انعقاد یک قرارداد مالی گریزی از آن‌ها نیست، با این حال انتظار می‌رود فرآیندهای مدیریت ریسک در بانک‌ها و بنگاه‌ها و همچنین قواعد تنظیم‌گری که توسط سیاست‌گذار وضع می‌شوند بتوانند ریسک را در آستانه‌های امن آن مهار کنند. تصمیم‌گیری در زمینه بهبود وضعیت مطالبات غیرجاری، نیازمند داده و شناخت مناسب از ساختار نهادی شبکه بانکی است.

این مطالعه تلاشی است برای شناسایی ویژگی‌های اشخاص و بانک‌هایی که درگیر نکول روی تسهیلات کلان هستند. نرخ مطالبات غیرجاری در ایران مستمراً از ارقام تجربه‌شده در دنیا بالاتر بوده است. به‌رغم انجام نشدن فرآیندهای «ارزیابی کیفیت دارایی‌های» شبکه بانکی، ارزیابی‌های محلی و مقطعی نشان می‌دهد حجم دارایی‌های منجمد ناشی از نکول بسیار بالاست. در نتیجه، زبانی که در صورت آغاز فرآیندهای اصلاحات نظام بانکی آشکار می‌شود از توان مالی حاکمیت برای ادامه فرآیند بیشتر خواهد بود. بنابراین شناخت دقیق ویژگی‌های نکول در ایران شرط لازم انتخاب شیوه بهینه برای این بعد از اصلاح نظام بانکی است. تمرکز بالای مطالبات غیرجاری در تسهیلات بزرگ، اهمیت مطالعه مطالبات غیرجاری تسهیلات کلان را دوچندان کرده است.

این مطالعه از بعد دیگری هم مهم است. به علت نبود داده‌های با ریزدانگی بالا در مورد بخش شرکتی، روابط بانک و بنگاه چندان شناخته‌شده نیست. معمولاً داده‌های مشاهده‌شده محدود به یک بانک خاص و یا شرکت‌های فهرست‌شده بوده‌اند. داده‌های منتشرشده توسط بانک مرکزی از این منظر، تجربه جدیدی از شناخت نحوه ارتباط بانک و بنگاه در کشور را ممکن ساخته است.

مرکز تحلیل داده شریف ذیل پژوهشکده مطالعات اقتصادی و صنعتی شریف با هدف توسعه فرآیند «تصمیم‌سازی مبتنی بر شواهد» انجام این پژوهش را بر عهده گرفت. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران به‌عنوان نماینده بخش خصوصی در گفتگو با حاکمیت، پشتیبان مالی انجام این تحقیق بوده است. از جناب آقای دکتر محمد قاسمی، رئیس محترم مرکز پژوهش‌های اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران و سرکار خانم دکتر منیره امیرخانلو معاون محترم پژوهشی این مرکز، بابت طرح و پیگیری موضوع سپاس‌گزارم.

این مطالعه دو بخش عمده داشته است، یک بخش بر اساس داده‌های تسهیلات کلان انجام شده است. از جناب آقای محمدحسین جعفری بابت توسعه این بخش صمیمانه متشکرم. ایشان با صبوری و دقت فراوان داده‌های یک به یک ذی‌نفعان واحد را جمع‌آوری، تحلیل و مستند کرده‌اند. انجام این پژوهش

بدون کمک همدلانه ایشان ممکن نبوده‌است. بخش دیگر کار را جناب آقای محمدرضا منطری توکلی بر اساس داده‌های شرکت‌های فهرست‌شده پیش بردند. با دقت علمی شاخص مطالبات غیرجاری را ساخته و تجمیع و تحلیل کرده‌اند. پشتکار و توان فنی ایشان در مراحل انجام کار بسیار تسهیل‌گر بوده است. داده‌های شرکت‌های فهرست‌شده توسط جناب آقای محمد امین اخوت علویان در مرکز تحلیل داده جمع‌آوری شده و در اختیار گروه تحقیق گرفته‌است. از ایشان بابت همراهی و دقت نظرشان تشکر می‌شود. در چارچوب پیشنهاد اولیه اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران قرار بود پایگاه اطلاعاتی تسهیلات کلان بر اساس داده‌های منتشره بانک مرکزی تشکیل شود، ویژگی‌های بانک‌ها و بنگاه‌ها در حد وسع پایگاه‌های اطلاعاتی کشور به آن اضافه شود و با استفاده از بانک داده ایجادشده، آماره‌های مهمی که می‌توانند وضعیت کنونی را توصیف کنند استخراج شوند. این مطالعه علاوه بر ارائه آمار توصیفی با استفاده از شیوه‌های مناسب اقتصادسنجی در تلاش است با اتقان بیشتر، ب روابط میان بانک و بنگاه را روشن کند. طبیعتاً دقت و صحت یافته‌های این پژوهش محدود به اطلاعاتی است که توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران انتشار پیدا کرده و تغییر در آن اطلاعات می‌تواند نتایج را تحت تأثیر قرار دهد. امید است یافته‌های این مطالعه بتواند فرآیندهای تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی در مورد تامین مالی بخش شرکتی و همچنین تسهیل و امکان اجماع روی انتخاب‌های نهایی را فراهم کند.

امینه محمودزاده

تیر ۱۴۰۲

خلاصه مدیریتی

- **ویژگی‌های مطالبات غیرجاری در ایران** نشان می‌دهد تعامل بانک و بنگاه در شبکه بانکی سالمی شکل نگرفته است:
  - متوسط نرخ نکول در مقایسه با تجربه جهانی همواره بالا بوده و به‌رغم روند کاهنده چند سال اخیر، در رده نرخ‌های بالای نکول قرار دارد.
  - به ترتیب دولت، بنگاه‌ها و خانوارها بالاترین تجربه نکول را دارند. در مورد دولت این اتفاق در قالب مطالبات غیرجاری ثبت نمی‌شود، اما در مورد بنگاه‌ها خودش را در ارقام ثبتی نشان می‌دهد. بنابراین ماهیت مطالبات غیرجاری ایران عمدتاً به صورت شرکتی و نه خانواری است.
  - همانند خود تسهیلات، مطالبات غیرجاری هم بسیار متمرکز است، به این معنی که احتمال نکول اشخاص حقوقی که موفق به دریافت تسهیلات با مقادیر زیاد شده‌اند، بالاتر است.
  - نکول مطالبات ارزی از مطالبات ریالی بسیار بیشتر است.
  - قواعد بانک مرکزی، ذخیره‌گیری مناسبی که بتواند پوشش‌دهنده ریسک باشد را برای مطالبات غیرجاری پیشنهاد نمی‌کند و از سوی دیگر امکان تمیز کردن صوری ترازنامه بانک‌ها و بنگاه‌ها وجود دارد.
  - ارقام اعلامی توسط بانک‌ها بخشی به دلیل اهمال به‌صورت آشکار و پنهان و بخشی به دلیل گریزهای قانونی قابل اتکا نیستند.
  - نرخ نکول مطالبات اهمال‌شده هم بسیار بالاست. به عبارت دیگر مسئله بنگاه‌های نکول کرده، شوک موقت وارد شده به آن‌ها که با رفع اثر نامطلوب وارد بر فعالیت بنگاه به حالت عادی برگردد نبوده است، در نتیجه عدم بازپرداخت به موقع اقساط را می‌توان نشانه‌ای از نکول ارادی دانست.
- مجموع تسهیلات کلان جاری و غیرجاری شبکه بانکی تا پایان آذر ۱۴۰۱، حدود ۱۵۰۰ ه.م.ت (۳۰ درصد مانده تسهیلات بخش‌های دولتی و غیردولتی) بوده که حدود ۲۵۰ ه.م.ت آن غیرجاری شده است. یعنی نرخ تسهیلات غیرجاری کلان تقریباً ۱۷ درصد و معادل تقریباً سه برابر نرخ ۵/۲ درصدی نکول در کل شبکه بانکی است.
- **گروه بانک‌های خصوصی:**
  - بیشترین تعداد تسهیلات کلان اعطاشده به ذی‌نفعان واحد در این گروه اتفاق افتاده، مقدار سرانه این وام‌ها نیز از گروه‌های بانکی دیگر بزرگتر است. بنابراین به نظر می‌رسد

دلیل بالا بودن تعداد ذی‌نفعانی که تسهیلات کلان گرفته‌اند، کم بودن میزان سرمایه در گروه بانک‌های خصوصی نیست.

- به‌رغم بالا بودن تعداد تسهیلات کلان، احتمال نکول در این گروه در مقایسه با سایر گروه‌های بانکی کم بوده است. این گروه کم‌ترین شدت نکول را داشته‌اند. این داده اطلاعاتی در مورد چرایی این پدیده در اختیار ما نمی‌گذارد.
- بانک‌های خصوصی در میان سایر گروه‌های بانکی در رتبه دوم بالاترین نرخ سود و مدت قرارداد قرار گرفته‌اند. به‌صورت متوسط قراردادهای مرتبط با تسهیلات کلان بانک‌های خصوصی، نرخ ۱۹ درصد و مدت قرارداد ۲۱ ماهه داشته است. در این گروه بانکی، قراردادهای با مقدار بزرگتر طولانی مدت‌تر هم بوده‌اند.
- از منظر وثایق حقیقی دریافت‌شده از ذی‌نفعان واحد در رتبه سوم گروه‌های بانکی قرار دارند، حدود ۳۱ درصد وثایق دریافتی آن‌ها حقیقی بوده و عمده‌ترین وثیقه‌ای که دریافت کرده‌اند از نوع چک بوده است.
- ذی‌نفعان واحد دارای شخصیت حقیقی عمدتاً با این گروه بانکی کار کرده‌اند.
- بررسی داده‌های تک تک بانک‌های خصوصی ناهمگنی بالایی آن‌ها از منظر سلامت بانکی و نحوه تعامل با دریافت‌کنندگان تسهیلات کلان را نشان می‌دهد.

• گروه بانک‌های دولتی:

- بانک‌های دولتی از منظر تعداد ذی‌نفعان واحد و سرانه پرداختی به هر یک از آن‌ها بهترین جایگاه را در میان دیگر گروه‌های بانکی داشته‌اند. با این حال، سرانه مطالبات غیرجاری و نسبت مطالبات غیرجاری به تسهیلات در آن‌ها بسیار بالا بوده است.
- بانک‌های دولتی از منظر احتمال نکول ذی‌نفعان مرتبط در رتبه دوم قرار داشته‌اند، اما شدت نکول در آن‌ها بسیار بالا بوده است. این یافته در تناقض با شرایط به نسبت سخت‌گیرانه وام‌های اعطایی این گروه بانکی قرار دارد.
- گروه بانکی دولتی بالاترین نرخ سود (۱۹ درصد) و کوتاه‌ترین مدت قرارداد (۹ ماه) را به ذی‌نفعان واحد پیشنهاد داده‌است. همچنین از منظر نسبت وثایق حقیقی به وثایق دریافتی (۸۳ درصد) در اولین رتبه قرار داشته‌اند. مهم‌ترین نوع وثیقه دریافتی آن‌ها هم از نوع قرارداد لازم‌الاجرا بوده است.
- شرکت‌های حاکمیتی بیشتر از این گروه بانکی وام دریافت کرده‌اند.
- به نظر می‌رسد تعارض منافع در رابطه بانک دولتی و تسهیلات گیرنده حاکمیتی چنان غالب است که اعمال شرایط سخت‌گیرانه‌تر قراردادهای تسهیلات هم نتوانسته مانع نکول تسهیلات کلان مرتبط شود. بررسی شرکت‌ها نشان می‌دهد این‌ها، برخی از

شرکت‌های بزرگ حاکمیتی هستند که احتمالاً به دلیل دخالت‌های قیمت‌گذاری دولت، قدرت ایجاد درآمد ندارند و دریافت وام توسط آن‌ها با نکول همراه می‌شود.

• گروه بانک‌های تخصصی:

- احتمال نکول ذی‌نفعان بسیار بالا و شدت نکول آن‌ها نیز بالا بوده است.
- این گروه بانکی، پایین‌ترین نرخ سود (۹ درصد) و طولانی‌ترین قراردادهای وام (۶۴ ماه) را به ذی‌نفعان واحد دریافت‌کننده تسهیلات کلان ارائه کرده و با سهم ۲۰ درصدی از کل وثایق، کمترین وثایق حقیقی را دریافت کرده‌اند.
- عمدتاً با شرکت‌های سهامی خاص کار می‌کنند.
- شرایط وام‌ها، انگیزه برای نکول را فراهم و فضای ممکن بانک در پیگیری قراردادهای غیرجاری را محدود می‌کند. داده‌های مکمل نشان می‌دهند بخش بزرگی از وام‌های این گروه بانکی، ارزی با نرخ مطالبات غیرجاری بالای ۴۰ درصد است.
- با توجه به سهم نزدیک به یک‌چهارمی این گروه بانکی از دارایی‌های شبکه بانکی و ارتباط صنعت با آن‌ها، اصلاح مدیریت ریسک، رتبه‌بندی اعتباری و ارزیابی کیفیت دارایی‌های آن‌ها در بالاترین اولویت قرار دارد.

• گروه بانک‌های خصوصی شده:

- این گروه بانکی تقریباً از همه نظر در میانه قرار دارند. رتبه آن‌ها در مبلغ کل تسهیلات کلان، تعداد ذی‌نفعان واحد دریافت‌کننده تسهیلات کلان، نسبت مطالبات غیرجاری، نرخ سود (۱۷ درصد) و مدت قرارداد (۱۴ ماه) سوم است.
- کمترین نسبت ذی‌نفعان نکول‌کننده به کل ذی‌نفعان را داشته‌اند.
- از منظر وثایق حقیقی به کل وثایق با ۷۵ درصد در جایگاه دوم قرار گرفته‌اند. عمده وثایق آن‌ها از نوع قرارداد لازم‌الاجرا بوده است.
- تسهیلات‌گیرندگان کلانی که شخصیت حقوقی آن‌ها سهامی عام است عمدتاً با این گروه بانکی کار می‌کنند.
- اطلاعات شرکت‌های فهرست شده بورسی نیز این حقیقت را تأیید می‌کند.
- نزدیک به ۸۰ درصد از مجموع مانده غیرجاری تسهیلات کلان مربوط به بانک‌های دولتی و تخصصی است. مقایسه سهم بانک‌های دولتی و تخصصی از مانده غیرجاری و اصل مبلغ تسهیلات کلان با سایر گروه‌های بانکی، نشان از عملکرد به‌طور متوسط ضعیف‌تر آن‌ها در وصول مطالبات کلان دارد.
- سهم بانک‌های خصوصی و تخصصی از تسهیلات کلان بیش از سهم آن‌ها از مجموع تسهیلات است، که به معنای سهم بیشتر تسهیلات کلان از مجموع تسهیلات پرداخت شده می‌باشد.

- بیش از نیمی از تسهیلات به بنگاه‌های سهامی خاص و نزدیک به یک‌سوم به بنگاه‌های سهامی عام پرداخت شده است و اشخاص حقیقی سهمی در حدود ۲ درصد داشته‌اند.
- سهم بیش از ۵۰ درصدی بنگاه‌های سهامی خاص از مجموع تسهیلات کلان، نه به علت پرداخت ارقام بزرگ‌تر به هر یک از ذی‌نفعان این دسته، بلکه ناشی از سهم بیش از ۷۰ درصدی بنگاه‌های سهامی خاص در میان ذی‌نفعان واحد دریافت‌کننده تسهیلات کلان بوده است.
- بنگاه‌ها یا نهادهای حاکمیتی و اشخاص حقیقی به‌طور متوسط عملکرد ضعیف‌تری در بازگرداندن مطالبات کلان داشته‌اند، به‌طوری‌که سهم ۸ و ۲ درصدی آن‌ها از تسهیلات کلان به ۳۴ و ۵ درصد سهم از مجموع مانده غیرجاری افزایش پیدا کرده است.
- بررسی ارتباط میان نسبت مانده غیرجاری تسهیلات کلان و شاخص‌های سلامت بانک‌ها نشان می‌دهد مطابق انتظار بانک‌های با نسبت مانده غیرجاری بیشتر در تسهیلات کلان، شاخص‌های سلامت عمومی ضعیف‌تری نیز دارند.
- بررسی‌های اقتصادسنجی نشان می‌دهد بین مدت قرارداد و سهم وثایق مالی از مجموع وثایق با نسبت مانده غیرجاری رابطه مستقیم و میان اندازه مبلغ پرداخت‌شده و نرخ سود با نسبت مذکور رابطه منفی وجود دارد. به‌بیان‌دیگر با کنترل سایر متغیرها با افزایش مدت بازپرداخت تسهیلات و سهم وثایق مالی به‌طور متوسط نسبت مانده غیرجاری به اصل مبلغ تسهیلات کلان افزایش پیدا کرده و با افزایش مبلغ پرداخت‌شده و یا نرخ سود این نسبت برای ذی‌نفعان واحد دریافت‌کننده تسهیلات کاهش می‌یابد.

فهرست مطالب

۳	پیش درآمد
۵	خلاصه مدیریتی
۹	فهرست مطالب
۱۰	فهرست شکل‌ها
۱۳	فهرست جداول
۱۵	۱- مقدمه
۲۴	۲- معرفی پایگاه‌های اطلاعاتی جمع‌آوری شده
۲۹	۳- بررسی ویژگی‌های تسهیلات دهندگان و تسهیلات گیرندگان
۲۹	۳-۱- برش گروه‌های بانکی
۳۴	۳-۲- برش انواع تسهیلات گیرنده
۴۰	۳-۳- برش ویژگی‌های قرارداد
۴۰	۳-۳-۱- نرخ سود
۴۵	۳-۳-۲- مدت قرارداد
۴۹	۳-۳-۳- وثایق
۵۶	۴- نسبت شاخص غیرجاری و سلامت بانک
۶۰	۵- شناسایی همبستگی‌ها
۶۳	۶- بررسی روند حرکتی نسبت مطالبات غیرجاری و متغیرهای کلان
۷۰	۷- جمع‌بندی
۱۲	۱- پیوست الف: تعاریف
۱۵	۹- پیوست ب: بررسی در سطح بانک
۹۵	۱۰- پیوست ج: بزرگترین ذی‌نفعان واحد

فهرست شکل‌ها

- شکل ۱-۱: نرخ مطالبات غیرجاری در ایران و کشورهای منتخب (درصد) ۱۶
- شکل ۱-۲: نرخ مطالبات غیرجاری ریالی و ارزی در ایران (درصد) ۱۷
- شکل ۱-۳: تسهیلات به شرکت‌های وابسته از کل تسهیلات (درصد) - بانک‌های فهرست‌شده ۱۸
- شکل ۱-۴: وام‌دهی بیشتر به شرکت‌های مرتبط ۱۹
- شکل ۱-۵: ساختار مالکیتی پیچیده در شرکت‌های ایران ۲۰
- شکل ۲-۱: تابع توزیع متغیرهای مهم تسهیلات کلان ۲۷
- شکل ۳-۱: سهم هر یک از گروه‌های بانکی از مجموع اصل مبلغ پرداخت‌شده و مانده غیرجاری تسهیلات کلان ۳۰
- شکل ۳-۲: مقدار اصل مبلغ پرداخت‌شده و مانده غیرجاری تسهیلات کلان در گروه‌های بانکی مختلف ۳۰
- شکل ۳-۳: تعداد ذی‌نفعان دریافت‌کننده تسهیلات کلان و دارای مانده غیرجاری در گروه‌های بانکی ۳۱
- شکل ۳-۴: سرانه مبلغ تسهیلات و مانده غیرجاری تسهیلات کلان برای هر ذینفع در گروه‌های بانکی ۳۲
- شکل ۳-۵: نسبت مانده غیرجاری به اصل مبلغ و نسبت تعداد ذی‌نفعان دارای مانده غیرجاری به کل ذی‌نفعان در گروه‌های بانکی ۳۲
- شکل ۳-۶: سهم هر یک از گروه‌های بانکی از کل تسهیلات کلان و کل تسهیلات ۳۳
- شکل ۳-۷: سهم هر یک از گروه‌های بانکی از مانده غیرجاری تسهیلات کلان و کل دارایی‌های بانک‌های مورد بررسی ۳۳
- شکل ۳-۸: سهم انواع ذی‌نفعان واحد از اصل مبلغ پرداخت‌شده و مانده غیرجاری تسهیلات کلان ۳۵
- شکل ۳-۹: مقدار اصل مبلغ پرداخت‌شده و مانده غیرجاری تسهیلات کلان برای انواع ذی‌نفعان واحد ۳۵
- شکل ۳-۱۰: تعداد ذی‌نفعان دریافت‌کننده تسهیلات کلان و دارای مانده غیرجاری - انواع ذی‌نفعان ۳۶
- شکل ۳-۱۱: سرانه مبلغ پرداخت‌شده و مانده غیرجاری تسهیلات کلان برای انواع ذی‌نفعان واحد ۳۶
- شکل ۳-۱۲: نسبت مانده غیرجاری به اصل مبلغ و نسبت تعداد ذی‌نفعان دارای مانده غیرجاری به کل ذی‌نفعان برای انواع ذی‌نفعان واحد ۳۷
- شکل ۳-۱۳: سهم هر یک از انواع ذی‌نفعان واحد از اصل مبلغ پرداخت‌شده در گروه‌های بانکی ۳۸
- شکل ۳-۱۴: سهم هر یک از انواع ذی‌نفعان واحد از مانده غیرجاری در گروه‌های بانکی ۳۸
- شکل ۳-۱۵: سهم گروه‌های بانکی از اصل مبلغ پرداخت‌شده به انواع شخصیت ذی‌نفعان واحد ۳۹
- شکل ۳-۱۶: سهم گروه‌های بانکی از مانده غیرجاری نزد انواع شخصیت ذی‌نفعان واحد ۳۹

- شکل ۱۷-۳: متوسط وزنی نرخ سود تسهیلات کلان در گروه‌های بانکی ۴۱
- شکل ۱۸-۳: اختلاف متوسط وزنی از متوسط ساده نرخ سود در گروه‌های بانکی ۴۱
- شکل ۱۹-۳: متوسط وزنی نرخ سود تسهیلات کلان برای هر یک از انواع ذی‌نفعان واحد ۴۲
- شکل ۲۰-۳: اختلاف متوسط وزنی از متوسط ساده نرخ سود برای هر یک از انواع ذی‌نفعان واحد ۴۲
- شکل ۲۱-۳: متوسط وزنی نرخ سود تسهیلات کلان انواع ذی‌نفعان واحد در گروه‌های بانکی مختلف ۴۳
- شکل ۲۲-۳: متوسط وزنی نرخ سود تسهیلات کلان گروه‌های بانکی مختلف برای انواع شخصیت ذی‌نفعان واحد ۴۴
- شکل ۲۳-۳: متوسط وزنی مدت قرارداد تسهیلات کلان در گروه‌های بانکی ۴۶
- شکل ۲۴-۳: اختلاف متوسط وزنی از متوسط ساده مدت قرارداد در گروه‌های بانکی ۴۶
- شکل ۲۵-۳: متوسط وزنی مدت قرارداد تسهیلات کلان برای انواع ذی‌نفعان واحد ۴۷
- شکل ۲۶-۳: اختلاف متوسط وزنی از متوسط ساده مدت قرارداد برای انواع شخصیت ذی‌نفعان واحد ۴۷
- شکل ۲۷-۳: متوسط وزنی مدت قرارداد تسهیلات کلان انواع ذی‌نفعان واحد در گروه‌های بانکی ۴۸
- شکل ۲۸-۳: متوسط وزنی مدت قرارداد تسهیلات کلان گروه‌های بانکی برای انواع ذی‌نفعان واحد ۴۸
- شکل ۲۹-۳: سهم نوع وثایق تسهیلات کلان در گروه‌های بانکی مختلف ۵۰
- شکل ۳۰-۳: سهم انواع وثایق تسهیلات کلان در گروه‌های بانکی مختلف ۵۰
- شکل ۳۱-۳: سهم نوع وثایق تسهیلات کلان برای انواع ذی‌نفعان واحد ۵۱
- شکل ۳۲-۳: سهم انواع وثایق تسهیلات کلان برای انواع ذی‌نفعان واحد ۵۱
- شکل ۳۳-۳: سهم نوع وثایق تسهیلات کلان گروه‌های بانکی مختلف برای انواع شخصیت‌ها ۵۲
- شکل ۳۴-۳: سهم انواع وثایق تسهیلات کلان گروه‌های بانکی مختلف برای انواع شخصیت ۵۳
- شکل ۳۵-۳: سهم نوع وثایق تسهیلات کلان برای انواع شخصیت در گروه‌های بانکی ۵۳
- شکل ۳۶-۳: سهم انواع وثایق تسهیلات کلان برای انواع شخصیت در گروه‌های بانکی ۵۳
- شکل ۱-۴: پراکندگی نسبت مانده غیرجاری به اصل مبلغ تسهیلات کلان برحسب نسبت سرمایه به دارایی بانک‌ها ۵۷
- شکل ۲-۴: پراکندگی نسبت مانده غیرجاری به اصل مبلغ تسهیلات کلان برحسب نسبت دارایی نقد به دارایی بانک‌ها ۵۷
- شکل ۳-۴: پراکندگی نسبت مانده غیرجاری به اصل مبلغ تسهیلات کلان برحسب نسبت سود به دارایی بانک‌ها ۵۸
- شکل ۱-۶: نمودار خطی شاخص NPL تنظیم‌شده و نسبت‌های اعلام‌شده توسط بانک مرکزی از سال ۱۳۸۵ تا ۱۴۰۰ ..... ۶۴

- شکل ۲-۶: نمودار خطی متوسط شاخص NPL تنظیم‌شده، نسبت تسهیلات غیرجاری کلان به کل تسهیلات و درصد تغییرات نرخ ارز از سال ۱۳۸۵ تا سال ۱۴۰۰ ..... ۶۶
- شکل ۳-۶: نمودار خطی تغییرات متوسط شاخص مطالبات غیرجاری تنظیم‌شده و نسبت تسهیلات غیرجاری کلان به کل تسهیلات در کنار نمودار میله‌ای رکود تسهیلات به تولید ۶۷
- شکل ۱-۹: سهم بانک‌ها از مجموع اصل مبلغ پرداخت‌شده و مانده غیرجاری تسهیلات کلان ۸۵
- شکل ۲-۹: مقدار اصل مبلغ پرداخت‌شده و مانده غیرجاری تسهیلات کلان در هر یک از بانک‌ها ۸۶
- شکل ۳-۹: تعداد ذی‌نفعان واحد دریافت‌کننده تسهیلات کلان و دارای مانده غیرجاری در بانک‌های مختلف ۸۶
- شکل ۴-۹: سرانه مبلغ پرداخت‌شده و مانده غیرجاری هر ذینفع واحد در بانک‌های مختلف ۸۷
- شکل ۵-۹: نسبت مانده غیرجاری به اصل مبلغ و نسبت تعداد ذی‌نفعان دارای مانده غیرجاری به کل ذی‌نفعان در بانک‌های مختلف ۸۸
- شکل ۶-۹: سهم هر یک از بانک‌ها از کل تسهیلات کلان و مجموع تسهیلات ۸۹
- شکل ۷-۹: سهم هر یک از بانک‌ها از مانده غیرجاری تسهیلات کلان و سهم از کل دارایی بانک‌های مورد بررسی ۸۹
- شکل ۸-۹: سهم انواع شخصیت ذی‌نفعان از اصل مبلغ پرداخت‌شده تسهیلات کلان در بانک‌ها ۹۰
- شکل ۹-۹: سهم انواع شخصیت ذی‌نفعان از مانده غیرجاری تسهیلات کلان در هر یک از بانک‌ها ۹۰
- شکل ۱۰-۹: متوسط وزنی نرخ سود تسهیلات کلان در بانک‌های مختلف ۹۱
- شکل ۱۱-۹: اختلاف متوسط وزنی از متوسط ساده نرخ سود تسهیلات کلان در بانک‌های مختلف ۹۱
- شکل ۱۲-۹: متوسط وزنی مدت قرارداد تسهیلات کلان در بانک‌های مختلف ۹۲
- شکل ۱۳-۹: اختلاف متوسط وزنی از متوسط ساده مدت قرارداد در بانک‌های مختلف ۹۲
- شکل ۱۴-۹: سهم نوع وثایق تسهیلات کلان در بانک‌های مختلف ۹۳
- شکل ۱۵-۹: سهم انواع وثایق تسهیلات کلان در بانک‌های مختلف ۹۳
- شکل ۱-۱۰: ذی‌نفعان واحد دریافت‌کننده بزرگ‌ترین تسهیلات کلان ۹۵
- شکل ۲-۱۰: ذی‌نفعان واحد دارای بیشترین مانده غیرجاری تسهیلات کلان ۹۶

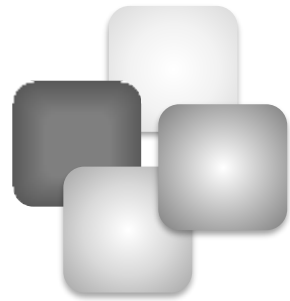

فهرست جداول

- جدول ۲-۱: آمار توصیفی متغیرهای مهم تسهیلات کلان برای ذی‌نفعان واحد ۲۶
- جدول ۲-۲: آمار توصیفی متغیرهای مهم تسهیلات کلان برای ذی‌نفعان واحد ۲۶
- جدول ۳-۱: متوسط وزنی نرخ سود تسهیلات کلان انواع شخصیت‌ها در انواع بانک‌ها (درصد) ۴۴
- جدول ۳-۲: متوسط وزنی مدت قرارداد تسهیلات کلان انواع شخصیت در انواع بانک ۴۹
- جدول ۵-۱: همبستگی ساده متغیرها با نسبت مانده غیرجاری به اصل مبلغ ۶۰
- جدول ۵-۲: نتایج رگرسیون OLS ۶۱
- جدول ۵-۳: نتایج رگرسیون Probit ۶۲
- جدول ۷-۱: رتبه گروه‌های بانکی در آماره‌های مورد بررسی ۷۲
- جدول ۷-۲: رتبه انواع تسهیلات گیرنده در آماره‌های مورد بررسی ۷۲

[فصل اول]

مقدمه

۱- مقدمه

مطالبات غیرجاری، دسترسی شایسته‌ترین تسهیلات گیرندگان به وام و فعالیت بانک‌ها که مبتنی بر چرخش منظم وجوه میان سپرده‌گذاران و تسهیلات گیرندگان است را مختل و محدود می‌کند. اختلال در کار بانک و بنگاه، کارایی اقتصاد را کاهش می‌دهد و ثبات مالی را به خطر می‌اندازد. بنابراین مطالبات غیرجاری نه فقط به صورت آنی، بلکه به صورت پویا هم بر اقتصاد اثر نامطلوب می‌گذارد.

در یک شبکه بانکی سالم بانک‌ها، سیاست‌گذاران و تسهیلات گیرندگان نسبت به مسئله مطالبات غیرجاری بی‌تفاوت نیستند. در واقع، تعادل به گونه‌ای طراحی شده که نکول به صورت ارادی شکل نگیرد و پوشش ریسک مناسب برای نکول غیرارادی در صورت‌های مالی بانک‌ها دیده شده باشد. فرآیندهای مدیریت ریسک بانک‌ها به نحوی طراحی شده‌اند که نگذارند سقف مطالبات غیرجاری از حدود قابل تحمل ریسک تجاوز کند و تنظیم‌گر بانکی با اعلام و اعمال نسبت‌های احتیاطی خرد، مراقب است که ریسک اعتباری بانک‌ها از حدود آستانه امن برای جامعه بیشتر نشود. به علاوه، تسهیلات گیرندگان (که از این پس بنا به اقتضای محتوای گزارش روی بنگاه‌ها متمرکز می‌شویم) هم تلاش می‌کنند تا جای ممکن نکول نکنند، تا بتوانند با استفاده از شناسنامه اعتباری پاکیزه و رتبه اعتباری مناسب در آینده بیشتر، سهل‌تر و ارزان‌تر وام بگیرند.

ویژگی‌های مطالبات غیرجاری در ایران نشان می‌دهد تعامل بانک و بنگاه در شبکه بانکی سالمی شکل نگرفته است:

۱. متوسط نرخ نکول در مقایسه با تجربه جهانی بالاست، به‌رغم روند کاهنده این چند سال آخر، هنوز ایران در رده نرخ‌های نکول بالای دنیا قرار دارد^۱ (شکل ۱-۱).
۲. دولت، بنگاه‌ها و خانوارها به ترتیب بالاترین تجربه نکول را دارند. در مورد دولت این اتفاق در قالب مطالبات غیرجاری ثبت نمی‌شود، اما در مورد بنگاه‌ها خودش را نشان می‌دهد. بنابراین ماهیت مطالبات غیرجاری ایران به صورت شرکتی و نه خانواری است.

^۱ افزایش نرخ نکول تا سال ۱۳۸۸ می‌تواند چند منشا داشته باشد: (۱) رکود و کاهش توانایی بنگاه‌ها در بازپرداخت تسهیلات، (۲) انتشار قواعد دسته‌بندی دارایی‌ها و بدهی‌ها توسط بانک مرکزی، همراه با افزایش توجه این مقام ناظر به پدیده نکول، (۳) برداشت بانک‌ها نسبت به این که اگر ارقام بالاتری را اعلام کنند ممکن است بتوانند از حمایت‌های بیشتری از دولت بهره‌مند شوند و (۴) کاهش قدرت اعمال قرارداد به دلیل انباشت پرونده‌های حل نشده قضایی.

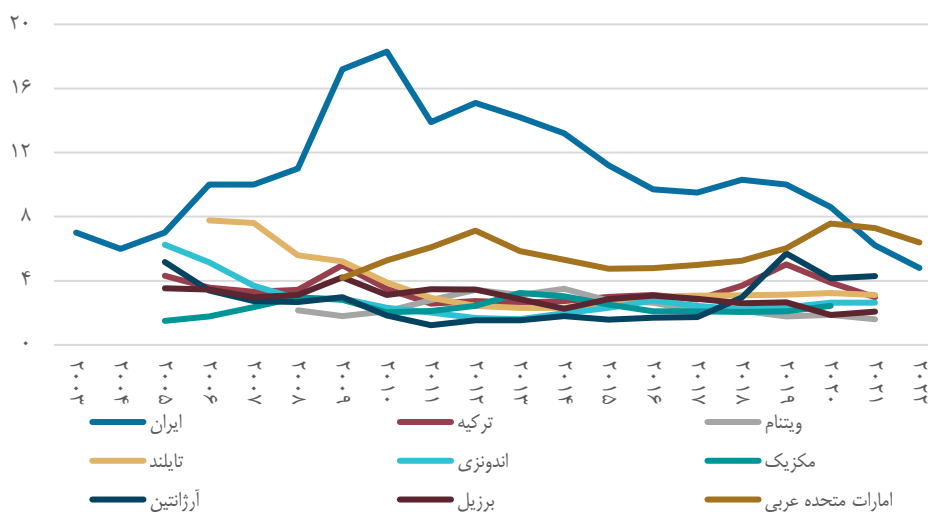
۳. همانند خود تسهیلات، مطالبات غیرجاری هم بسیار متمرکز است، به این معنی که احتمال نکول اشخاص حقوقی که موفق به دریافت تسهیلات با مقادیر زیاد شده‌اند، بالاتر است. محاسبات مطالعه حاضر نشان می‌دهد شبکه بانکی حدود ۱۵۰۰ م.م.ت تسهیلات کلان (۳۰ درصد مانده تسهیلات اعطایی به بخش‌های دولتی و غیردولتی) اعطا کرده که حدود ۲۵۰ م.م.ت آن غیرجاری شده است. یعنی نرخ نکول در تسهیلات کلان تقریباً ۱۷ درصد و سه برابر نرخ ۵/۲ درصدی کل شبکه بانکی است.

۴. نکول مطالبات ارزی از ریالی بسیار بیشتر است (شکل ۱-۲).

۵. قواعد بانک مرکزی، ذخیره‌گیری مناسبی که بتواند پوشش‌دهنده ریسک باشد را برای مطالبات غیرجاری پیشنهاد نمی‌کند و از سوی دیگر امکان تمیز کردن صوری ترازنامه وجود دارد.

۶. ارقام اعلامی توسط بانک‌ها بخشی به دلیل امهال‌های آشکار و پنهان و بخشی به دلیل گریزهای قانونی قابل‌اتکا نیستند.

۷. نرخ نکول مطالبات امهال‌شده هم بسیار بالاست، به عبارت دیگر، مسئله بنگاه‌هایی که نکول کرده‌اند، شوک موقتی که به آن‌ها وارد شده باشد و با رفع اثرش فعالیت بنگاه به حالت عادی برگردد نیست، این پدیده نشانه‌ای از نکول ارادی است.

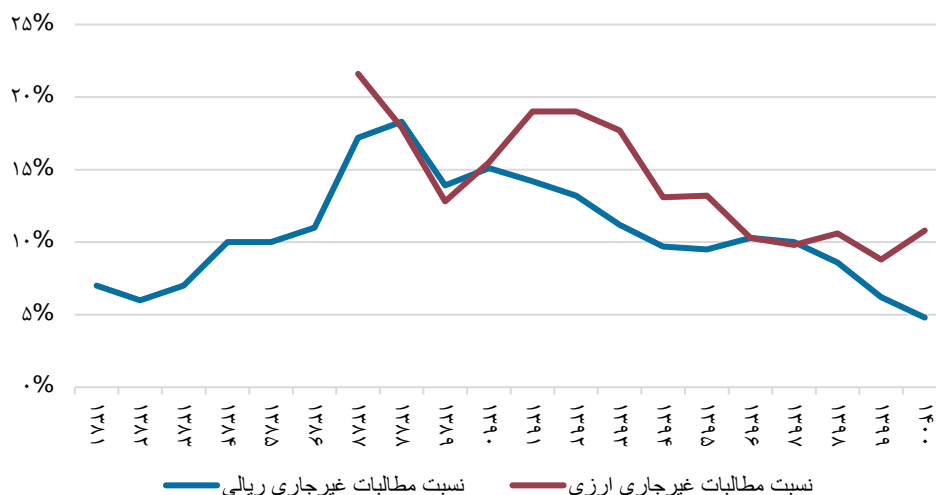
شکل ۱-۱: نرخ مطالبات غیرجاری در ایران و کشورهای منتخب (درصد)

منبع: بانک مرکزی ج.ا.ا. و بانک جهانی (۲۰۲۳)

حقایق مشاهده‌شده بالا (محمودزاده و نیلی (۱۳۹۳) و محمودزاده و مدنی‌زاده (۱۳۹۷))، در کنار حقایقی که دسترسی بنگاه به منابع مالی را نشان می‌دهد دوگانه‌ای را پیش چشم ما می‌گذارد. دسته‌ای از بنگاه‌های ایرانی آن قدر کوچک و غیر شفاف (بدون صورت‌های مالی قابل اتکا) هستند که به نهادهای مالی رسمی یا دسترسی ندارند و یا دسترسی بسیار اندک دارند و با جیره‌بندی شدید اعتبار مواجه‌اند. این بنگاه‌ها معمولاً از طریق آورده مالکان و جریان نقدی داخلی حاصل از تولید تأمین مالی می‌کنند و هنگام ضرورت و بروز شوک‌های نقدینگی ابزاری برای پوشش خود و سطح تولیدشان ندارند. بنابراین عمدتاً بزرگ نمی‌شوند و فعالیت پرنوسانی دارند. نهادهای فعال در نظام مالی رسمی نیز برنامه‌ای برای پوشش نیازهای آن‌ها ندارد و ترجیح می‌دهد با نهادهای یا بنگاه‌های بزرگ کار کنند.

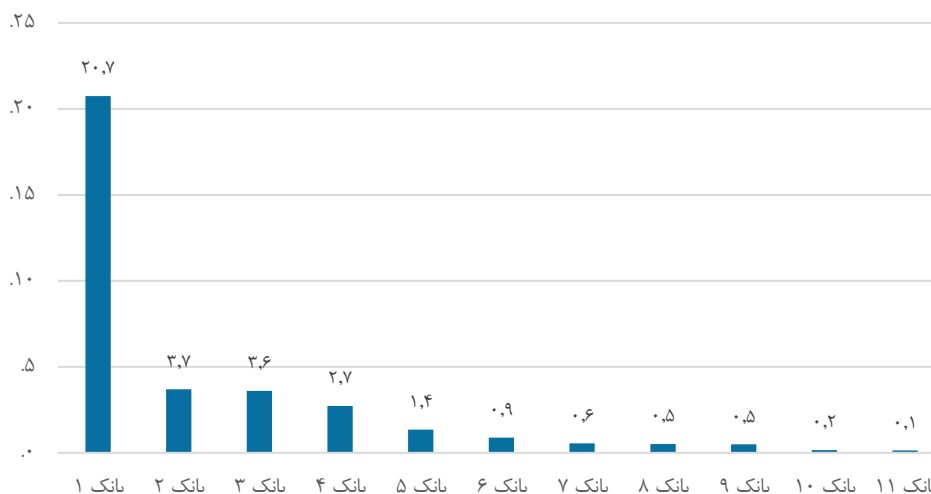

شکل ۱-۲: نرخ مطالبات غیرجاری ریالی و ارزی در ایران (درصد)

منبع: بانک مرکزی ج.ا.ا.

دسته دوم بنگاه‌ها دسترسی مناسبی به منابع مالی رسمی دارند و با توجه به پایین بودن نرخ تسهیلات بانکی از رانت آن بهره‌مند می‌شوند. بخشی از این بنگاه‌ها تعاملات‌شان با بانک در چارچوب اهداف اقتصادی تعریف شده است، بنابراین وام می‌گیرند و بازپرداخت می‌کنند تا در دوره‌های بعدی هم موفق به کسب وام شوند. برخی از بنگاه‌های این دسته، عملاً به بانک‌ها یا مالکان آن‌ها (چه دولتی و چه غیردولتی) مرتبط^۲ هستند (شکل ۱-۳ و شکل ۱-۴)، بنابراین می‌دانند اگر نکول کنند هم احتمال دریافت وام‌شان در آینده کاهش نمی‌یابد. بنابراین ترجیح می‌دهند در شرایط تورمی، تا جای ممکن بدهکار به شبکه بانکی بمانند و از رانت وام و جایزه تورم برای بدهکاران بهره‌مند شوند. این مطالعه با استفاده از داده‌های منتشرشده توسط بانک مرکزی، ویژگی‌های این دسته را روشن و رابطه بانک و بنگاه را در این زمینه آشکار می‌کند.

² Connected

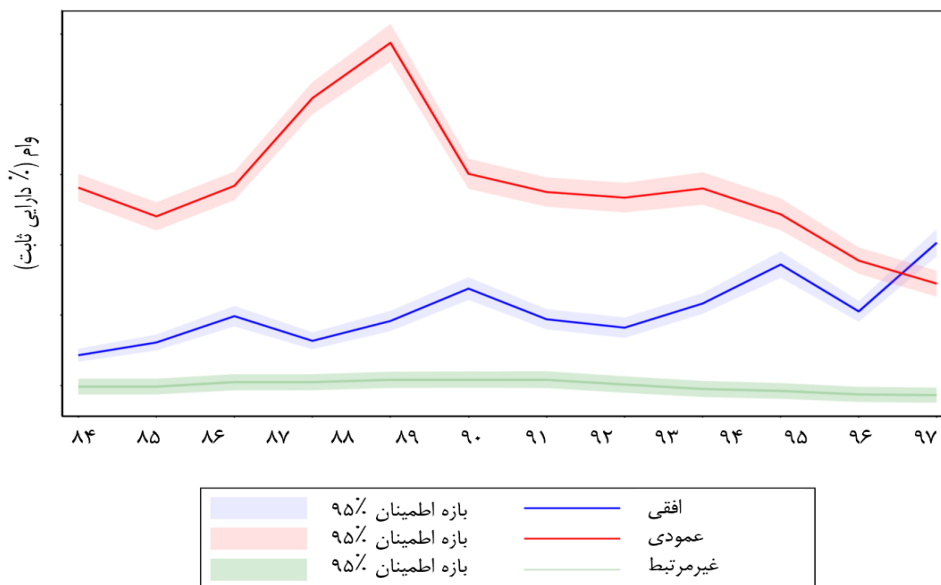
شکل ۳-۱: تسهیلات به شرکت‌های وابسته از کل تسهیلات (درصد) - بانک‌های فهرست‌شده
منبع: داده‌های کدال، ۱۴۰۰

استمرار این مشاهدات برای نزدیک به ۱۵ سال گذشته نشان می‌دهد مسئله پدیده‌ای موقت و حاصل شوک‌های گذرای اقتصاد کلان یا شوک‌های ویژه در سطح بانک و بنگاه نیست و تنها در چارچوب‌های نهادی و قواعد حاکم بر فعالیت بنگاه، بانک و بانک مرکزی قابل تبیین است.^۳ هر چند این سه، بازیگران اصلی عرصه مطالبات غیرجاری هستند، زمین بازی آن‌ها را دولت مشخص می‌کند. دولتی که گاه در نقش بازیگری خودش وام می‌گیرد و وام می‌دهد و گاه در نقش بازی‌سازی‌اش، روی ثبات و رشد اقتصاد کلان اثر می‌گذارد، قیمت‌گذاری می‌کند و مجوز می‌دهد.

روایت بالا بودن نرخ نکول در ایران را می‌توان با تعریف مرسوم داخل کشور از بانک و اصرار بر سرکوب مالی برای کاهش هزینه‌های تولید گره زد، دو نهاد پایدار کشور که در کنار نبود/ضعف شدید قانون ورشکستگی امکان استمرار فعالیت بنگاه‌ها و بانک‌های ورشکسته را برای بازه زمانی طولانی فراهم کرده‌اند. در نتیجه^۴ سوءتخصیص آن قدر در اقتصاد کشور بالا رفته که رشد سایر اجزای بهره‌وری را از بین برده و در نهایت کشور با رشد بهره‌وری صفر مواجه است (محمودزاده، نیلی و نیلی (۱۳۹۷)).

^۳ تحلیل کمی این پدیده و همچنین یافتن روابط میان شرایط اقتصاد کلان و نرخ نکول در سطح بنگاه‌ها، نیازمند دسترسی به داده وام در سطح بنگاه است. داده‌های این مطالعه امکان تحلیل مقطعی را فراهم می‌کنند. قابل تصور است که با استفاده از اطلاعات شرکت‌های فهرست‌شده قوت استنتاج‌های فوق افزایش یابد.

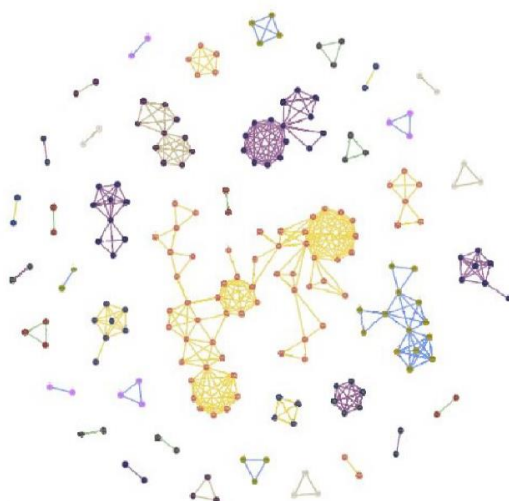
^۴ البته روند صعودی سوءتخصیص دلایلی دیگری مانند قیمت‌گذاری، ایجاد دسترسی به نهاده‌های رانتی برای برخی از بنگاه‌ها و صنایع، اختلال در ساختار رقابتی بازار هم دارد. برای اطلاعات بیشتر رجوع کنید به حسینی معصوم و دیگران (۱۴۰۱).

شکل ۴-۱: وام‌دهی بیشتر به شرکت‌های مرتبط
منبع: قاسمی‌پور، محمودزاده و مدنی‌زاده (۲۰۲۳)

دولت با هدف کاهش هزینه تولید^۵، نرخ سپرده و تسهیلات بانکی را قیمت‌گذاری کرده و تقریباً به صورت متوالی در محدوده‌ای کمتر از تورم تعریف کرده است. یک نگاه آن است که برای بانک‌ها تنها اسپرد بانکی (فاصله نرخ سپرده و تسهیلات) مهم است و سرکوب مالی نمی‌تواند اثر حقیقی بر فعالیت آن‌ها بگذارد. نگاه دیگر اثر سرکوب مالی بر افزایش تقاضای تسهیلات، کاهش ماندگاری سپرده‌های عرضه شده و همچنین انگیزه نکول را مدنظر قرار می‌دهد و نشان می‌دهد مستقل از اندازه اسپرد، نرخ‌های تعیین شده مهم هستند. پایین بودن نرخ سپرده باعث می‌شود فعالان اقتصادی برای پس‌انداز به اقلام دیگر روی آورند و سپرده‌گذاری عمدتاً با هدف استفاده از سیستم پرداخت شکل گیرد. این موضوع باعث کاهش ماندگاری سپرده‌ها و در نتیجه منابع قابل‌اتکا برای وام دادن بانک‌ها می‌شود. از طرف دیگر، پایین بودن نرخ، وام بانکی را به ارزان‌ترین منبع تأمین مالی تبدیل می‌کند. بنابراین، تسهیلات بانکی جواب گوشه‌ای ساختار مالی بهینه هر بنگاهی است که به نظام مالی رسمی دسترسی دارد. این پدیده، علاوه بر آن که مازاد تقاضا در این بازار ایجاد می‌کند، سبب افزایش کژگزینی (در قالب بروز خطای نوع اول و دوم) می‌شود. در نتیجه، احتمال نکول زیاد می‌شود و کارایی کاهش می‌یابد.

^۵ این در حالی است که آمار نشان می‌دهد هزینه مالی کمتر از ۵ درصد فروش در شرکت‌های فهرست‌شده است. نمودار سری زمانی هزینه مالی به فروش در پیوسته د قرار داده شده است.

شکل ۵-۱: ساختار مالکیتی پیچیده در شرکت‌های ایران

منبع: فرجی‌پور، فاطمی و ابراهیم‌نژاد، (۱۳۹۸)

توضیح: هر نقطه یک شرکت و یال‌ها ارتباط مالکیتی را نشان می‌دهد.

پیامد منفی ناشی از ریسک اعتباری‌ای که بنگاه‌ها می‌توانند برای بانک‌ها و فعالان اقتصادی ایجاد کنند قرار است با قواعدی که تنظیم‌گر می‌گذارد کاهش یابد. در این زمینه، تنظیم‌گر اجازه نداد که میزان در معرض بودن بانک^۶ در قبال یک ذی‌نفع واحد از حدی بیشتر شود. علت تأکید بر ذی‌نفع واحد آن است که ممکن است یک فعال اقتصادی، از طریق وابستگان مختلفی که دارد نسبت به اخذ وام اقدام کند. در این صورت، اگر آن ذی‌نفع واحد دچار مشکل شود، در عمل همه وابستگان هم متأثر شده‌اند، در نتیجه، میزان ریسکی که به بانک تحمیل می‌شود از حدود آستانه امن قابل تحمل عبور می‌کند.

فعالان اقتصادی هم نسبت به این قواعد واکنش نشان می‌دهند، بروز این واکنش را می‌توان در ساختار مالکیتی بسیار پیچیده شرکت‌های ایرانی مشاهده کرد. ساختار مالکیتی بسیار پیچیده‌ای که در عمل قرار است بخشی از روابط مالی و حقوقی را پنهان کند. سهام‌داری هرمی و ضربداری در نهایت سبب شده حق رأی ذی‌نفع‌نهایی از حق جریان نقدی (مالکیت) او بیشتر باشد. یافته‌ها (شکل ۵-۱) نشان می‌دهد بیش از ۴۰ درصد شرکت‌های مورد بررسی در شبکه‌های بنگاه‌داری هستند (فرجی‌پور، فاطمی و ابراهیم‌نژاد، ۱۳۹۸).

نتیجه بالا بودن نرخ نکول بانک‌ها، کاهش جریان نقدی و سپرده‌پذیری آن‌ها در بازار بین‌بانکی است. در شرایطی که مسئله نقدینگی، برای بخش بزرگی از شبکه بانکی وجود داشته باشد، بازار بین‌بانکی نمی‌تواند پاسخگوی نیاز نقدینگی بانک‌هایی باشد که در جریان نقدی خود دچار مشکل شده‌اند. در این

^۶ Exposure

هنگام، بانک‌ها از بانک مرکزی استقراض می‌کنند، و افزایش اضافه برداشت به افزایش پایه پولی و در نهایت تورم می‌انجامد. افزایش تورم، مجدد بر سلامت بنگاه‌ها و احتمال نکول‌شان اثر منفی می‌گذارد. از یک طرف نااطمینانی ناشی از تورم متغیر سود بنگاه‌ها و توان پیش‌بینی آینده را کم می‌کند، از طرف دیگر تقاضا برای موجودی مواد و سرمایه در گردش را زیاد می‌کند. بنابراین، در شرایطی که نرخ تسهیلات حقیقی شده وام منفی است، بنگاه می‌داند که اگر وام را پس دهد، باید برای گرفتن وام جدید به انتهای صفی طولانی از متقاضیان برود، و اگر وام را پس ندهد، برخورد سنگینی با او نمی‌کند و تورم هزینه جریمه نکول را پوشش خواهد داد. بنابراین انگیزه برای نکول زیاد می‌شود. البته یک رابطه دوطرفه هم ممکن است. به این صورت که بانک‌ها و بنگاه‌ها به علت روابط طولانی مدت، شناخت از یکدیگر و یا منافع مادی مدیران تمایل به اعطای خط اعتباری داشته باشند.

تمرکز این مطالعه بر تسهیلات کلان و مطالبات غیرجاری آن‌ها است. دانستن ویژگی‌های مطالبات غیرجاری بزرگ هم به بخش خصوصی برای حل مسئله بنگاه کمک می‌کند و هم امکان صحبت او با سیاست‌گذار را فراهم می‌کند. به‌علاوه برای تنظیم‌گر امکان تنظیم قواعد مناسب با شرایط جامعه و بازنگری در سیاست‌های کلان را می‌دهد. با توجه به این که بخش بزرگی از مطالبات غیرجاری حاصل تسهیلات بزرگ هستند، بررسی جداگانه این وام‌ها کمک می‌کند عوامل مؤثر بر غیرجاری شدن وام شناسایی شوند و ویژگی‌های اشخاصی که نکول می‌کنند و بانک‌هایی که عمدتاً وام آن‌ها غیرجاری می‌شود مستند گردند. به‌علاوه، اولین بار است که اطلاعات در سطح وام روی کل شبکه بانکی منتشر شده و امکان بررسی دقیق‌تر عوامل مؤثر بر نکول را فراهم می‌کند.

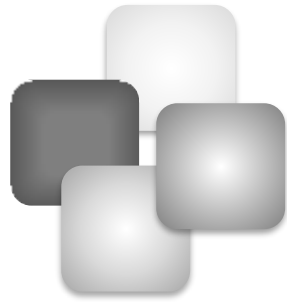
این ویژگی‌ها جالب‌توجه و نیازمند آسیب‌شناسی هستند. گفتگوی فی‌مابین بخش خصوصی و دولت تاکنون در حیطه تأمین مالی عمدتاً بر نشانه‌ها، کمبود مقدار تسهیلات و یا حتی بالا بودن نرخ سود تسهیلات (و تقاضای توزیع رانت)، شکل گرفته است. وضعیت نامناسب شبکه بانکی و توان متزلزل بنگاه‌ها برای تولید نشان می‌دهد این شرایط قابل‌دوام نیست و باید به سمت شرایط پایداری که منتفع‌شوندگان همه وضعیت بهتری نسبت به قبل داشته باشند حرکت کند.

«تصمیم‌سازی مبتنی بر شواهد» در چنین شرایطی کمک می‌کند طرفین گفتگو با سرعت بیشتری هم‌ذهن شوند و تبیین مشترکی از شرایط موجود را بپذیرند، لاقلاً در مورد بخش بزرگ‌تری از عوامل مؤثر بر وضع موجود بتوانند توافق کنند. هر اجماعی برای اصلاح وضع موجود نیازمند شناخت این وضع و توافق جمعی نسبی برای تغییر آن است. با این حال این اطلاعات اگر بخواهند تصمیم داده شوند نقایصی هم دارند، از آنجا که تازه منتشر شده‌اند سری زمانی آن‌ها موجود نیست و امکان بررسی اثرات کلان وجود ندارد. همچنین تمرکز بر تسهیلات کلان باعث می‌شود نتوان تصویر کلی ریسک نکول را از آن‌ها استخراج کرد و نتایج محدود به مشاهدات بمانند. به‌علاوه، از آنجا که اطلاعات اشخاص ذی‌نفع از سایت‌های عمومی جمع‌آوری شده‌اند میزان اطلاعاتی که به ما می‌دهند در مقایسه با در اختیار داشتن صورت‌های

مالی و روابط مالکیتی آن‌ها محدود است. در مطالعات بعدی می‌توان از اطلاعات شرکت‌های فهرست‌شده هم برای تکمیل این تصویر استفاده کرد و آسیب‌شناسی دقیق‌تری از وضعیت مطالبات غیرجاری کشور ارائه کرد. راه‌حل‌های پیشنهادی باید بر اساس مشاهدات و منطبق با حقایق اقتصاد باشند که موفق شوند. در ادامه این گزارش در بخش ۲ به معرفی پایگاه‌های اطلاعاتی پرداخته‌ایم، در بخش ۳ گروه‌های بانکی از منظرهای مختلف مانند حجم کل و سرانه تسهیلات کلان پرداختی و میزان مانده غیرجاری، تعداد ذی‌نفعان واحد دریافت‌کننده تسهیلات و دارای مانده غیرجاری، نسبت مانده غیرجاری به اصل مبلغ پرداختی، میانگین نرخ سود، متوسط مدت بازپرداخت تسهیلات و همچنین جنس وثائقی که از وام‌گیرندگان دریافت کرده‌اند با یکدیگر مقایسه شده‌اند. در بخش ۴ از گزارش حاضر بررسی اولیه‌ای روی ارتباط میان نسبت غیرجاری به اصل مبلغ تسهیلات کلان و نسبت‌های مالی مختلف شبکه بانکی شامل نسبت‌های سرمایه، نقد و سود به دارایی انجام گرفته است. در بخش ۵ نیز تلاش شده تا به کمک مدل‌های اقتصادسنجی عوامل تأثیرگذار و همبسته با نکول یک ذی‌نفع واحد شناسایی و اثر تقریبی آن‌ها برآورد گردد. بخش ۶ روندهای کلان حاکم بر مطالبات غیرجاری را تحلیل می‌کند و بخش ۷ به جمع‌بندی و نتیجه‌گیری می‌پردازد. پیوست ب نیز تحلیل ارائه شده در بخش ۳ را در سطح بانک‌ها عرضه می‌کند.

[فصل دوم]
معرفی پایگاه‌های اطلاعاتی
جمع‌آوری شده

۲- معرفی پایگاه‌های اطلاعاتی جمع‌آوری شده

بانک مرکزی بر اساس تبصره ۱۶ قانون بودجه ۱۴۰۱ مکلف به انتشار داده‌های تسهیلات و تعهدات کلان و اشخاص مرتبط شبکه بانکی شده و تاکنون در دوره‌های زمانی ۳ ماهه، البته نه در یک روند منظم، داده‌های مربوطه را منتشر کرده است. در زمان آغاز به تدوین گزارش حاضر، آخرین نوبت از داده‌های انتشار یافته با پوشش کامل‌تری از شبکه بانکی، داده‌های مربوط به پایان پاییز ۱۴۰۱، شامل ۲۹ بانک و موسسه بوده، که مبنای بررسی قرار گرفته است.

هدف اولیه از انجام این بررسی، شناسایی ویژگی‌های متقابل تسهیلات کلان با بانک پرداخت‌کننده و نوع شخصیت ذی‌نفع واحد دریافت‌کننده تسهیلات کلان بوده است. بدین منظور اطلاعات مرتبط با یکایک ذی‌نفعان واحد دریافت‌کننده تسهیلات کلان از سامانه جامع پایگاه اطلاعات اشخاص حقوقی کشور^۷ متعلق به سازمان ثبت اسناد و املاک کشور جمع‌آوری گردیده و بانک داده جامعی از ذی‌نفعان ایجاد شده است. این بانک داده به‌عنوان یکی از دستاوردهای پروژه حاضر می‌تواند در تحقیقات آتی نیز مورد استفاده قرار گیرد.

بر اساس آیین‌نامه تسهیلات و تعهدات کلان بانک مرکزی، منظور از ذی‌نفع واحد «یک شخص حقیقی یا حقوقی به طور مستقل و یا دو یا چند شخص حقیقی یا حقوقی که به واسطه برخورداری از روابط مالکیتی، مدیریتی، مالی، کنترلی و یا به هر نحو دیگری می‌توانند موسسه اعتباری را در معرض ریسک قرار دهند، بدین ترتیب که مشکلات یکی از آن‌ها بتواند به دیگری تسری یابد و منجر به عدم بازپرداخت یا ایفای به موقع تسهیلات و یا تعهدات آن‌ها شود.»

در گزارش حاضر بررسی ارتباط میان انواع شخصیت ذی‌نفعان واحد با ویژگی‌های برشمرده شده برای تسهیلات کلان، مبتنی بر این بانک داده انجام شده است. شخصیت ذی‌نفعان واحد در پنج دسته از یکدیگر تفکیک شده و بر این مبنای ارتباط میان شخصیت ذی‌نفعان واحد و ویژگی‌های تسهیلات کلان دریافت شده بررسی گردیده است:

۱. سهامی عام،
۲. سهامی خاص،
۳. حقیقی،
۴. حاکمیتی (شهرداری‌ها، سازمان‌های وابسته به شهرداری‌ها، مؤسسات، دانشگاه‌ها، شرکت‌ها

^۷ <https://ilenc.ssaa.ir/>

و سازمان‌های دولتی و نهادهای عمومی غیردولتی) و

۵. سایر (صندوق‌های سرمایه‌گذاری، شرکت‌های با مسئولیت محدود، نامعلوم و تعاونی)

همچنین بانک‌ها و مؤسسات در چهار دسته از یکدیگر تفکیک شده‌اند تا علاوه بر بررسی ویژگی‌های مختلف تسهیلات کلان اعطاشده در بانک‌های مختلف در سطح گروه‌های بانکی مذکور نیز داده‌ها تجمع و با یکدیگر مقایسه شوند:

۱. بانک‌های خصوصی (اقتصاد نوین، ایران زمین، ایران ونزوتلا، آینده، پارسیان، پاسارگاد، خاورمیانه، دی، سامان، سرمایه، سینا، شهر، کارآفرین، گردشگری، ملل)،

۲. بانک‌های دولتی (پست بانک، سپه، ملی)،

۳. بانک‌های خصوصی شده (تجارت، رفاه، ملت) و

۴. بانک‌های تخصصی (توسعه تعاون، توسعه صادرات، صنعت و معدن، کشاورزی، مسکن)

از ۲۹ بانک پوشش داده شده، بانک‌های قرض‌الحسنه رسالت و مهر ایران و موسسه اعتباری نور فاقد تسهیلات کلان بوده‌اند، بنابراین در برخی از نمودارها بنا به اقتضا حضور ندارند.

در داده‌های تجمع شده از ۲۶ بانک دارای تسهیلات کلان مورد بررسی، مجموعاً ۲۷۱۰۲ مورد تسهیلات به مشتریان مختلف پرداخت شده است. البته لزوماً تمام تسهیلات مورد اشاره به‌تنهایی ذیل تسهیلات کلان قرار نمی‌گیرند، زیرا آن‌چه در تعریف تسهیلات کلان اهمیت دارد مجموع تسهیلات و نسبتی از تعهدات هر ذی‌نفع واحد است. بر این اساس، بیش از ۲۷ هزار مورد تسهیلات مذکور نهایتاً ذیل حساب ۱۸۰۷ ذی‌نفع واحد دسته‌بندی می‌شوند.

با توجه به لزوم پالایش اطلاعات به‌منظور حذف داده‌های پرت، آن دسته از اطلاعات که مانده غیرجاری، میزان وثایق، نرخ سود و یا مدت قرارداد آن‌ها نامعلوم بوده حذف شده‌اند. همچنین وام‌های با نسبت غیرجاری به اصل مبلغ و یا نرخ سود بزرگ‌تر از ۱۰۰، نسبت وثایق به اصل بزرگ‌تر از ۱۰۰۰ و مدت قرارداد منفی نیز حذف شده‌اند. با پالایش داده‌ها تعداد ذی‌نفعان مورد بررسی به ۱۷۰۲ مورد کاهش پیدا کرده که اساس تحلیل حاضر قرار گرفته است.

در مورد تسهیلات کلان، اطلاعات مربوط به اصل مبلغ تسهیلات، مانده مطالبات غیرجاری، مانده وثایق، طول مدت قرارداد و نرخ سود قرارداد تسهیلات در دسترس بوده است. از این اطلاعات برای بررسی رابطه ویژگی‌های تسهیلات گیرنده و تسهیلات دهنده استفاده شده است. انواع وثایقی که تسهیلات گیرندگان ممکن است از آن‌ها استفاده کرده باشند، در پیوست ب آمده است.

جدول ۱-۲ آمار توصیفی متغیرهای مهم را در سطح ذی‌نفع واحد ارائه کرده است. جدول ۲-۲ همین اطلاعات را برای زیرمجموعه‌ای از ذی‌نفعان واحد که نکول کرده‌اند نشان می‌دهد. بررسی این دو جدول نشان می‌دهد ذی‌نفعانی که نکول کرده‌اند، اصل مبلغ و تعداد وام دریافتی‌شان بزرگتر، مدت قراردادشان طولانی‌تر، نرخ سود قرارداد و ارزش وثیقه به وام‌شان کمتر است. انتظار می‌رفت در صورتی که (۱) اصول حاکمیت شرکتی

در رابطه با رعایت حقوق سهام‌داران خرد و سپرده‌گذاران برقرار بود و ۲) فرآیند مدیریت ریسک بانک‌ها در جهت کاهش خطراتی که ادامه فعالیت بانک را نشانه می‌گیرند انجام می‌شد چنین مشاهداتی ثبت نمی‌شد. به نظر می‌رسد، لاقلاً آن بخش از تسهیلات کلان که غیرجاری شده‌اند با اهدافی غیراقتصادی عرضه شده‌اند، زیرا بانک برای کاهش انگیزه کژمنشی تسهیلات‌گیرندگان اقدامات قوی انجام نداده است.

جدول ۱-۲: آمار توصیفی متغیرهای مهم تسهیلات کلان برای ذی‌نفعان واحد

تعداد	میانگین	بیشینه	کمینه	میانه	واریانس	چارک اول	چارک سوم	
۱۷۰۲	۸۸۴.۹۸	۸۲۸۴۰.۹۷	۰.۰۰۱	۲۰۲.۱	۱۴۸۶۱۹۶۹	۱۰۵.۵۲	۵۰۵.۷۷	اصل مبلغ پرداختی
۱۷۰۲	۱۴۸.۲۲	۷۵۲۸۰.۹۴	۰	۰	۳۷۱۴۴۱۰.۱	۰	۲.۳۱	مانده غیرجاری
۱۷۰۲	۲۵.۰۱	۲۷۳.۰۰	۰.۹۷	۱۲	۱۰۱۴۶۶	۶	۳۲.۵۹	مدت قرارداد
۱۷۰۲	۱۶.۱۷	۳۳.۲۸	۰	۱۸	۳۱.۱۱	۱۶.۳۷	۱۸	نرخ سود
۱۷۰۲	۲.۹۰	۳۷۱.۱۱	۰	۱.۵۴	۱۵۸.۵۶	۱.۰۵	۲.۹۷	کل وثایق به اصل
۱۶۴۴	۰.۴۸	۱.۰۰	۰	۰.۵۴	۰.۱۴	۰.۰۲	۰.۸۲	وثایق مالی به کل وثایق
۱۷۰۲	۰.۲۶	۱۴.۲۶	۰	۰	۹۹.	۰	۰.۰۰۷	غیرجاری به اصل
۱۷۰۲	۱۴.۹۱	۵۱۷.۰۰	۱	۶	۸۹۲.۳۳	۲	۱۵	تعداد وام ذینفع واحد

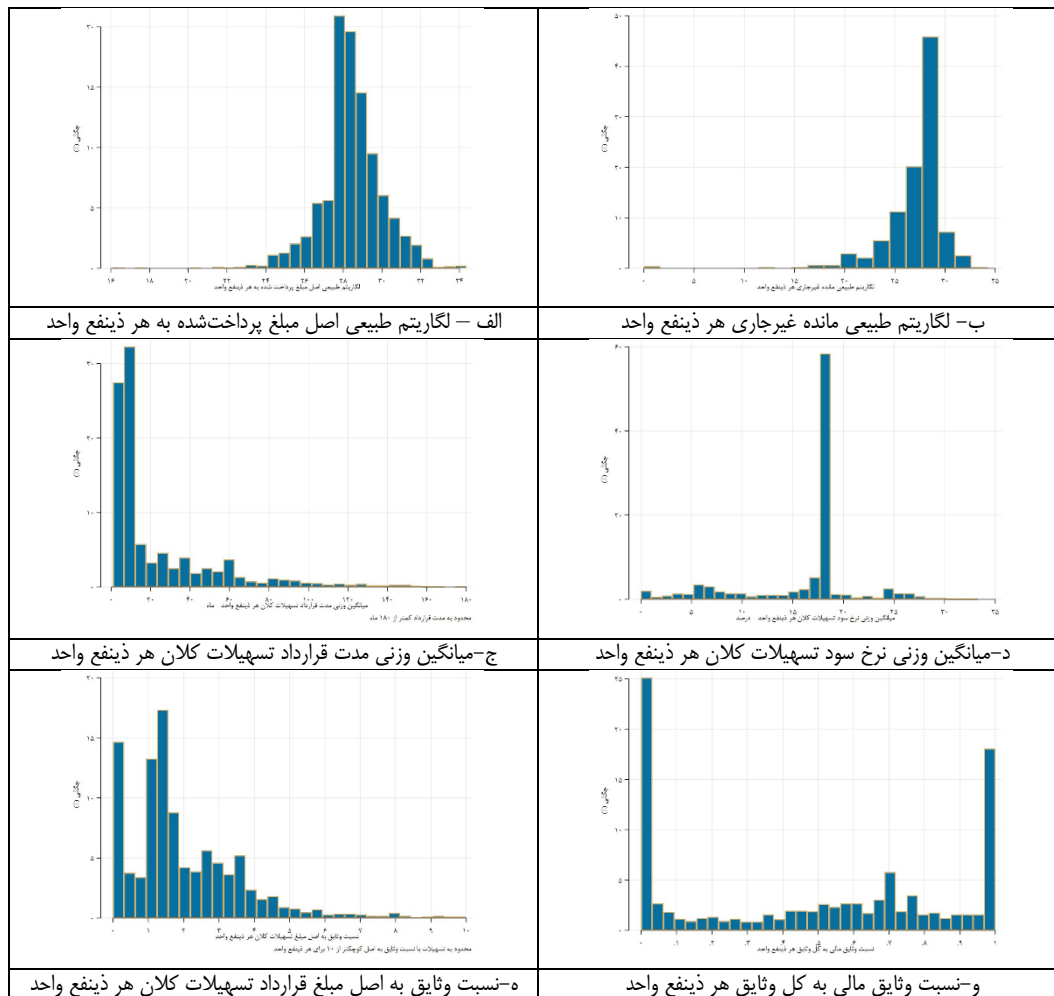
جدول ۲-۲: آمار توصیفی متغیرهای مهم تسهیلات کلان برای ذی‌نفعان واحد

تعداد	میانگین	بیشینه	کمینه	میانه	واریانس	چارک اول	چارک سوم	
۴۷۱	۱۳۰۸.۰۰	۷۱۶۱۴.۱۹	۳.۱۲	۲۲۷.۳۵	۳۱۹۰۷۴۴۷	۱۱۵.۵۵	۵۶۷.۸۸	اصل مبلغ پرداختی
۴۷۱	۵۳۵.۶۲	۷۵۲۸۰.۹۴	۰	۱۲۷.۷۷	۱۳۲۳۵۰۶۵	۲۴.۶	۲۶۵.۵۸	مانده غیرجاری
۴۷۱	۳۸.۱۸	۲۳۰.۰۰	۱	۲۷	۱۲۸۱.۷۷	۱۱.۳۷	۵۸.۸۴	مدت قرارداد
۴۷۱	۱۴.۵۶	۳۳.۲۸	۰	۱۷.۶۱	۵۴.۲۵	۷.۳۴	۱۸	نرخ سود
۴۷۱	۲.۲۳	۱۴۸.۱۴	۰	۱.۳۷	۵۱.۳۰	۰.۴۲	۲.۵۲	کل وثایق به اصل
۴۶۲	۰.۴۶	۱.۰۰	۰	۰.۴۷	۰.۱۵	۰.۰۰۳	۰.۸۳	وثایق مالی به کل وثایق
۴۷۱	۰.۹۶	۱۴.۲۶	۰	۰.۷۲	۲.۹۳	۰.۰۸	۱	غیرجاری به اصل
۴۷۱	۱۷.۴۱	۵۱۷.۰۰	۱	۵	۱۶۲۱.۷۸	۲	۱۶	تعداد وام ذینفع واحد

علاوه بر اطلاعات تسهیلات کلان منتشره، این تحقیق از اطلاعات پولی و بانکی منتشرشده توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و اطلاعات صورتهای مالی بانک‌ها که در سایت کدال توسط سازمان بورس و اوراق بهادار تهران منتشر می‌شود بهره برده است.

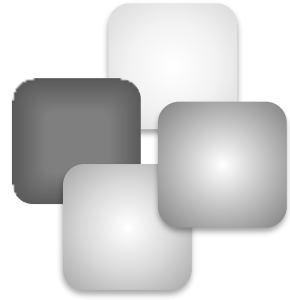
در شکل ۱-۲ تابع توزیع متغیرهای مهم نشان داده شده است. توزیع اصل مبلغ پرداخت شده به ذی‌نفعان مختلف نسبت به توزیع مانده غیرجاری ذینفعان شکل متقارن‌تری را نشان می‌دهد، توزیع مانده غیرجاری چولگی بیشتری به چپ دارد. توزیع میانگین وزنی مدت قرارداد ذینفعان واحد نشان می‌دهد برای عمده تسهیلات کلان پرداخت شده، دوره بازپرداخت کوتاهی در نظر گرفته شده، هر چند تسهیلات با دوره بازپرداخت طولانی هم وجود دارند. از نظر نرخ سود نیز غالب تسهیلات کلان حداقل در ظاهر نرخ ۱۸ درصدی داشته و وام‌های با نرخ‌های بسیار کم هم حضور پررنگی داشته‌اند. بررسی توزیع نسبت وثایق

به اصل مبلغ و نسبت وثایق مالی به کل وثایق نیز نشان می‌دهد تسهیلات کلانی که ارزش وثایق دریافت شده حتی اصل مبلغ را هم پوشش نداده باشند سهم قابل ملاحظه‌ای دارند و تعداد ذی‌نفعانی که تنها وثایق مالی ارائه کرده‌اند از تعداد ذی‌نفعانی که هیچ‌گونه وثیقه مالی ارائه نکرده‌اند، کمتر بوده است.

شکل ۱-۲: تابع توزیع متغیرهای مهم تسهیلات کلان

[فصل سوم]

بررسی ویژگی‌های تسهیلات دهندگان و تسهیلات گیرندگان

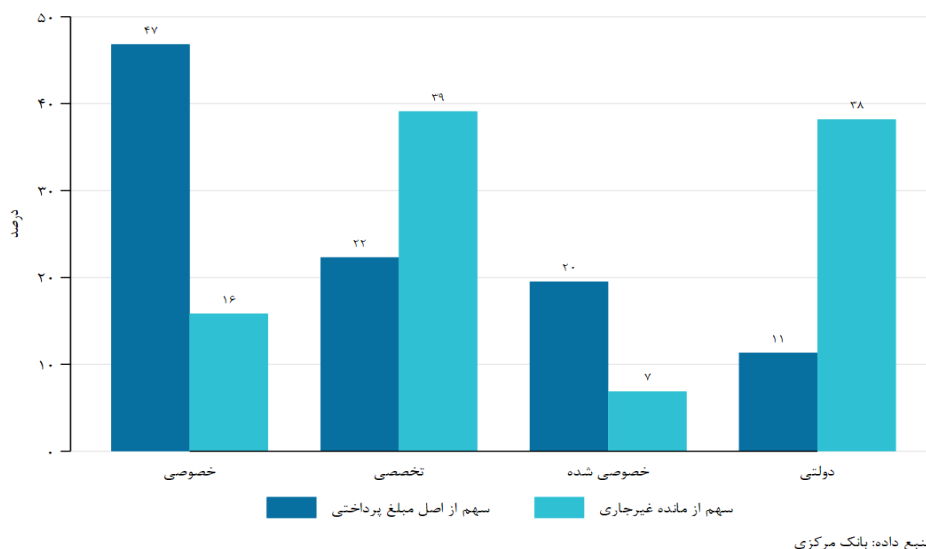
۳- بررسی ویژگی‌های تسهیلات دهندگان و تسهیلات گیرندگان

برای شناخت ویژگی‌های تسهیلات کلان و آن بخش از این تسهیلات که غیرجاری شده‌اند، بر حسب ویژگی‌های تسهیلات دهنده، تسهیلات گیرنده و همچنین شرایط خود تسهیلات اطلاعات موجود دسته‌بندی شده و الگوهای غالب استخراج شده‌اند. شیوه کار به این صورت است که ذی‌نفعان واحد بر حسب ویژگی مورد بررسی دسته‌بندی شده‌اند و مقدار متوسط هر دسته بیان شده است. همچنین مقادیر دسته‌های مختلف با هم مقایسه شده‌اند و تلاش شده بر مبنای ویژگی‌های نهادهای اقتصادی ایران و شناختی که از شبکه بانکی وجود دارد، برای علت تفاوت‌ها فرضیه‌سازی شود. در ادامه ابتدا دسته‌بندی روی گروه‌های بانکی طرح شده‌اند. سپس انواع تسهیلات‌گیرندگان بررسی شده‌اند. در انتها دسته‌بندی‌های متقاطع تصویر دقیق‌تری از وضع موجود را در اختیار می‌گذارند.

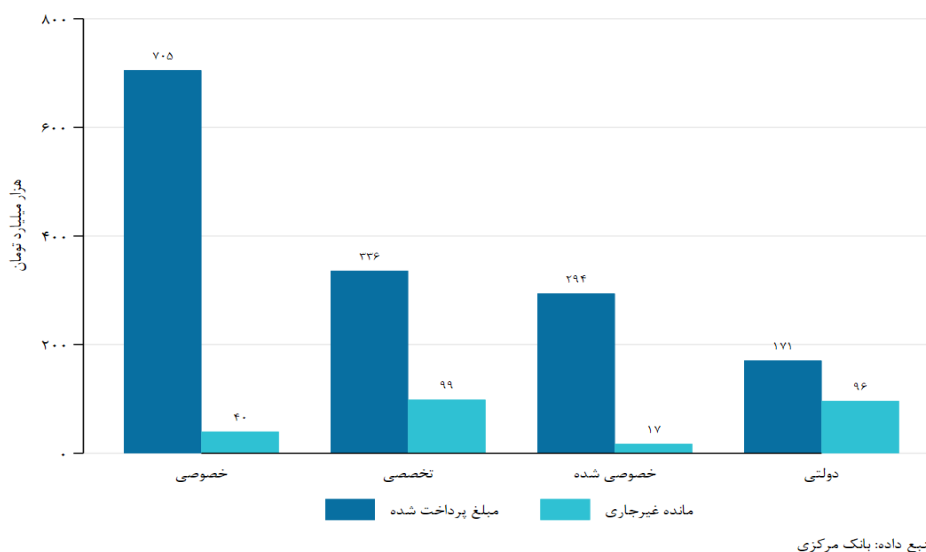
۳-۱- برش گروه‌های بانکی

مشاهدات در قالب ۴ گروه بانکی شامل بانک‌های دولتی، تخصصی، خصوصی شده و خصوصی دسته‌بندی شده‌اند. بررسی‌های انجام‌شده نشان می‌دهد نزدیک به ۴۷ درصد (به میزان ۷۰۵ ه.م.ت) تسهیلات کلان از طریق بانک‌های خصوصی پرداخت شده است. مطابق شکل ۱-۳ پس از بانک‌های خصوصی از منظر سهم از تسهیلات کلان پرداخت‌شده به ترتیب بانک‌های تخصصی، خصوصی شده و دولتی قرار گرفته‌اند.

مقایسه سهم گروه‌های بانکی از اصل مبلغ پرداخت‌شده و مانده غیرجاری تسهیلات کلان نشان می‌دهد بانک‌های خصوصی و خصوصی شده، عملکرد بهتری نسبت به بانک‌های دولتی و تخصصی در وصول مطالبات کلان داشته‌اند. بانک‌های خصوصی و خصوصی شده که به ترتیب سهم ۴۷ و ۲۰ درصدی از مبلغ تسهیلات کلان داشته‌اند، سهم‌شان از مانده غیرجاری کمتر و به ترتیب برابر با ۱۶ و ۷ درصد بوده است. در حالی که بانک‌های تخصصی و دولتی به ترتیب با داشتن سهم ۲۲ و ۱۱ درصدی از مبلغ تسهیلات کلان، سهم بیشتر ۳۹ و ۳۸ درصدی از مانده غیرجاری تسهیلات کلان داشته‌اند.

شکل ۱-۳: سهم هر یک از گروه‌های بانکی از مجموع اصل مبلغ پرداخت‌شده و مانده غیرجاری تسهیلات کلان

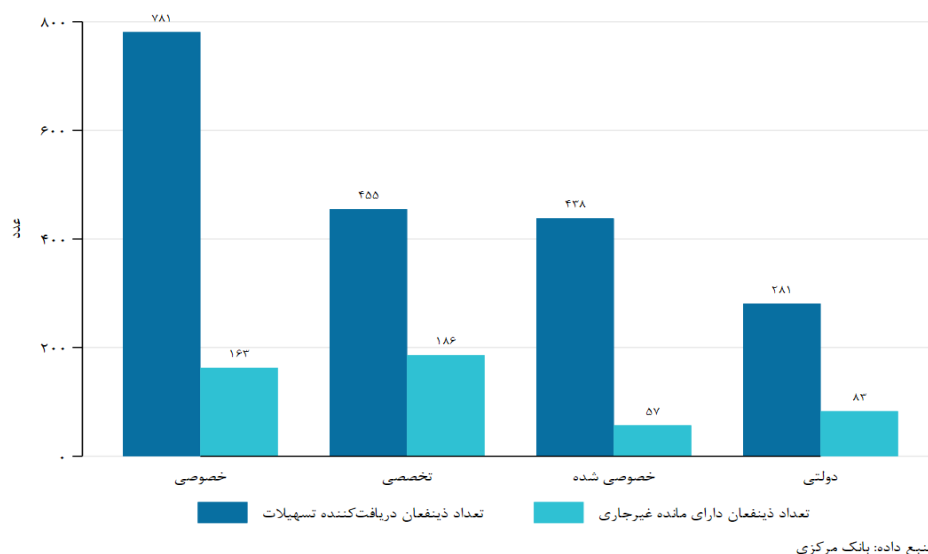

شکل ۲-۳: مقدار اصل مبلغ پرداخت‌شده و مانده غیرجاری تسهیلات کلان در گروه‌های بانکی مختلف

در شکل ۳-۳، تعداد ذی‌نفعان واحد دریافت‌کننده تسهیلات کلان و همچنین دارای مانده غیرجاری در انواع گروه‌های بانکی نشان داده شده است. بیشترین و کمترین تعداد ذی‌نفعان واحد دریافت‌کننده تسهیلات کلان به ترتیب مربوط به گروه بانک‌های خصوصی و دولتی بوده است. این در حالی است که گروه‌های بانک‌های تخصصی و خصوصی شده به ترتیب بیشترین و کمترین تعداد ذی‌نفعان واحد دارای مانده غیرجاری را داشته‌اند.

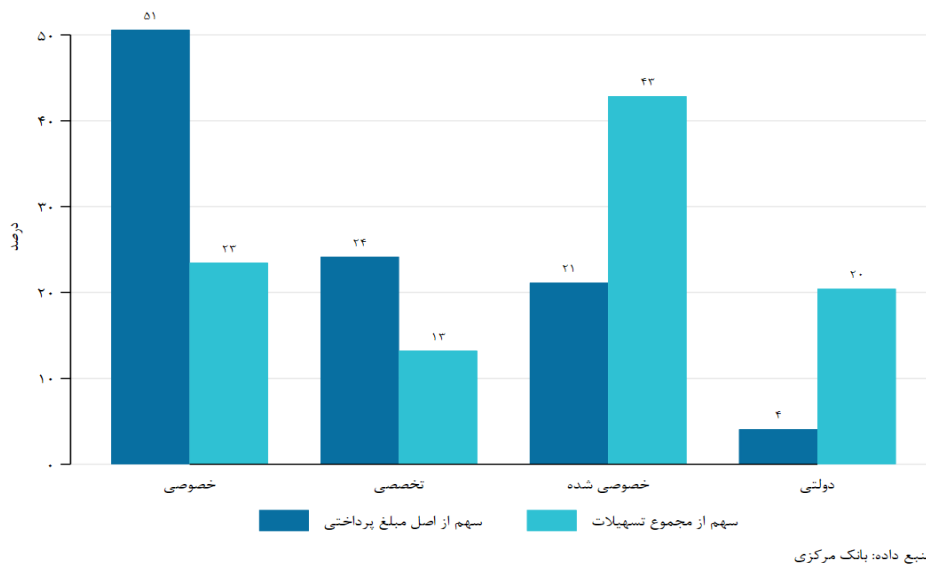
در شکل ۳-۴، گروه‌های بانکی مختلف از نظر مقادیر سرانه برای هر ذی‌نفع واحد مقایسه شده‌اند. گروه بانک‌های خصوصی با پرداخت به‌طور متوسط نزدیک به ۱۰۰۰ میلیارد تومان به هر ذی‌نفع واحد رتبه نخست را داشته در حالی که از منظر متوسط سرانه مانده غیرجاری، کمترین میزان مربوط به این گروه بانکی بوده است. گروه بانک‌های دولتی در نقطه مقابل بانک‌های خصوصی دارای کمترین میزان متوسط تسهیلات کلان پرداخت شده به هر ذی‌نفع و بیشترین سرانه مانده غیرجاری هستند. از نظر اصل مبلغ پرداخت‌شده، تفاوت کمتری بین گروه‌های بانکی مختلف در مقایسه با سرانه مانده غیرجاری وجود دارد. برای مثال نسبت سرانه اصل مبلغ در بانک‌های خصوصی در مقایسه با دولتی نزدیک به ۱/۵ بوده، در حالی که سرانه مانده غیرجاری در بانک‌های دولتی نسبت به خصوصی بیش از ۴ بوده است. این که انگیزه اعطای تسهیلات کلان از تمایل برای تسهیم رانت موجود در تسهیلات به اشخاص مرتبط نشأت گرفته و یا با توجه به بالا بودن هزینه‌های شناسایی و اعتبارسنجی مشتریان توجیه اقتصادی یافته، نیازمند اطلاعات بیشتر در مورد رابطه مالکیتی بانک و دریافت کنندگان تسهیلات است.

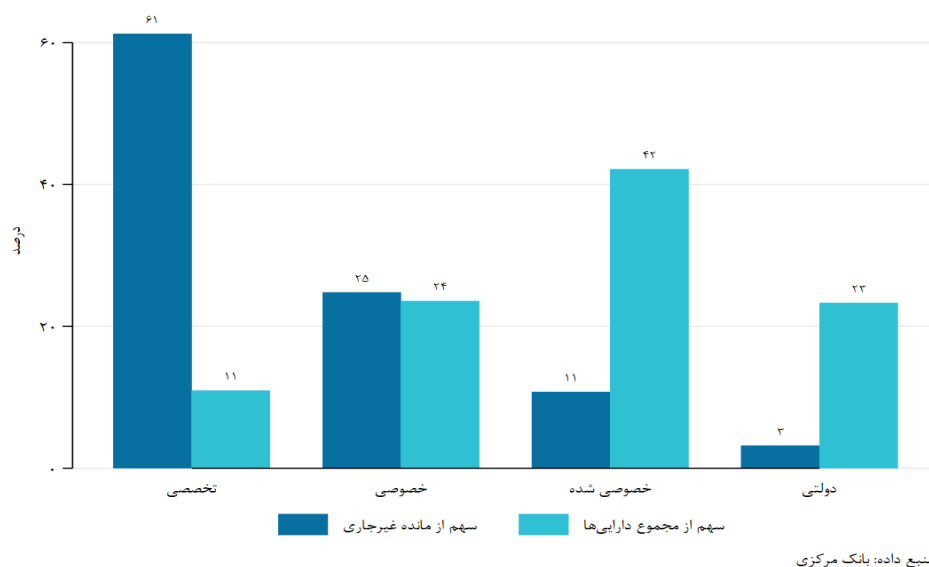
شکل ۳-۳: تعداد ذی‌نفعان دریافت‌کننده تسهیلات کلان و دارای مانده غیرجاری در گروه‌های بانکی
توضیح: یک ذی‌نفع واحد در صورتی که از بیش از یک نوع بانک تسهیلات کلان دریافت کرده باشد، در همه گروه بانکی مرتبط شمارش شده است.

شکل ۳-۶: سهم هر یک از گروه‌های بانکی از کل تسهیلات کلان و کل تسهیلات

شکل ۳-۷: سهم هر یک از گروه‌های بانکی از مانده غیرجاری تسهیلات کلان و کل دارایی‌های بانک‌های مورد بررسی به عبارت دیگر، احتمال نکول ذی‌نفعان واحد دریافت‌کننده تسهیلات کلان از گروه بانک‌های تخصصی بسیار زیاد، اما شدت نکول در ارتباط با تسهیلات‌گیرندگان از بانک‌های دولتی بیشتر است. در شکل ۳-۶ مقایسه‌ای میان سهم گروه‌های بانکی از تسهیلات کلان با سهم آن‌ها از مجموع تسهیلاتی که پرداخت کرده‌اند انجام گرفته است. سهم بانک‌ها از مجموع تسهیلات بر اساس اطلاعات منتشرشده از طریق سازمان بورس و اوراق بهادار تهران استخراج شده است. علت اختلاف میان شکل

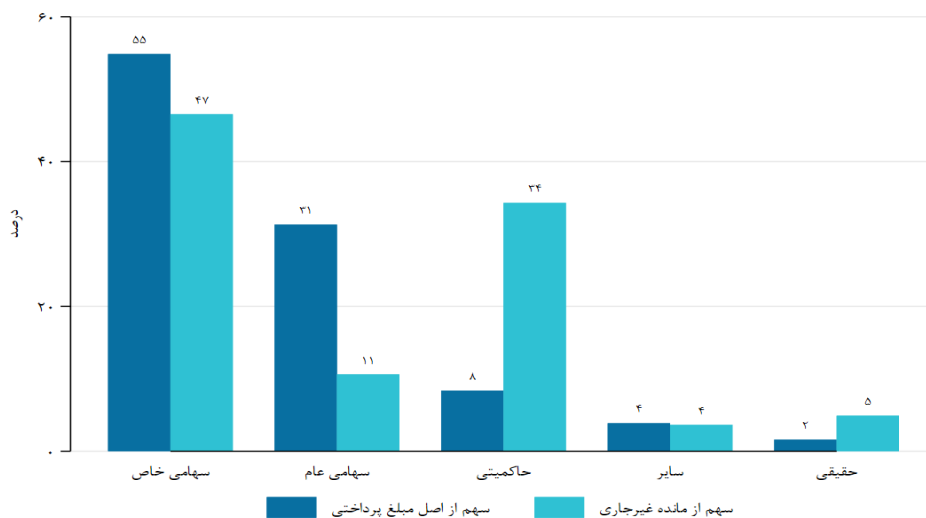
۳-۶ با شکل ۳-۱ در سهم گروه‌های بانکی از اصل تسهیلات کلان به علت حذف بانک سپه و ایران ونزوئلا ناشی از دسترسی نداشتن به صورت‌های مالی این دو بانک در سامانه کدال است. با هدف امکان انجام مقایسه، شکل ۳-۶ بدون در نظر گرفتن دو بانک مذکور رسم شده است.

در گروه‌های بانکی خصوصی و تخصصی سهم آن‌ها از مجموع تسهیلات کلان بیش از سهمی است که از مجموع تسهیلات دارند. به عبارت دیگر در این دو گروه بانکی اعطای تسهیلات کلان بیشتر اتفاق افتاده است. این امر می‌تواند از رفتار متفاوت این دو گروه در مدیریت ریسک و هزینه تعامل با مشتریان نشأت گرفته باشد. برآیند عملکرد بانک‌های خصوصی شده و بانک‌های دولتی (به جز سپه که خود سهم قابل توجهی از تسهیلات کلان را دارد) در سهم نسبی تسهیلات کلان از مجموع تسهیلات در نقطه مقابل گروه‌های بانک‌های خصوصی و تخصصی قرار داشته است.

مطابق شکل ۳-۷ سهم بانک‌های تخصصی از مانده مطالبات غیرجاری تسهیلات کلان بیش از ۶۰ درصد بوده در حالی که تنها حدود ده درصد از دارایی شبکه بانکی متعلق به این گروه بانکی بوده است.

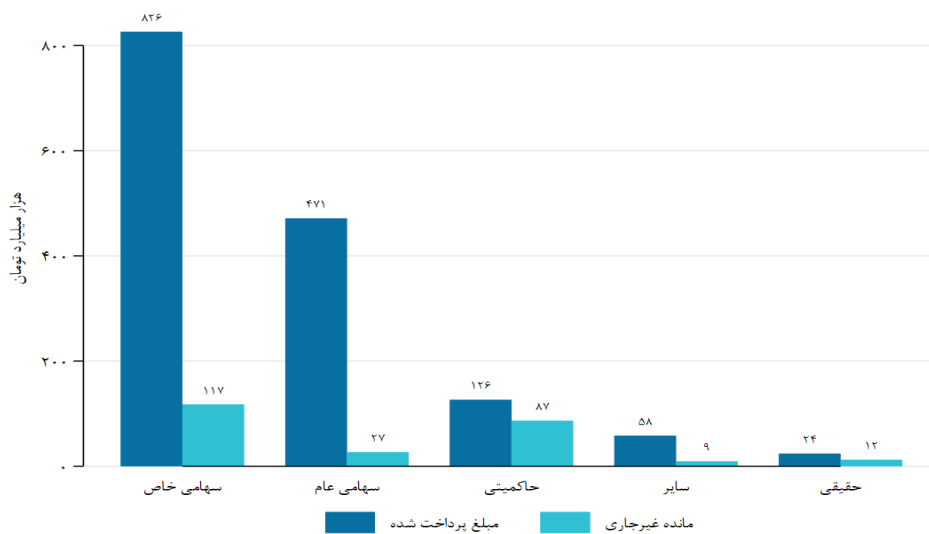
۳-۲- برش انواع تسهیلات گیرنده

با توجه به اهمیت بررسی تسهیلات کلان از منظر انواع تسهیلات گیرنده در شکل ۳-۸ مقایسه‌ای میان انواع شخصیت ذی‌نفعان واحد از منظر سهم آن‌ها از اصل مبلغ پرداخت شده و مانده غیرجاری انجام شده است. مطابق شکل ۳-۸، حدود ۵۵ درصد از تسهیلات کلان به بنگاه‌های سهامی خاص پرداخت شده است. بنگاه‌های سهامی عام نیز با سهم ۳۱ درصدی در رده بعد قرار گرفته‌اند. با این که کم‌ترین سهم متعلق به اشخاص حقیقی با سهم ۲ درصدی است، نفس وجود این تعداد از اشخاص حقیقی که توانسته‌اند به همراه مرتبطان خود ارقام کلانی را از شبکه بانکی قرض بگیرند می‌تواند نشان‌دهنده درجه ضعف نظارت بانکی و همچنین مدیریت ریسک در شبکه بانکی باشد. مقایسه سهم از اصل مبلغ و مانده غیرجاری نشان می‌دهد هر چند تنها ۸ درصد از تسهیلات کلان اختصاص به بنگاه‌ها یا نهادهای حاکمیتی داشته اما ۲۴ درصد از مجموع مانده غیرجاری تسهیلات کلان مربوط به این نوع از ذینفعان واحد بوده است در نتیجه این اشخاص حقوقی یا احتمال نکول بالاتری داشته یا با شدت بیشتری نکول کرده‌اند.

منبع داده: بانک مرکزی

شکل ۸-۳: سهم انواع ذی‌نفعان واحد از اصل مبلغ پرداخت‌شده و مانده غیرجاری تسهیلات کلان

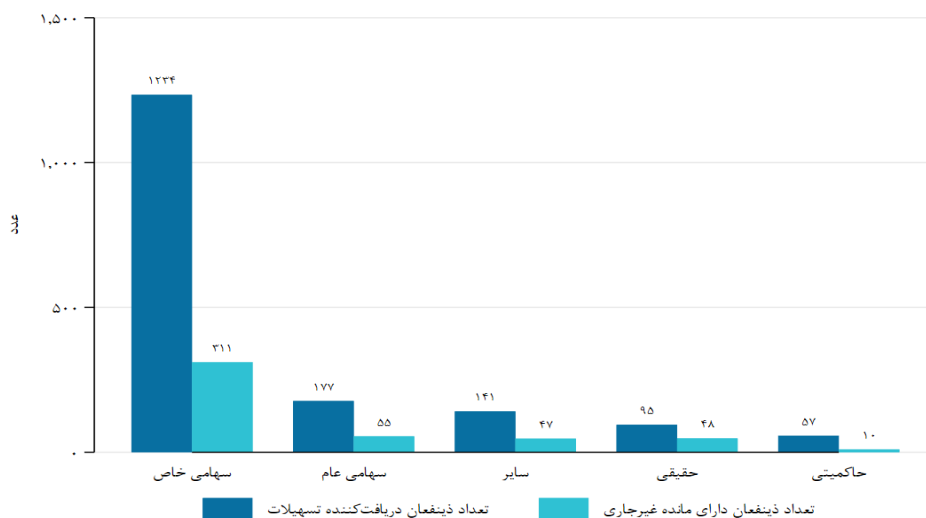
منبع داده: بانک مرکزی

شکل ۹-۳: مقدار اصل مبلغ پرداخت‌شده و مانده غیرجاری تسهیلات کلان برای انواع ذی‌نفعان واحد

بررسی تعداد ذی‌نفعان هر یک از انواع تسهیلات گیرندگان نشان می‌دهد بیشتر بودن سهم بنگاه‌های سهامی خاص از اصل مبلغ تسهیلات کلان در شکل ۸-۳، ناشی از تعدد بیشتر آن‌ها در جایگاه گیرنده تسهیلات کلان است چرا که به‌صورت سرانه تقریباً مقدار تسهیلات کلان آن‌ها با بنگاه‌ها یا نهادهای حاکمیتی برابر است. از مشاهدات قابل توجه نسبت نزدیک به ۲۰ برابری سرانه مانده غیرجاری در بنگاه‌های

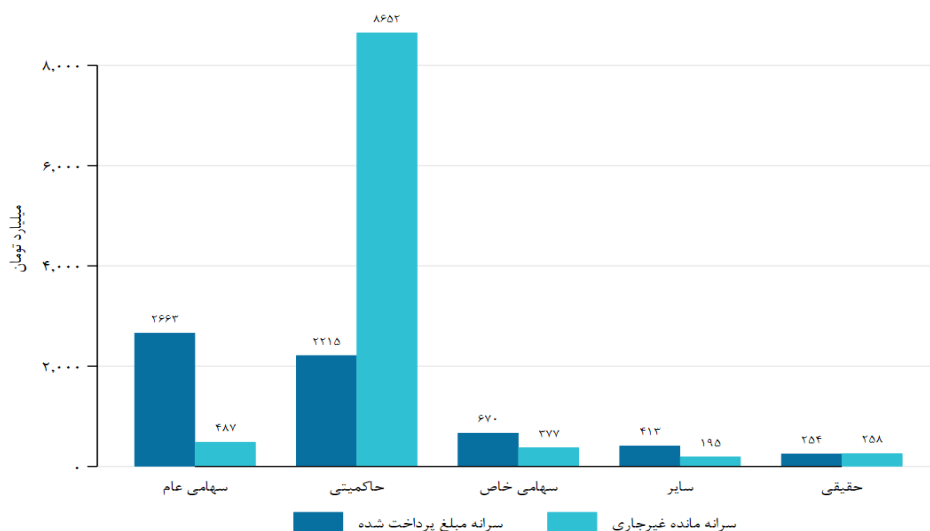

با نهادهای حاکمیتی نسبت به بنگاه‌های سهامی خاص است. یافتن ریشه‌ها و پیامدهای این پدیده نیازمند اطلاعات و بررسی بیشتر است.

منبع داده: بانک مرکزی

شکل ۱۰-۳: تعداد ذی‌نفعان دریافت‌کننده تسهیلات کلان و دارای مانده غیرجاری - انواع ذی‌نفعان

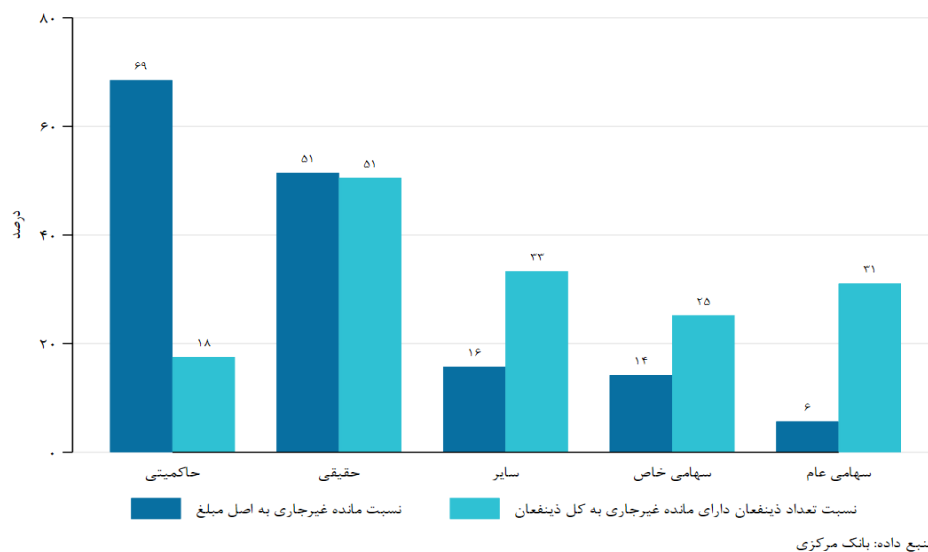

منبع داده: بانک مرکزی

شکل ۱۱-۳: سرانه مبلغ پرداخت شده و مانده غیرجاری تسهیلات کلان برای انواع ذی‌نفعان واحد در شکل ۱۲-۳ نسبت مانده غیرجاری به اصل مبلغ و نسبت تعدادی از ذی‌نفعان که دارای مانده غیرجاری هستند به کل ذی‌نفعان برای انواع شخصیت‌های تسهیلات‌گیرنده نشان داده شده است. بنگاه‌ها و یا نهادهای حاکمیتی در نسبت مانده غیرجاری به اصل پیشتاز هستند، در رده بعد نیز ذی‌نفعان حقیقی قرار

گرفته‌اند. همچنین در میان اشخاص حقیقی دریافت‌کننده تسهیلات کلان بیش از نیمی از نکول کرده‌اند که در مقایسه با سایر انواع شخصیت ذینفعان واحد بیشترین مقدار است.

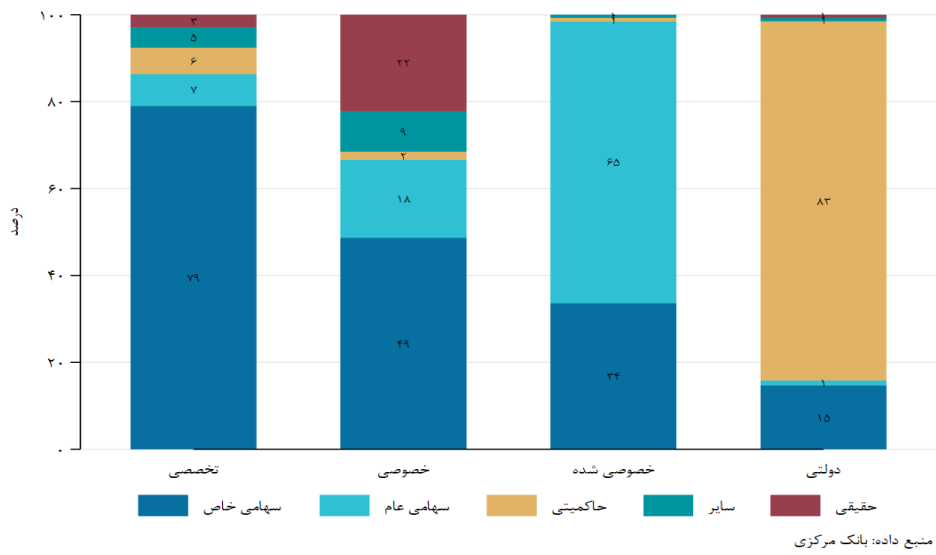

شکل ۱۲-۳: نسبت مانده غیرجاری به اصل مبلغ و نسبت تعداد ذینفعان دارای مانده غیرجاری به کل ذینفعان برای انواع ذینفعان واحد

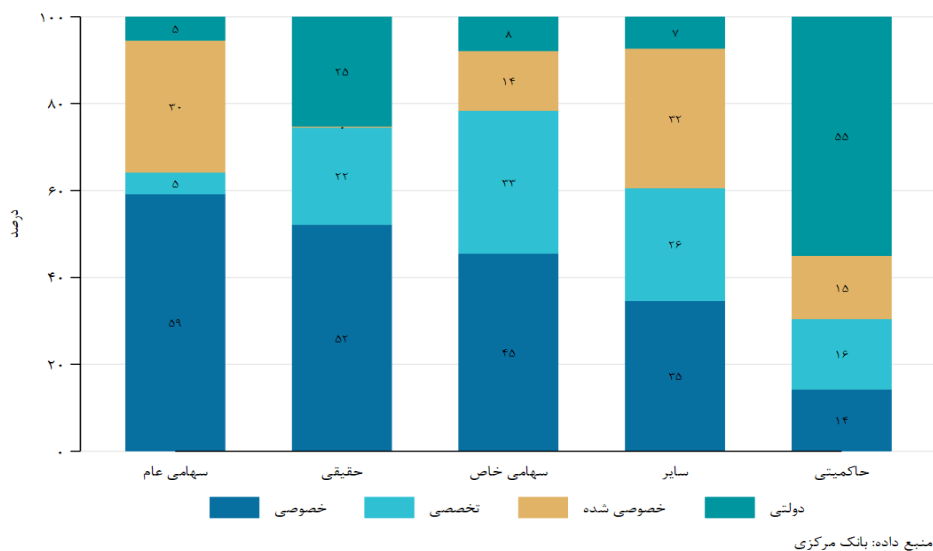
در شکل ۱۳-۳ سهم انواع شخصیت ذینفعان واحد از تسهیلات کلان در گروه‌های بانکی مختلف مقایسه شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود بخش غالب تسهیلات کلان در بانک‌های تخصصی به بنگاه‌های سهامی خاص پرداخت شده و سایر انواع ذینفعان سهم کمی داشته‌اند. در بانک‌های دولتی نیز طبق انتظار، بیشترین سهم متعلق به بنگاه‌ها و نهاد حاکمیتی بوده که در مقایسه با دیگر گروه‌های بانکی نیز قابل توجه است. انجام همین مقایسه در ارتباط با مانده غیرجاری نشان می‌دهد با وجود سهم نزدیک به ۴۰ درصدی بنگاه‌ها و نهاد حاکمیتی از مجموع تسهیلات کلان در بانک‌های دولتی سهم آن‌ها از بخش غیرجاری بیش از ۸۰ درصد می‌رسد. به علاوه، در حالی که سهم اشخاص حقیقی از اصل مبلغ تسهیلات در بانک‌های خصوصی حدود ۲ درصد بوده، سهم آن‌ها از بخش غیرجاری در این گروه بانکی از ۲۰ درصد بیشتر بوده است.

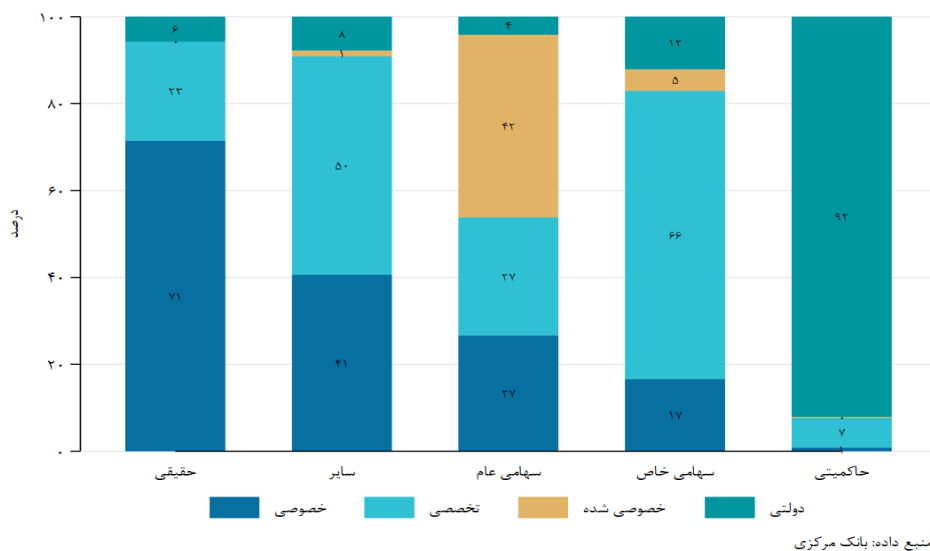
شکل ۱۳-۳: سهم هر یک از انواع ذی نفعان واحد از اصل مبلغ پرداخت شده در گروه های بانکی

شکل ۱۴-۳: سهم هر یک از انواع ذی نفعان واحد از مانده غیرجاری در گروه های بانکی

شکل ۱۵-۳: سهم گروه‌های بانکی از اصل مبلغ پرداخت‌شده به انواع شخصیت ذی‌نفعان واحد

شکل ۱۶-۳: سهم گروه‌های بانکی از مانده غیرجاری نزد انواع شخصیت ذی‌نفعان واحد

در شکل ۱۵-۳ سهم انواع بانک‌ها از تسهیلات کلان پرداختی به هر نوع از شخصیت ذی‌نفعان واحد مقایسه شده است. هم‌راستا با تحلیل انجام‌شده در بخش قبل بنگاه‌ها و نهادهای حاکمیتی بیش از ۵۰ درصد از تسهیلات کلان خود را از بانک‌های دولتی دریافت کرده‌اند. دیگر نکته قابل‌توجه سهم بسیار اندک بانک‌های خصوصی‌شده به عنوان بانک‌های قدیمی کشور در تسهیلات کلان پرداخت‌شده به

اشخاص حقیقی است.^۸ مقایسه مانده غیرجاری در شکل ۱۶-۳ نیز سهم غالب بانک‌های خصوصی برای اشخاص حقیقی، بانک‌های تخصصی برای بنگاه‌های سهامی خاص و سهم بیش از ۹۰ درصدی بانک‌های دولتی برای بنگاه‌ها و نهادهای حاکمیتی را نشان می‌دهد.

۳-۳- برش ویژگی‌های قرارداد

در این بخش داده‌های تسهیلات کلان از منظر مدت قرارداد، نرخ سود و وثایق در نظر گرفته شده برای تسهیلات اعطایی، مورد بررسی قرار گرفته است.

۳-۳-۱- نرخ سود

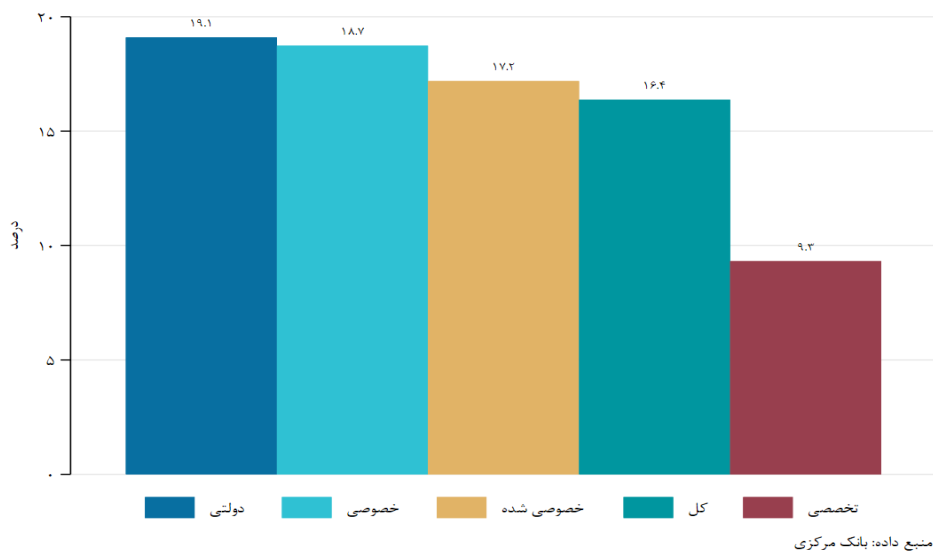
بررسی نرخ سود تسهیلات کلان اعطاشده توسط گروه‌های بانکی (شکل ۱۷-۳) نشان می‌دهد میانگین موزون نرخ سود (موزون به اندازه تسهیلات هر وام)، بانک‌های دولتی با ۱۹/۱ درصد به طور متوسط بیشترین نرخ سود را تعیین کرده‌اند و در رده‌های بعد البته با فاصله نزدیک بانک‌های خصوصی و خصوصی شده قرار می‌گیرند. بانک‌های تخصصی نیز با کمترین نرخ سود اقدام به پرداخت تسهیلات کلان کرده‌اند. متوسط نرخ سود برای کل تسهیلات کلان پرداخت شده ۱۶/۴ درصد بوده است.

آنچه که در این مطالعه مبنای تحلیل قرار گرفته نرخ سود اعلام شده در قراردادهای تسهیلات است؛ نرخ سود مؤثر می‌تواند بسیار متفاوت از این مقادیر باشد. زیرا بسیاری از بانک‌ها بخشی از مبلغ تسهیلات را حبس می‌کنند و یا خرید خدماتی از بانک را هنگام بستن قرارداد اجبار می‌کنند که باعث افزایش نرخ سود واقعی می‌شود، اثر این موارد در داده‌های بانک مرکزی دیده نشده است.

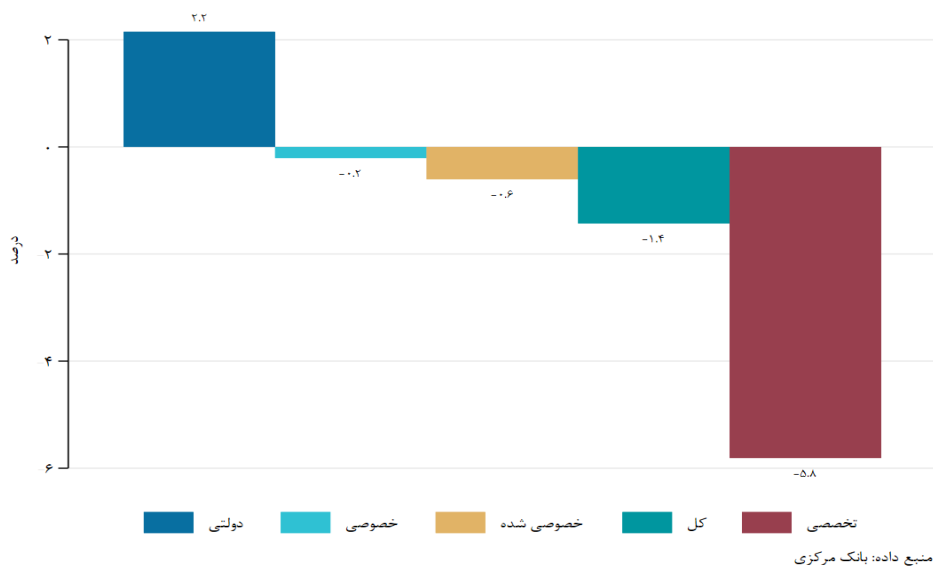
در شکل ۱۸-۳ اختلاف متوسط وزنی از متوسط ساده نرخ سود در گروه‌های بانکی مختلف نشان داده شده است. گروه‌های بانکی دقیقاً با همان ترتیب شکل ۱۷-۳ قرار گرفته‌اند. بانک‌های دولتی تنها گروه بانکی است که به طور متوسط برای تسهیلات بزرگ‌تر نرخ‌های سود بیشتری تعیین کرده که اثر آن در مثبت شدن اختلاف متوسط نرخ سود وزنی از میانگین عادی نرخ سود مشاهده می‌شود. بانک‌های تخصصی هم به صورت متوسط برای وام‌های بزرگ‌تر، نرخ سود تسهیلات کمتری در نظر گرفته‌اند.

^۸ ممکن است دلیل این مشاهده آن باشد که این گروه، بانک‌های قدیمی کشور هستند که عمدتاً به تامین مالی بخش شرکتی کشور می‌پردازند.

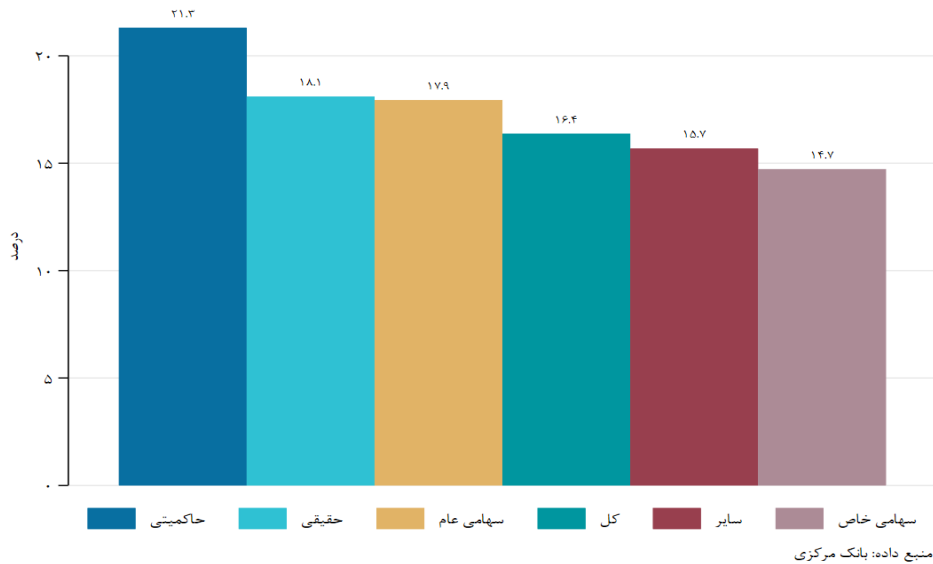

شکل ۱۷-۳: متوسط وزنی نرخ سود تسهیلات کلان در گروه‌های بانکی

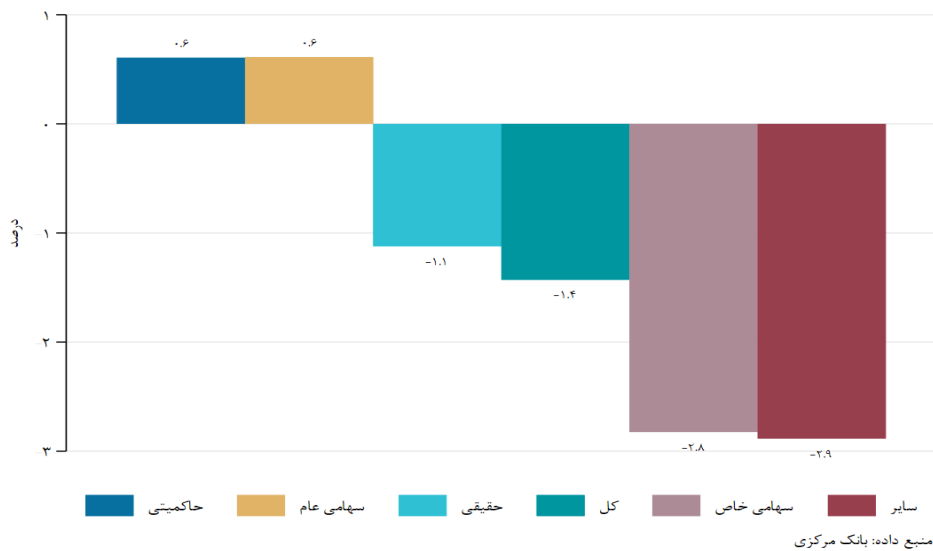

شکل ۱۸-۳: اختلاف متوسط وزنی از متوسط ساده نرخ سود در گروه‌های بانکی

بررسی نرخ سود تسهیلاتی که ذی‌نفعان مختلف دریافت کرده‌اند نشان می‌دهد برخلاف انتظار اولیه، شبکه بانکی از مجموعه‌های حاکمیتی نرخ سود بیشتری در قبال پرداخت تسهیلات کلان طلب کرده است.

شکل ۱۹-۳: متوسط وزنی نرخ سود تسهیلات کلان برای هر یک از انواع ذی نفعان واحد

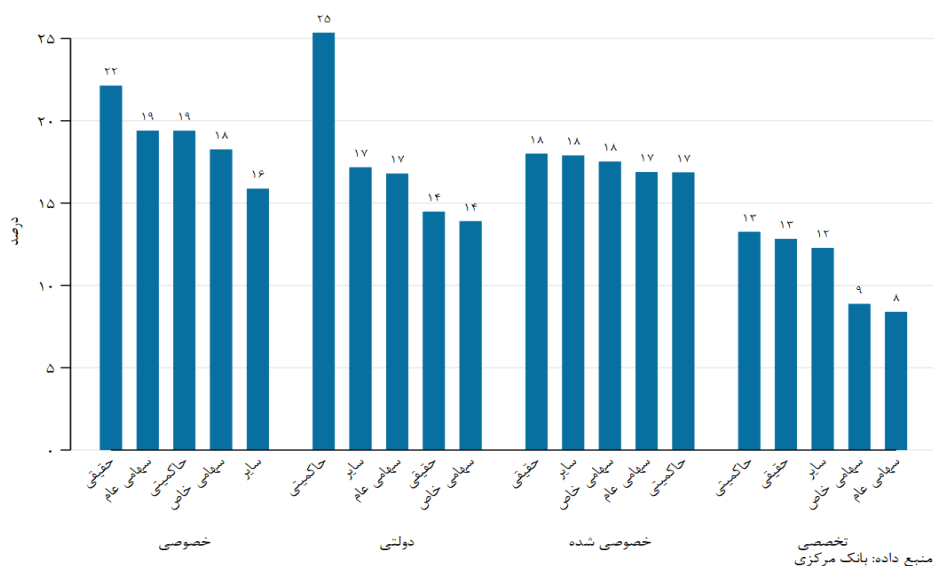
شکل ۲۰-۳: اختلاف متوسط وزنی از متوسط ساده نرخ سود برای هر یک از انواع ذی نفعان واحد

البته این موضوع می تواند از این امر ناشی شده باشد که سهم زیادی از تسهیلات به مجموعه های حاکمیتی توسط بانک های دولتی پرداخت شده است و به دلیل رواج کمتر حبس بخشی از تسهیلات در بانک های دولتی، ممکن است نرخ سود مؤثر و اعلامی به هم نزدیک تر باشند. به هر حال اطلاعات در

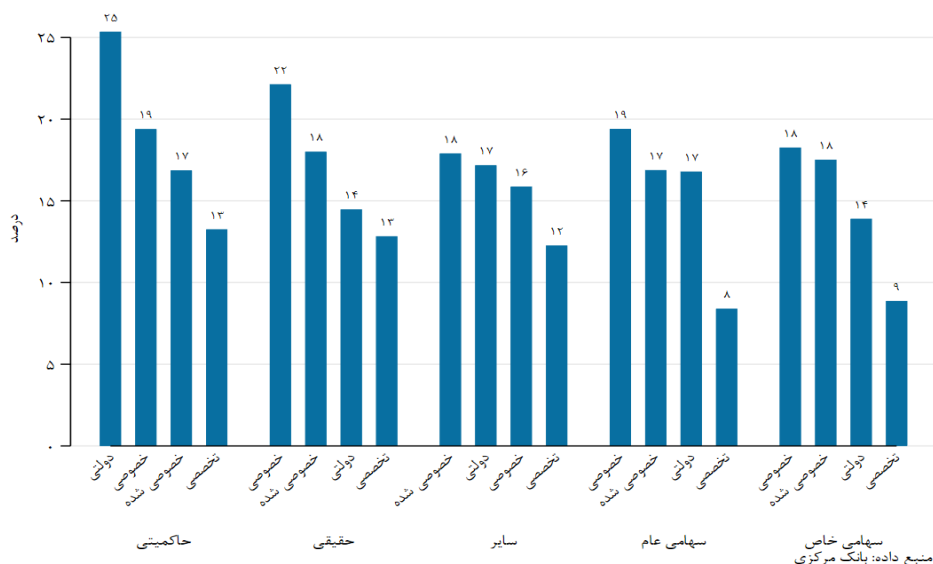
اختیار محققان، اجازه محاسبه نرخ سود مؤثر را نمی‌دهد و تنها نرخ‌های ثبتي را می‌توان مشاهده کرد. به‌یمن دیگر در صورتی که امکان دسترسی به اطلاعات بیشتری از تسهیلات وجود می‌داشت تا بتوان نرخ سود مؤثر تسهیلات را برآورد کرد ممکن بود نتیجه متفاوتی حاصل شود. فرضیه دیگر با توجه به متوسط کوتاه‌مدت قرارداد تسهیلات کلان اعطایی بانک‌های دولتی، پرداخت وام‌های کوتاه‌مدت با نرخ بالاتر از سوی بانک‌های دولتی به بخش عمومی، شامل دولت و شرکت‌های دولتی و حاکمیتی است. به‌عبارت دیگر، نبود اوراق بهادار درون‌سالی برای حاکمیت باعث شده، مسئله کسری نقدی بودجه این بخش، به‌صورت مستقیم بر شبکه بانکی سرریز پیدا کند. عمده مسیر این سرریز از طریق بانک‌های دولتی است و با توجه با سرانه بزرگ وام‌های حاکمیتی به نظر می‌رسد اثر برون‌رانی^۹ بزرگی نیز داشته باشد.

همچنین مطابق شکل ۱۹-۳ شرکت‌های سهامی خاص با بیشترین سهم از تسهیلات کلان، تسهیلاتی دریافت کرده‌اند که به‌صورت متوسط نرخ سود کمتری در مقایسه با سایر ذی‌نفعان داشته است. اختلاف بین متوسط وزنی و متوسط ساده نرخ سود تسهیلات برای شخصیت‌های مختلف نشان می‌دهد تنها در مورد مجموعه‌های حاکمیتی و بنگاه‌های سهامی عام تسهیلات بزرگ‌تر به‌صورت متوسط نرخ بهره بالاتری داشته‌اند و در مورد دیگر انواع شخصیت رابطه معکوس بوده است.

شکل ۲۱-۳: متوسط وزنی نرخ سود تسهیلات کلان انواع ذی‌نفعان واحد در گروه‌های بانکی مختلف

^۹ Crowding out

شکل ۲۲-۳: متوسط وزنی نرخ سود تسهیلات کلان گروه‌های بانکی مختلف برای انواع شخصیت ذی‌نفعان واحد بررسی متوسط نرخ سود انواع شخصیت ذی‌نفعان در بانک‌های مختلف نشان می‌دهد بانک‌های خصوصی و خصوصی‌شده بیشترین نرخ سود را برای مشتریان حقیقی خود در نظر گرفته‌اند در حالی که بانک‌های دولتی و تخصصی بیشترین سود را از بنگاه‌ها و نهادهای حاکمیتی طلب کرده‌اند. همچنین بررسی نرخ سودی که ذی‌نفعان مختلف توانسته‌اند از طریق انواع بانک‌ها خود را تأمین مالی نمایند جالب‌توجه است. بنگاه‌های سهامی عام و خاص و همچنین اشخاص حقیقی تسهیلات گران‌تری را از بانک‌های خصوصی در مقایسه با سایر گروه‌های بانکی دریافت کرده‌اند.

جدول ۳-۲ خلاصه‌ای از متوسط نرخ سود اسمی قراردادهای در برش دوگانه نوع بانک-نوع تسهیلات گیرنده نشان می‌دهد.

جدول ۳-۱: متوسط وزنی نرخ سود تسهیلات کلان انواع شخصیت‌ها در انواع بانک‌ها (درصد)

شخصیت / نوع بانک	تخصصی	خصوصی شده	دولتی	خصوصی
سهامی خاص	۹	۱۹	۱۳	۱۸
سهامی عام	۸	۱۷	۱۷	۱۹
سایر	۱۲	۱۸	۱۷	۱۶
حقیقی	۱۳	۱۸	۱۴	۲۲
حاکمیتی	۱۳	۱۷	۲۵	۱۹

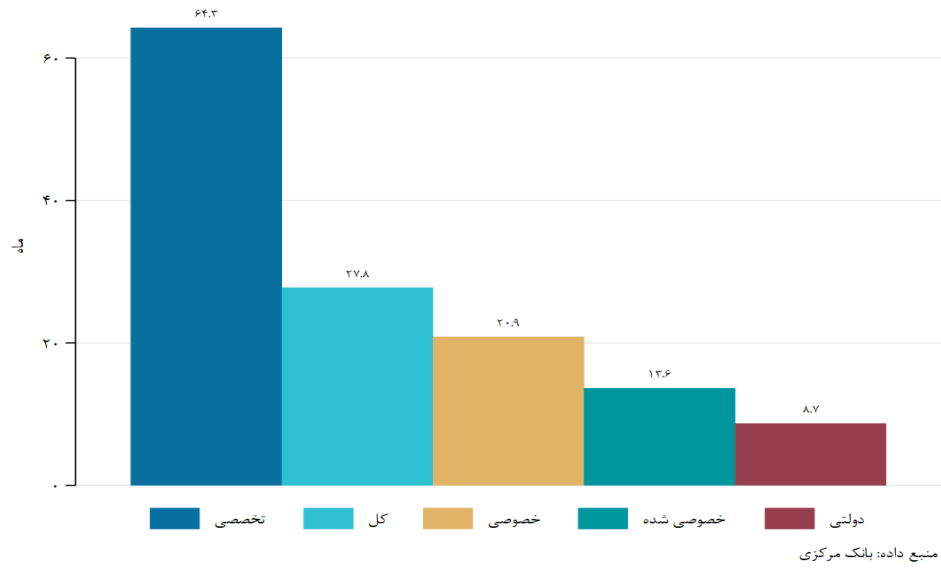

بالاترین نرخ در برش بانک دولتی-تسهیلات گیرنده حاکمیتی دیده می‌شود. پایین‌ترین نرخ هم در برش بانک تخصصی-شرکت سهامی عام ثبت شده است، که شاید با توجه به پایین‌تر بودن نرخ در بانک‌های تخصصی و همچنین شفاف‌تر بودن صورت‌های مالی شرکت‌های سهامی عام قابل توجیه باشد. مجدداً یادآوری می‌شود این نرخ، نرخ اعلام‌شده توسط بانک‌هاست و با توجه به شرایطی که بانک‌ها برای تسهیلات گیرندگان تعیین می‌کنند، می‌تواند با نرخ مؤثر تسهیلات متفاوت باشد.

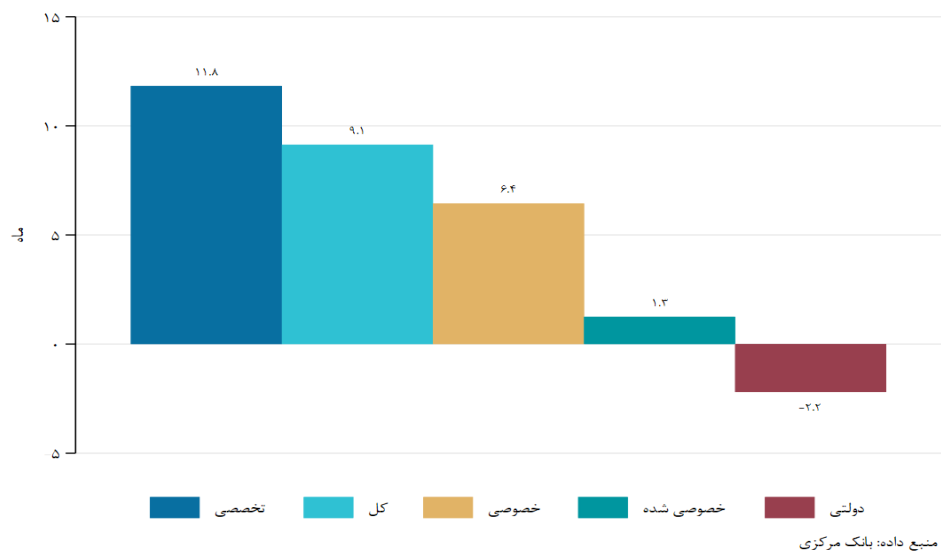
۲-۳-۳- مدت قرارداد

بررسی تسهیلات کلان از منظر مدت قرارداد در گروه‌های بانکی مختلف نشان می‌دهد بانک‌های تخصصی با کمترین نرخ سود برای تسهیلات کلان بیشترین مدت را نیز در اختیار تسهیلات گیرندگان برای بازپرداخت گذاشته‌اند. بانک‌های تخصصی به‌طور متوسط مدت قراردادی بیش از ۵ سال با وام‌گیرندگان کلان داشته که اختلاف قابل توجهی با سایر گروه‌های بانکی دارد به‌طوری‌که برای بانک‌های خصوصی که در رده دوم قرار گرفته‌اند متوسط مدت بازپرداخت تسهیلات کلان کمتر از دو سال بوده است. در رده‌های بعد نیز به ترتیب بانک‌های خصوصی‌شده و دولتی قرار گرفته به‌طوری‌که در بانک‌های دولتی مدت قرارداد به‌طور متوسط کمتر از یک سال بوده است. می‌توان این فرضیه را مطرح کرد که یکی از علل اختلاف مشاهده شده در مدت قرارداد، دوره بازگشت غالباً کوتاه‌تر تسهیلات تجاری نسبت به تسهیلات صنعتی بوده است هر چند که از روی داده‌های موجود قابل سنجش نیست. اختلاف منفی متوسط وزنی از متوسط ساده مدت قرارداد در بانک‌های دولتی برخلاف دیگر گروه‌های بانکی نشان می‌دهد بانک‌های دولتی تنها گروه بانکی هستند که برای تسهیلات بزرگ‌تر به‌طور متوسط دوره بازپرداخت کوتاه‌تری در نظر گرفته‌اند.

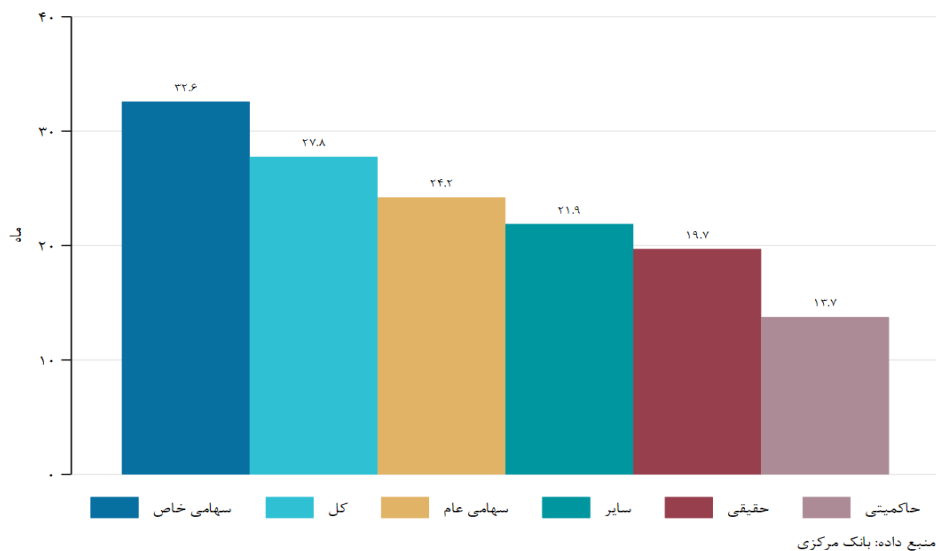
همچنین بررسی مدت قرارداد از منظر انواع شخصیت دریافت‌کنندگان تسهیلات کلان مطابق شکل ۲۵-۳ نشان می‌دهد شرکت‌های سهامی خاص علاوه بر آن که نرخ سود به‌طور متوسط کمتری پرداخته‌اند، مدت طولانی‌تری هم برای مدت قرارداد آن‌ها در نظر گرفته شده است. در نقطه مقابل نهادهای حاکمیتی قرار داشته که هم‌زمان با پرداخت سود بیشتر مکلف به بازپرداخت وام در دوره‌ی کوتاه‌تری بوده‌اند. نهادهای حاکمیتی و نوع شخصیت سایر نیز تنها گروه‌هایی هستند که تسهیلات بزرگ‌تر برای آن‌ها مدت قرارداد کوتاه‌تری داشته است.

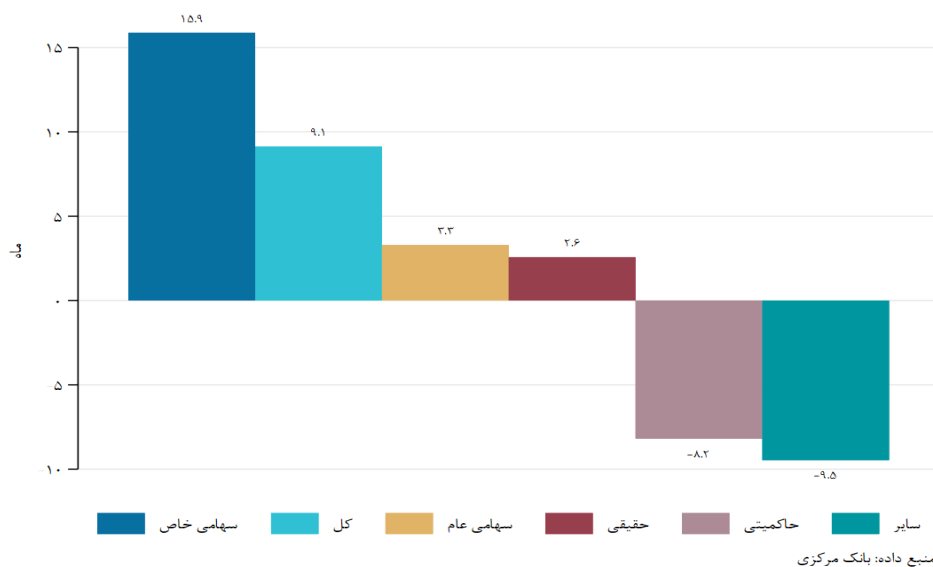
شکل ۲۳-۳: متوسط وزنی مدت قرارداد تسهیلات کلان در گروه های بانکی

شکل ۲۴-۳: اختلاف متوسط وزنی از متوسط ساده مدت قرارداد در گروه های بانکی

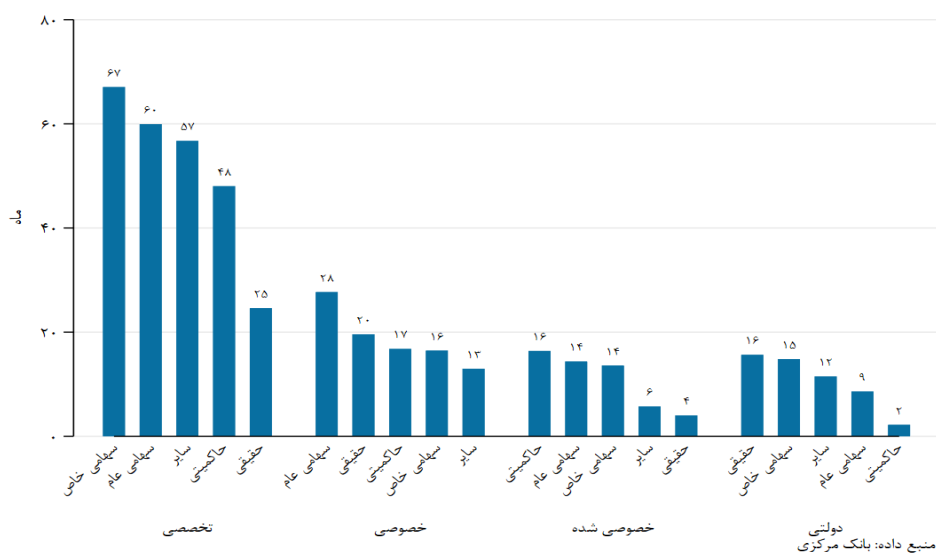
شکل ۲۵-۳: متوسط وزنی مدت قرارداد تسهیلات کلان برای انواع ذی‌نفعان واحد

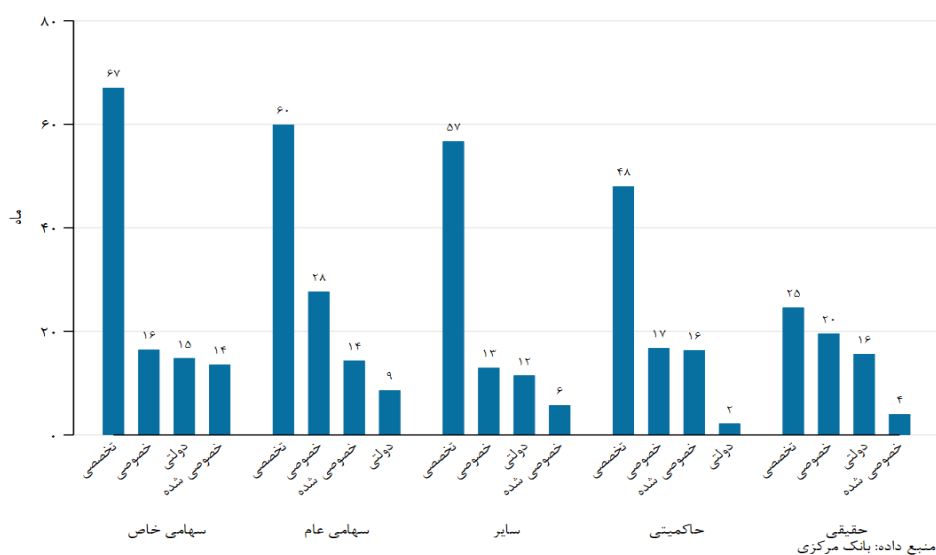
شکل ۲۶-۳: اختلاف متوسط وزنی از متوسط ساده مدت قرارداد برای انواع شخصیت ذی‌نفعان واحد

بررسی مدت قرارداد تسهیلات دریافتی انواع شخصیت ذی‌نفعان واحد در انواع بانک‌ها نشان می‌دهد عبارت دیگر، این طور نیست که یک نوع شخصیت خاص در همه گروه‌های بانکی قراردادهای بلندمدت‌تر داشته باشد. دیگر مشاهده قابل توجه مدت‌زمان متوسط دوماهه برای بنگاه‌ها و نهادهای حاکمیتی در بانک‌های دولتی است، که با فرضیه استفاده از وجوه بانک‌های دولتی به جای استفاده از اوراق بدهی

میان‌دوره‌های هماهنگ است. همچنین شکل ۲۸-۳ نشان می‌دهد بانک‌های تخصصی نه تنها به صورت میانگین مدت قرارداد بیشتری را برای تسهیلات گیرندگان در نظر گرفته‌اند بلکه برای تمام انواع شخصیت‌ها نیز این موضوع صادق بوده است.

شکل ۲۷-۳: متوسط وزنی مدت قرارداد تسهیلات کلان انواع ذی‌نفعان واحد در گروه‌های بانکی

شکل ۲۸-۳: متوسط وزنی مدت قرارداد تسهیلات کلان گروه‌های بانکی برای انواع ذی‌نفعان واحد

جدول ۳-۳: متوسط وزنی مدت قرارداد را در برش دوگانه گروه بانکی-نوع تسهیلات گیرنده نشان می‌دهد. طیف ارقام مشاهده‌شده بسیار زیاد است و از ۲ تا ۶۷ ماه را در بر می‌گیرد. کوتاه‌ترین قراردادها

به صورت متوسط در گروه بانک‌های دولتی و برای وام‌های حاکمیتی اتفاق می‌افتند. پدیده‌ای که احتمالاً از نبود اوراق بهادار دولتی درون سالی نشأت گرفته است. طولانی‌ترین مدت قرارداد هم در گروه بانک‌های تخصصی و برای وام‌های شرکت‌های سهامی خاص افتاده است.

جدول ۲-۳: متوسط وزنی مدت قرارداد تسهیلات کلان انواع شخصیت در انواع بانک

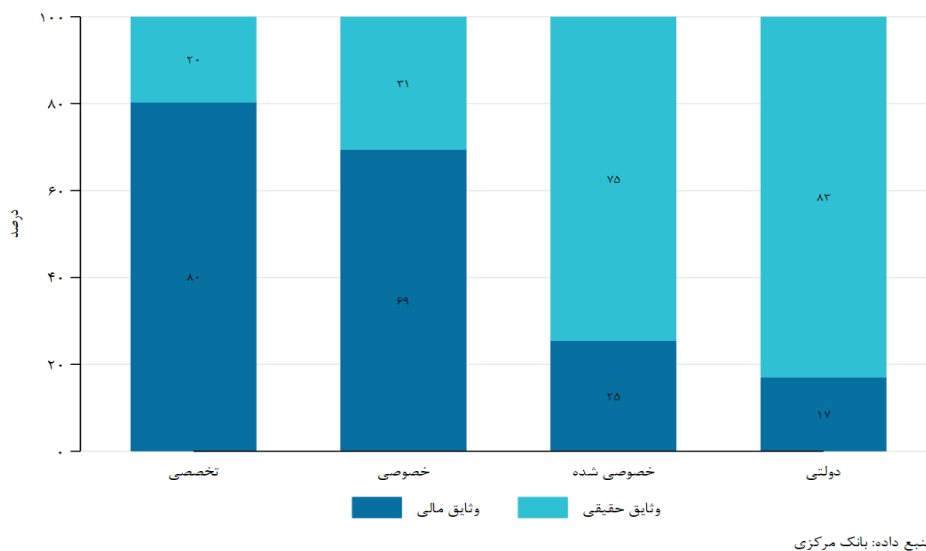
شخصیت / نوع بانک	تخصصی	خصوصی شده	دولتی	خصوصی
سهامی خاص	۶۷	۱۴	۱۵	۱۶
سهامی عام	۶۰	۱۴	۹	۲۸
سایر	۵۷	۶	۱۲	۱۳
حقیقی	۲۵	۴	۱۶	۲۰
حاکمیتی	۴۸	۱۶	۲	۱۷

۳-۳-۳- و تائیق

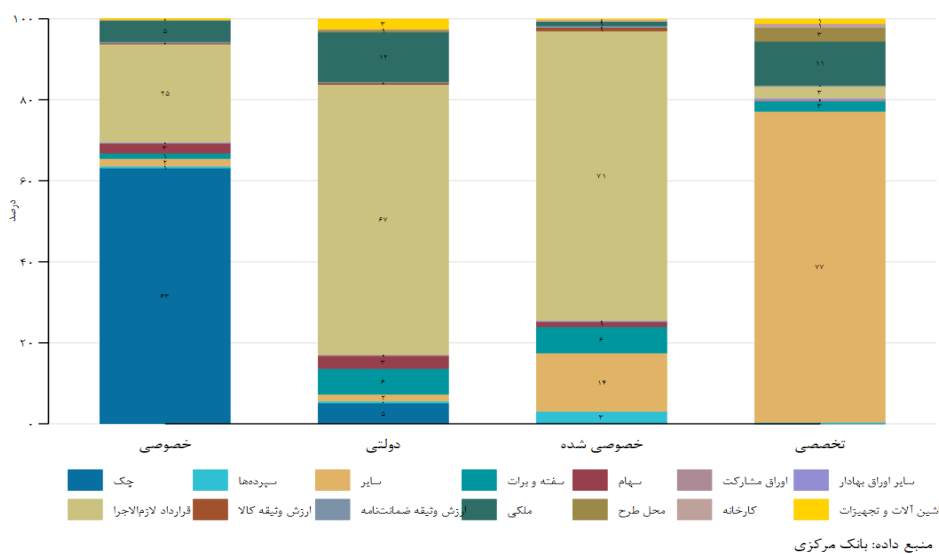
بررسی داده‌های تسهیلات کلان از منظر وثائقی که بانک‌ها در ازای پرداخت وام و به منظور اطمینان از انجام تعهدات تسهیلات‌گیرندگان دریافت کرده‌اند، نشان می‌دهد از میان ۱۷۰۲ ذینفع واحد متمایز (بعد از پاک‌سازی داده‌ها)، بانک‌ها از ۵۸ ذی‌نفع (معادل ۳/۵ درصد از کل ذی‌نفعان) هیچ‌گونه وثیقه‌ای در قبال دریافت تسهیلات پرداخت شده که مجموعاً بالغ بر ۳۷ هزار میلیارد تومان می‌شود دریافت نکرده‌اند.^{۱۰} باید در نظر داشت که با توجه به حذف تسهیلات‌گیرندگانی که میزان وثائقی آن‌ها اعلام نگردیده است احتمالاً سهم تسهیلات کلان بدون وثیقه بیش از مقدار محاسبه شده باشد، چرا که احتمال می‌رود بخش مهمی از این نوع از تسهیلات‌گیرندگان وثیقه‌ای در قبال تسهیلات دریافتی ارائه نکرده باشند. انتظار می‌رود در مورد ذی‌نفعانی که نسبت وثائقی به اصل مبلغ دریافتی کوچک‌تر داشته و یا سهم بیشتری از وثائقی‌شان از نوع مالی بوده باشد نسبت مانده‌ی غیر جاری به اصل مبلغ بزرگ‌تر باشد. این فرضیه در بخش‌های بعدی آزمون می‌شود.

مطابق شکل ۲۹-۳، بررسی سهم وثائقی مالی و حقیقی از مجموع وثائقی در گروه‌های بانکی مختلف نشان می‌دهد وثائقی مالی سهم غالب را در گروه بانک‌های تخصصی و خصوصی دارد، در حالی که نوع وثائقی در بانک‌های خصوصی شده و دولتی بیشتر از جنس وثائقی حقیقی بوده است.

^{۱۰} صنایع پتروشیمی مسجدسلیمان، تولید برق ماهتاب کاسپین، موسسه مالی و اعتباری صالحین، سیمان خاکستری نی‌ریز و راه و ساختمان سازه سازان ۵ ذی‌نفعی هستند که از میان ۵۸ ذینفع مذکور بیشترین تسهیلات را دریافت کرده‌اند.

شکل ۳-۲۹: سهم نوع وثایق تسهیلات کلان در گروه‌های بانکی مختلف

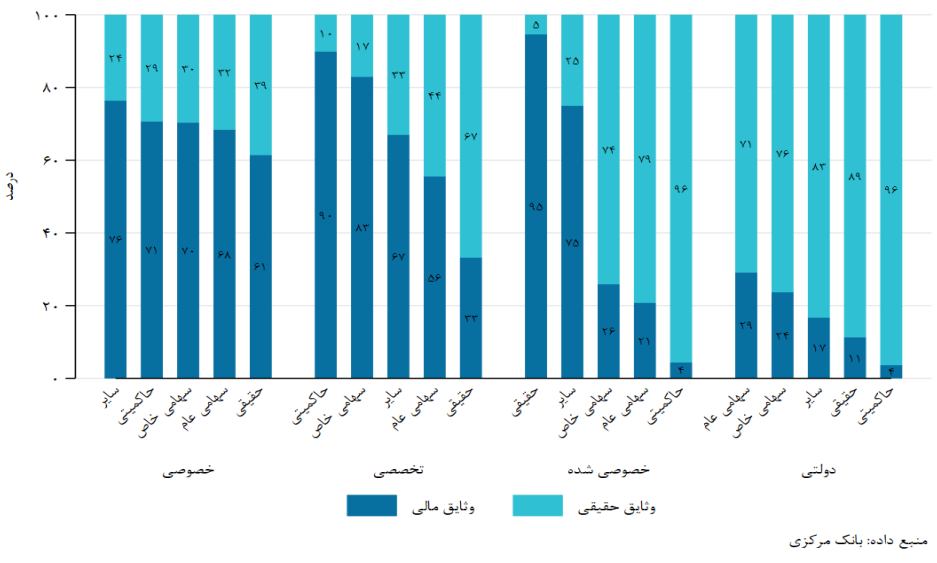

شکل ۳-۳۰: سهم انواع وثایق تسهیلات کلان در گروه‌های بانکی مختلف

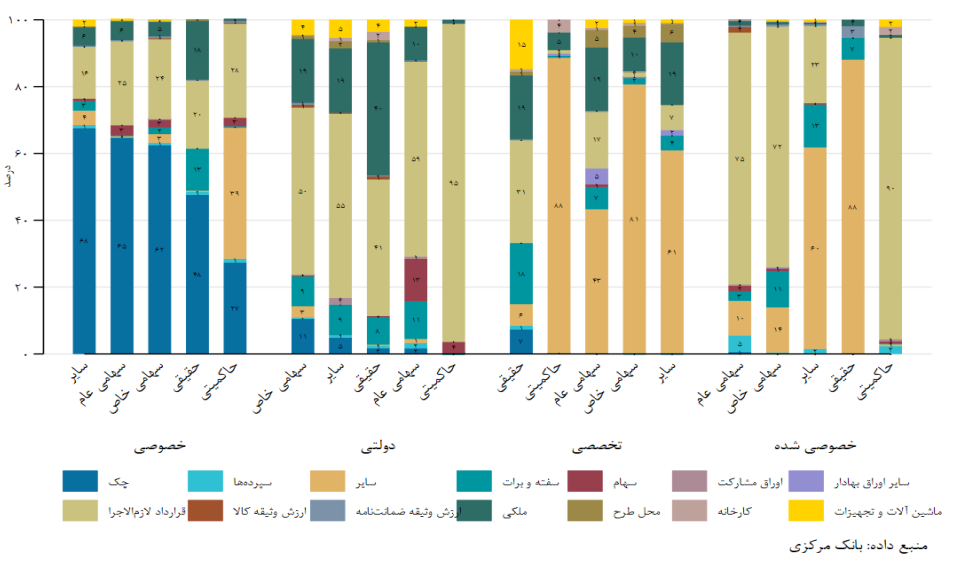
انجام این بررسی در سطح اجزای وثایق حقیقی و مالی، مطابق شکل ۳-۳۰ نشان از ناهمگونی زیاد میان گروه‌های بانکی مختلف دارد به طوری که در بانک‌های خصوصی چک سهم غالب را داشته در حالی که در بانک‌های خصوصی شده و دولتی غلبه با قراردادهای لازم‌الاجرا که وثیقه به مراتب معتبرتری به حساب می‌آید، بوده است. در بانک‌های تخصصی نیز درصد زیادی از وثایق ذیل سایر قرار گرفته‌اند که ماهیت آن

قابل توجه چک در انواع ذی نفعان به خصوص شرکت‌های سهامی عام و بعد سهامی خاص دارد. بیشترین نوع وثایق بنگاه‌ها و نهادهای حاکمیتی از نوع قراردادهای لازم‌الاجرا است.

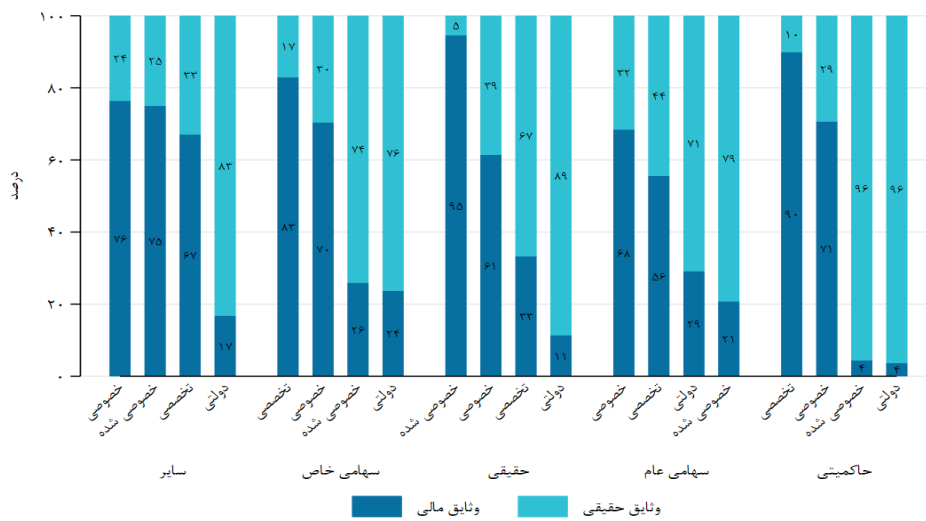
شکل ۳۳-۳: سهم نوع وثایق تسهیلات کلان گروه‌های بانکی مختلف برای انواع شخصیت‌ها

شکل ۳۴-۳: سهم انواع وثایق تسهیلات کلان گروه‌های بانکی مختلف برای انواع شخصیت

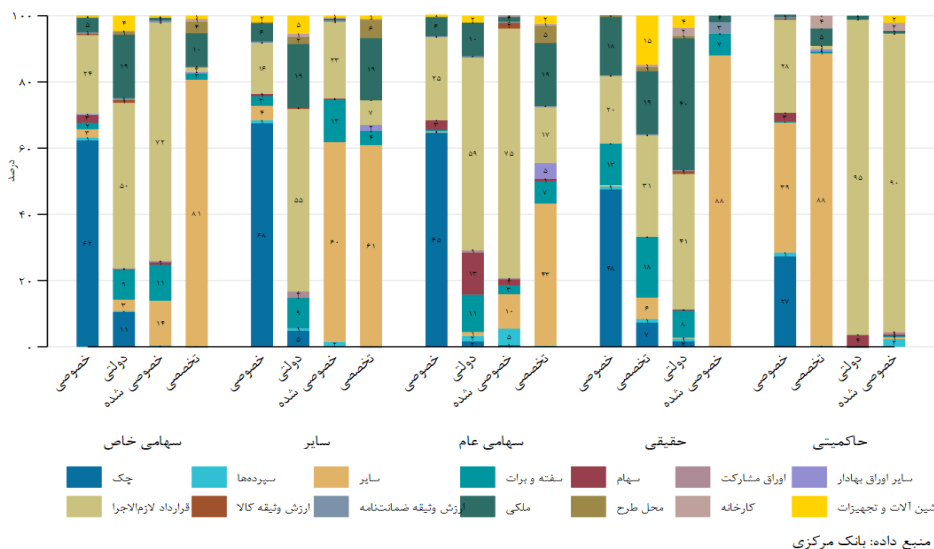

بررسی سهم نوع وثایق تسهیلات کلان در گروه‌های بانکی مختلف برای انواع شخصیت‌ها نشان می‌دهد بنگاه‌ها و نهادهای حاکمیتی کمترین وثایق حقیقی را به بانک‌های تخصصی ارائه کرده‌اند و بانک‌های خصوصی شده بیشترین سهم وثایق مالی را از اشخاص حقیقی قبول کرده‌اند.

منبع داده: بانک مرکزی

شکل ۳۵-۳: سهم نوع وثایق تسهیلات کلان برای انواع شخصیت در گروه‌های بانکی

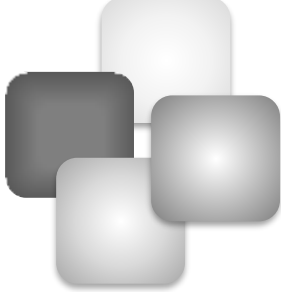
منبع داده: بانک مرکزی

شکل ۳۶-۳: سهم انواع وثایق تسهیلات کلان برای انواع شخصیت در گروه‌های بانکی

بررسی در لایه اجزای وثایق نیز نشان می‌دهد سهم بالای چک در وثایق بانک‌های خصوصی مربوط به یک نوع شخصیت خاص نبوده و پذیرش آن مسئله فراگیری است. همچنین بانک‌های دولتی تبعیض قابل توجهی در دریافت قراردادهای لازم‌الاجرا برای نوع ذی‌نفعان مختلف اعمال نکرده‌اند. بررسی سهم قابل توجه ۸۸ درصدی این نوع وثیقه سایر در مورد اشخاص حقیقی در بانک‌های خصوصی شده، درحالی‌که برای دیگر انواع شخصیت این میزان به مراتب کمتر بوده، نیاز به اطلاعات بیشتر دارد.

بررسی سهم نوع وثایق تسهیلات کلان انواع شخصیت ذی‌نفعان واحد در گروه‌های بانکی مختلف، سخت‌گیری بیشتر بانک‌های دولتی و خصوصی شده برای دریافت میزان بیشتری از وثایق به صورت وثایق غیرمالی از بنگاه‌های سهامی خاص را نشان می‌دهد. بررسی در سطح اجزای وثایق نیز نشان می‌دهد بانک‌های خصوصی از تمام انواع شخصیت ذی‌نفعان بیشترین میزان چک را به عنوان وثیقه تسهیلات کلان دریافت کرده‌اند. به منظور رفتارشناسی دقیق‌تر، علاوه بر معرفی رفتارهای غالب هر گروه، تلاش شده که در بخش شناسایی همبستگی‌ها با استفاده از تحلیل‌های آماری ارتباط‌های موجود شناسایی گردد.

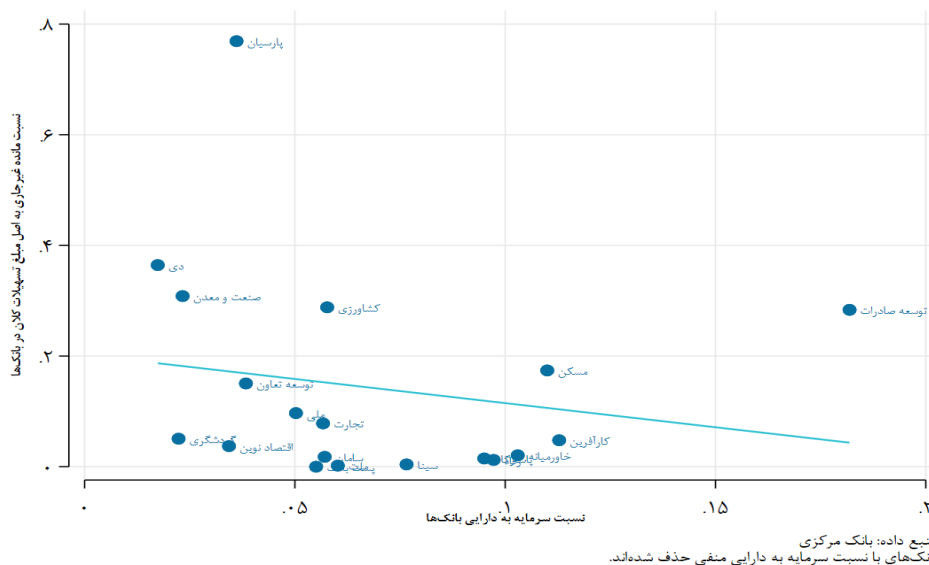
[فصل چهارم]
نسبت مانده غیر جاری و
شاخص های سلامت بانک

۴- نسبت شاخص تسهیلات غیرجاری و سلامت بانک

این بخش به بررسی همبستگی میان شاخص تسهیلات غیرجاری با شاخص‌های نشان‌دهنده سلامت بانکی از جمله نسبت سرمایه، دارایی نقد و سود به دارایی می‌پردازد. در انتخاب شاخص‌های مذکور از مدل CAMELS که برای ارزیابی بانک‌ها مورد استفاده قرار گرفته و نام آن اشاره به شش سرواژه متعلق به معیارهای سلامت بانکی شامل کفایت سرمایه، دارایی‌ها، توانایی مدیریتی، سود و عایدی، نقدینگی، حساسیت دارد، استفاده گردیده است. طبیعتاً هر چه نسبت‌های مذکور در یک بانک بزرگتر باشند نشان از وضعیت بهتر آن بانک در شاخص مورد بررسی است.

در شکل ۱-۴، پراکندگی نسبت مانده غیرجاری به اصل مبلغ تسهیلات کلان در بانک‌های مختلف و نسبت سرمایه به دارایی آن‌ها نشان داده شده است. مطابق این شکل یک رابطه منفی میان نسبت مانده غیرجاری و نسبت سرمایه به دارایی مشاهده می‌شود. البته بانک‌های سرمایه، آینده، شهر و ملل که نسبت سرمایه به دارایی منفی داشته‌اند حذف شده‌اند. طبیعتاً بهتر می‌بود اگر در صورت دسترسی به اطلاعات لازم مثل ضرایب تعدیل از نسبت کفایت سرمایه بانک‌ها استفاده می‌شد اما نسبت سرمایه به دارایی هم تا اندازه‌ای می‌تواند شاخص مورد نظر را نمایندگی کند و هر چه مقدار بیشتری داشته باشد از احتمال کژمنشی و کژگزینی بانک کاسته می‌شود.

شکل ۱-۴: پراکندگی نسبت مانده غیرجاری به اصل مبلغ تسهیلات کلان برحسب نسبت سرمایه به دارایی بانکها

شکل ۱-۴ نشان می‌دهد در بانک‌هایی که سهم سرمایه از دارایی بانک‌ها بیشتر بوده میزان کمتری از تسهیلات کلان به صورت مانده غیرجاری درآمده است. ممکن است دلیل این پدیده آن باشد که با افزایش نسبت سرمایه به دارایی، سهام‌داران پوست در بازی^{۱۱} بیشتری به بانک پیدا می‌کنند، بنابراین کژگزینی و کژمنشی آن‌ها در مورد تسهیلات‌گیرندگان کاهش می‌یابد. هم افراد توانمندتری از مرحله اعطای وام عبور می‌کنند و هم احتمال نکول این افراد پایین می‌آید.

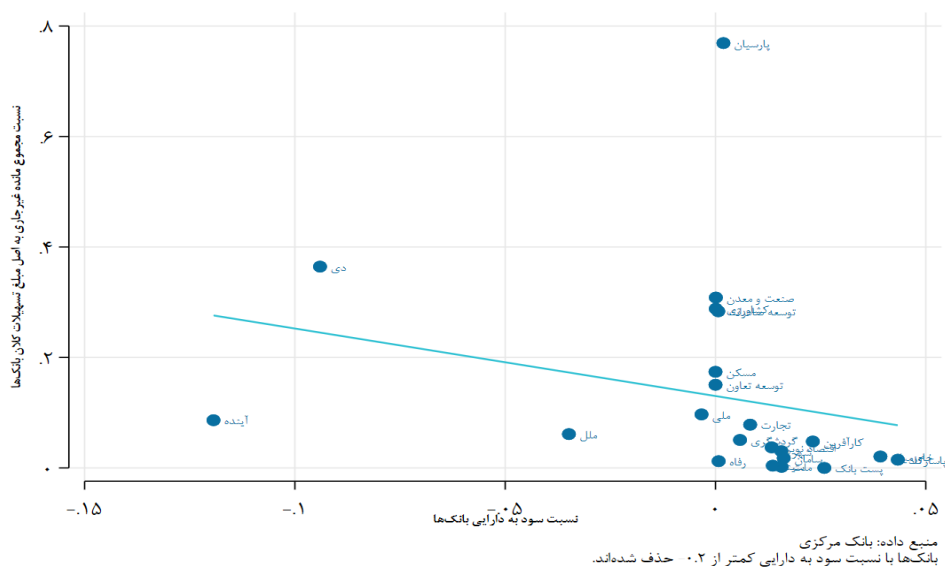
شکل ۲-۴: پراکندگی نسبت مانده غیرجاری به اصل مبلغ تسهیلات کلان برحسب نسبت دارایی نقد به دارایی بانکها

شکل ۲-۴ نشان می‌دهد تقریباً میان نسبت دارایی‌های نقد بانک‌ها از کل دارایی‌ها با نسبت مانده غیرجاری از کل تسهیلات کلان آن‌ها ارتباطی مشاهده نمی‌شود. اما در شکل ۳-۴ پس از حذف بانک‌های با نسبت سود به دارایی کوچک‌تر از $0/2$ (بانک سرمایه با نسبت سود به دارایی نزدیک به $0/4$) ارتباطی منفی و قابل‌انتظار میان نسبت مانده غیرجاری و نسبت سود به دارایی مشاهده می‌شود. این که بانک‌های با عملکرد موفق‌تر از منظر میزان ساخت سود نسبت به دارایی خود، عملکرد بهتری هم در میزان وصول مطالبات کلان داشته‌اند قابل‌انتظار بود اما این که سهم عملکرد بهتر در تسهیلات کلان در جایگاه فعلی

¹¹ Skin in the game

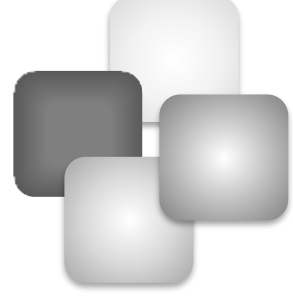

آن‌ها به چه میزان بوده است نیاز به بررسی‌های بیشتر دارد. در مجموع و مطابق انتظار بانک‌های با نسبت مانده غیرجاری بیشتر در تسهیلات کلان، شاخص‌های سلامت عمومی ضعیف‌تری نیز داشته‌اند.

شکل ۳-۴: پراکندگی نسبت مانده غیرجاری به اصل مبلغ تسهیلات کلان برحسب نسبت سود به دارایی بانک‌ها

[فصل پنجم]

شناسایے ہمبستگے ها

اسایے ہمبستگے ها

۵- شناسایی همبستگی‌ها

در این بخش در پی شناسایی همبستگی میان نسبت مانده غیرجاری به اصل مبلغ دریافت شده توسط هر ذی‌نفع با انواع ویژگی‌های تسهیلات کلان پرداخت شده هستیم. منظور از ویژگی‌های تسهیلات مواردی مثل دوره بازپرداخت، نرخ سود، نسبت وثایق به اصل مبلغ، سهم وثایق مالی از کل وثایق است. بدین منظور در جدول ۱-۵ نتایج همبستگی میان نسبت مانده غیرجاری به اصل مبلغ با متغیرهای مذکور نشان داده شده است. نتایج این جدول نشان می‌دهد نسبت مانده غیرجاری به اصل مبلغ وام (شدت مطالبات غیرجاری) با مدت قرارداد و وثایق مالی به کل وثایق همبستگی مثبت و با نرخ سود، اصل مبلغ تسهیلات و تعداد وام ذینفع واحد همبستگی منفی دارد.

جدول ۱-۵: نتایج همبستگی میان نسبت مانده غیرجاری به اصل مبلغ با ویژگی‌های تسهیلات

(۱)	(۲)	(۳)	(۴)	(۵)	(۶)
لگاریتم اصل مبلغ پرداختی	-0.۱۶۲				
	(0.0۰۰)				
مدت قرارداد	0.۱۱۳				
	(0.00۰)				
نرخ سود		-0.۱۳۲			
		(0.00۰)			
کل وثایق به اصل			-0.0۱۸		
			(0.۴۳۹)		
وثایق مالی به کل وثایق				0.۰۹۹	
				(0.0۰۰)	
تعداد وام ذینفع واحد					-0.0۶۰
					(0.0۱۲)

توضیحات: اعداد داخل پرانتز p-value هستند.

جهت کنترل اثر دیگر متغیرها، تصریح ۱ معرفی شده که در آن، نسبت مانده غیرجاری به اصل به‌عنوان متغیر وابسته و سایر متغیرهای مذکور به‌عنوان متغیر مستقل در نظر گرفته شده‌اند.

$$+ \beta_4 \text{ وثایق به اصل} + \beta_3 \text{ نرخ سود} + \beta_2 \text{ مدت قرارداد} + \beta_1 \text{ لگاریتم اصل} = \beta_1 \text{ نسبت غیرجاری به اصل} \\ \text{معادله ۱-۵} \quad \beta_6 \text{ تعداد وام ذینفع} + \beta_5 \text{ وثایق مالی به وثایق}$$

در اولین ستون از جدول ۲-۵، نتایج مربوط به تصریح فوق بدون حضور هیچ متغیر کنترلی دیگری آمده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود میان مدت قرارداد و سهم وثایق مالی از مجموع وثایق با نسبت مانده غیرجاری رابطه مستقیم و میان اندازه مبلغ پرداخت شده و نرخ سود با نسبت مذکور رابطه معکوس وجود دارد. به بیان دیگر با کنترل سایر متغیرها با افزایش مدت بازپرداخت تسهیلات و سهم وثایق مالی

به طور متوسط شاهد افزایش میزان مطالبات غیرجاری و با افزایش مبلغ پرداخت شده و یا نرخ سود شاهد کاهش مطالبات غیرجاری ذی‌نفعان هستیم.

داده‌ها نشان می‌دهند که به طور متوسط هر چه مدت طولانی‌تری برای بازپرداخت در اختیار تسهیلات گیرندگان قرار داده شده، میزان غیرجاری شدن مطالبات بانکی بیشتر بوده است. همین اثر در مورد سهم وثایق مالی به کل وثایق هم مشاهده می‌شود که با کم کیفیت‌تر شدن وثایق بر میزان غیرجاری شدن مطالبات افزوده شده است. در سوی مقابل با بزرگ شدن مبلغ تسهیلات و افزایش نرخ سود، مطالبات غیرجاری به طور متوسط کاهش داشته است.

با اضافه کردن جداگانه متغیرهای کنترلی دیگری مثل نوع شخصیت ذی‌نفعان واحد، بانک و یا گروه بانکی تسهیلات دهنده در ستون‌های ۲ تا ۶، شاهد ثبات نتایج هستیم. این پایداری بالا نسبت به تغییر متغیرهای کنترلی به طوری که تنها در یک تصریح یکی از متغیرها (مدت قرارداد) معناداری خود را از دست داده است نشان از قوت نتایج به دست آمده دارد. در مقایسه با نتایج جدول ۱-۵ ضریب مربوط به تعداد وام ذینفع واحد معناداری خود را از دست داده است.

جدول ۲-۵: نتایج رگرسیون OLS

	(۱)	(۲)	(۳)	(۴)	(۵)	(۶)
لگاریتم اصل مبلغ پرداختی	-0.118***	-0.102***	-0.119***	-0.095***	-0.103***	-0.089***
	(0.016)	(0.015)	(0.016)	(0.015)	(0.016)	(0.015)
مدت قرارداد	0.002***	0.002***	0.00۱	0.003***	0.001*	0.003***
	(0.00۱)	(0.00۱)	(0.00۱)	(0.00۱)	(0.00۱)	(0.00۱)
نرخ سود	-0.025***	-0.026***	-0.015**	-0.016***	-0.018***	-0.017***
	(0.005)	(0.005)	(0.005)	(0.005)	(0.005)	(0.005)
کل وثایق به اصل	-0.001	-0.001	-0.001	-0.00۱	-0.001	-0.00۱
	(0.00۲)	(0.00۲)	(0.00۲)	(0.00۲)	(0.00۲)	(0.00۲)
وثایق مالی به کل وثایق	0.351***	0.370***	0.324***	0.386***	0.360***	0.407***
	(0.065)	(0.062)	(0.071)	(0.071)	(0.068)	(0.071)
تعداد وام ذینفع واحد	0.00۱	0.00۱	0.001	0.00۱	0.00۱	0.00۱
	(0.00۱)	(0.00۱)	(0.00۱)	(0.00۱)	(0.00۱)	(0.00۱)
مقدار ثابت	3.784***	3.186***	3.621***	2.870***	3.021***	2.454***
	(0.471)	(0.483)	(0.489)	(0.472)	(0.505)	(0.498)
نوع شخصیت ذینفع	-	#	-	-	#	#
نوع بانک	-	-	#	-	#	-
بانک	-	-	-	#	-	#
ضریب تعیین	0.070	0.154	0.084	0.235	0.160	0.252
تعداد مشاهدات	1644	1644	1644	1644	1644	1644

توضیحات: اعداد داخل پرانتز خطای استاندارد (Standard Error) هستند.

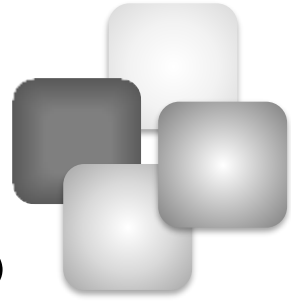
همچنین در جدول ۳-۵ نتایج رگرسیون از نوع پروبیت با این تفاوت که نسبت به تصریح ۱، متغیر مستقل به صورت دودویی بر اساس صفر یا غیر صفر بودن مانده غیرجاری برای یک ذینفع واحد تعریف شده، آمده است. علت استفاده از مدل پروبیت داشتن برآوردی از وابستگی احتمال نکول ذینفعان به ویژگی‌های برشمرده شده از تسهیلات کلان است. همان طور که مشاهده می‌شود میان علامت ضرایب مبلغ پرداخت‌شده و مدت قرارداد مشابهت کامل با جدول ۲-۵ وجود داشته اما ضریب وثایق مالی به کل وثایق از نظر آماری بی‌معنا شده است. بی‌معنایی آماری ضریب نسبت وثایق مالی به کل وثایق نشان می‌دهد این نسبت روی احتمال نکول موثر نیست، اما در صورت افزایش نسبت وثایق مالی به کل وثایق شدت نکول افزایش می‌یابد. نتایج در مورد نرخ سود با وجود مشابهت علامت با جدول ۲-۵، پایدار نبوده و تنها در دو ستون اول معنادار شده است. متغیر تعداد وام ذی‌نفع واحد نیز که در تمام تصریح‌های جدول ۲-۵ بی‌معنا بود در این جا به صورت مثبت معنادار شده است. البته تفسیر شدت ضرایب رگرسیون از نوع پروبیت از اساس متفاوت بوده و نهایتاً باید اثرات حاشیه‌ای مبنای قضاوت برای سنجش تأثیر یک متغیر قرار گیرند.

جدول ۳-۵: نتایج رگرسیون Probit

(۶)	(۵)	(۴)	(۳)	(۲)	(۱)	
-0.0286**	-0.0282**	-0.0244**	-0.0226***	-0.026***	-0.021***	لگاریتم اصل مبلغ پرداختی
(-2.91)	(-3.29)	(-3.14)	(-3.98)	(-3.36)	(-4.55)	
0.007***	0.008***	0.007***	0.008***	0.009***	0.008***	مدت قرارداد
(5.82)	(6.60)	(5.85)	(6.30)	(7.64)	(7.50)	
-0.011	-0.013	-0.009	-0.009	-0.018**	-0.015*	نرخ سود
(-1.38)	(-1.86)	(-1.14)	(-1.27)	(-2.74)	(-2.32)	
-0.002	-0.004	-0.002	-0.004	-0.004	-0.004	کل وثایق به اصل
(-0.55)	(-0.91)	(-0.54)	(-0.93)	(-0.87)	(-0.91)	
0.016	-0.071	0.0041	-0.074	-0.014	-0.015	وثایق مالی به کل وثایق
(0.15)	(-0.72)	(0.04)	(-0.76)	(-0.16)	(-0.17)	
0.005***	0.004***	0.005***	0.004***	0.004***	0.003***	تعداد وام ذینفع واحد
(4.15)	(3.54)	(4.17)	(3.57)	(3.44)	(3.42)	
#	#	-	-	#	-	نوع شخصیت ذینفع
-	#	-	#	-	-	نوع بانک
#	-	#	-	-	-	بانک
1640	1644	1640	1644	1644	1644	تعداد مشاهدات

توضیحات: اعداد داخل پرانتز آماره t (t statistics) هستند.

[فصل ششم]

بررسی روند حرکتی نسبت مطالبات غیرجاری و متغیرهای کلان

۶- بررسی روند حرکتی نسبت مطالبات غیرجاری و متغیرهای کلان

بانک مرکزی ایران داده‌های نماگرهای اقتصادی را به صورت فصلی و سالانه منتشر می‌کند. از جمله این نماگرها وضعیت تسهیلات غیرجاری کلان کشور است که داده آن از طریق وبسایت بانک مرکزی^{۱۲} در دسترس است. در واقع سه نسبت تسهیلات غیرجاری کلان به کل تسهیلات (ریالی و ارزی)، نسبت تسهیلات غیرجاری کلان به کل تسهیلات ریالی و نسبت تسهیلات غیرجاری کلان به کل تسهیلات ارزی به صورت سالانه اعلام می‌شوند (شکل ۱-۶).

شکل ۱-۶: نمودار خطی شاخص NPL تنظیم‌شده و نسبت‌های اعلام‌شده توسط بانک مرکزی از سال ۱۳۸۵ تا ۱۴۰۰

با این حال، این نرخ برای کل تسهیلات اعطایی است و روی بخش شرکتی تمرکز ندارد. با این نگاه مرکز تحلیل داده بر اساس اطلاعات شرکت‌های فهرست شده، شاخصی از نرخ نکول را محاسبه کرده است. با تجزیه و تحلیل تغییرات در کل تسهیلات مالی یک شرکت طی یک دوره یک ساله، یک منطق حسابداری برای شناسایی مواردی که تعهدات بازپرداخت وام انجام نشده است، تبیین می‌شود. تغییرات مجموع تسهیلات بلندمدت و کوتاه‌مدت یک بنگاه از یک سال به سال دیگر، در صورت نبود مطالبات غیرجاری، باید دقیقاً برابر با اختلاف بازپرداخت اصل و بهره تسهیلات در یک سال و دریافت تسهیلات

¹² https://cbi.ir/category/EconomicTrends_fa.aspx

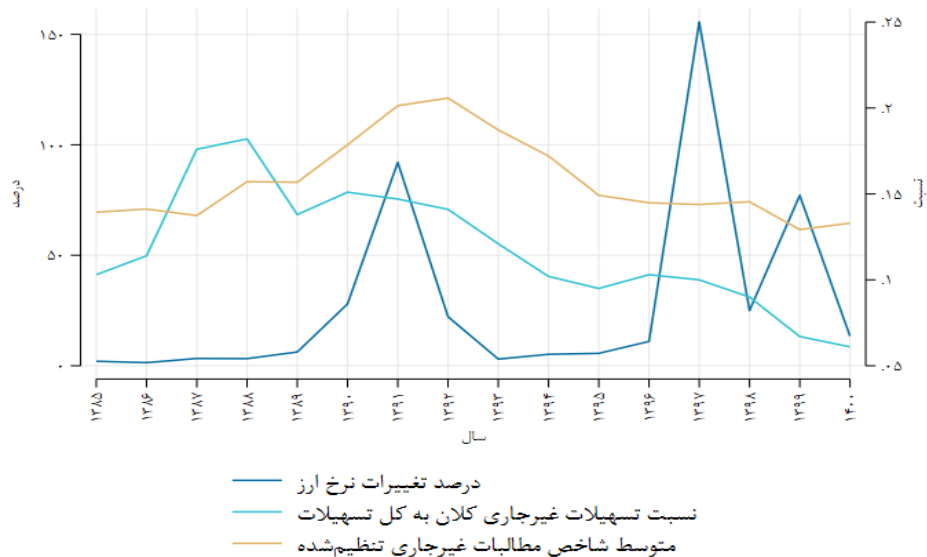

جدید در آن سال باشد. از این منطبق حسابداری استفاده و بنگاه‌هایی که در یک سال تسهیلات غیرجاری دارند شناسایی شده‌اند و شاخص NPL تنظیم‌شده ساخته شده است.^{۱۳}

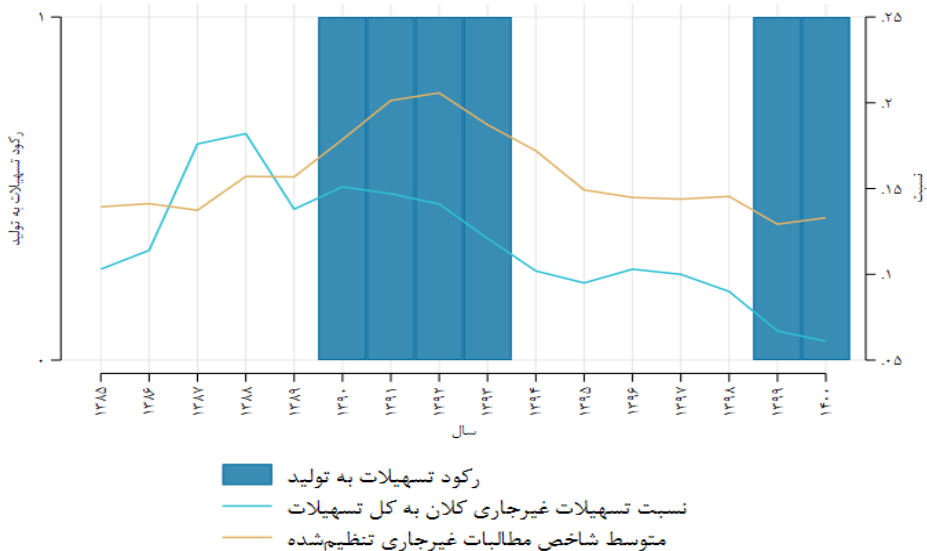
در شکل ۱-۶ نشان داده می‌شود در یک نگاه کلی نسبت NPL تنظیم‌شده با نسبت مطالبات غیرجاری به کل تسهیلات اعطایی بانک‌ها هم‌حرکتی بالایی دارد. در واقع منظور این است که شاخص NPL تنظیم‌شده و نسبت‌های تسهیلات غیرجاری کلان به کل تسهیلات تقریباً هم‌زمان بین سال‌های مختلف بالا و یا پایین می‌روند. این مشاهده می‌تواند بسیار حائز اهمیت و نشانه‌ای از تناسب نسبی این شاخص برای توضیح وضعیت تسهیلات غیرجاری بنگاه‌ها باشد. به طور مثال، مشاهده می‌شود از سال ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۰ به طول کلی روند نسبت‌های تسهیلات غیرجاری کلان به تسهیلات ارزی و تسهیلات غیرجاری کلان به کل تسهیلات نزولی هستند و شاخص NPL تنظیم‌شده که از صورت‌های مالی شرکت‌های فهرست‌شده به دست آمده است نیز همین روند را نشان می‌دهد. این هم‌حرکتی به طور شهودی نشانه این است که شاخص NPL تنظیم‌شده نماینده مناسبی از نسبت تسهیلات غیرجاری کشور است و می‌تواند مشکل عدم وجود داده کافی برای تحلیل‌های بیشتر به منظور شناسایی روابط بین متغیرهای کلان و تسهیلات غیرجاری را بر طرف کند.

با وجود این هم‌حرکتی کلی، تفاوت‌هایی بین حرکت شاخص NPL تنظیم‌شده و شاخص‌های کلان در برخی از سال‌ها مشاهده می‌شود. به عنوان مثال، بین سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۳۸۹ شاخص ساخته‌شده صعودی است و شاخص‌های کلان نزولی هستند. این تفاوت‌ها می‌تواند به این دلیل باشد که شاخص NPL تنظیم‌شده از کل تسهیلات بنگاه‌ها ساخته شده و محدود به تسهیلات بانکی نیست، در حالی که نسبت‌های کلان محدود به تسهیلات بانکی می‌باشند. علاوه بر آن، شاخص NPL تنظیم‌شده از تعدادی از بنگاه‌های کشور ساخته شده و طبیعتاً همه بنگاه‌های ایران و تسهیلات غیرجاری آن‌ها را در بر ندارد. همچنین مشاهده می‌شود این شاخص تقریباً در تمامی سال‌ها بیشتر از نسبت‌های کلان است. این تفاوت هم می‌تواند به این دلیل باشد که نسبت‌های کلان تسهیلات اعطایی به خانوار و تسهیلات قرض‌الحسنه را هم شامل می‌شوند و این تسهیلات (به ویژه در راستای تأمین مسکن) نرخ نکول پایین‌تری نسبت به تسهیلات اعطایی به بنگاه‌ها دارند. همچنین تسهیلات اعطایی به دولت در نسبت‌های کلان لحاظ می‌شود، این در حالی است که عدم ایفای تعهدات دولت منجر به ثبت مطالبات غیرجاری نمی‌شود، اما در نسبت‌های حسابداری این عدم ایفای تعهدات در قالب تسهیلات غیرجاری بروز پیدا می‌کند.

^{۱۳} این شاخص برای بررسی‌های بیشتری که ارتباط میان ویژگی‌های بنگاه و نرخ نکول و همچنین پیامدهای نکول بر عملکرد بنگاه را لحاظ می‌کند قابل استفاده است، که با توجه به محدودیت‌های موجود در داده‌ها امکان منحصر به فردی برای شناخت رابطه بانک و بنگاه محسوب می‌شود.

شکل ۲-۶: نمودار خطی متوسط شاخص NPL تنظیم‌شده، نسبت تسهیلات غیرجاری کلان به کل تسهیلات و درصد تغییرات نرخ ارز از سال ۱۳۸۵ تا سال ۱۴۰۰.

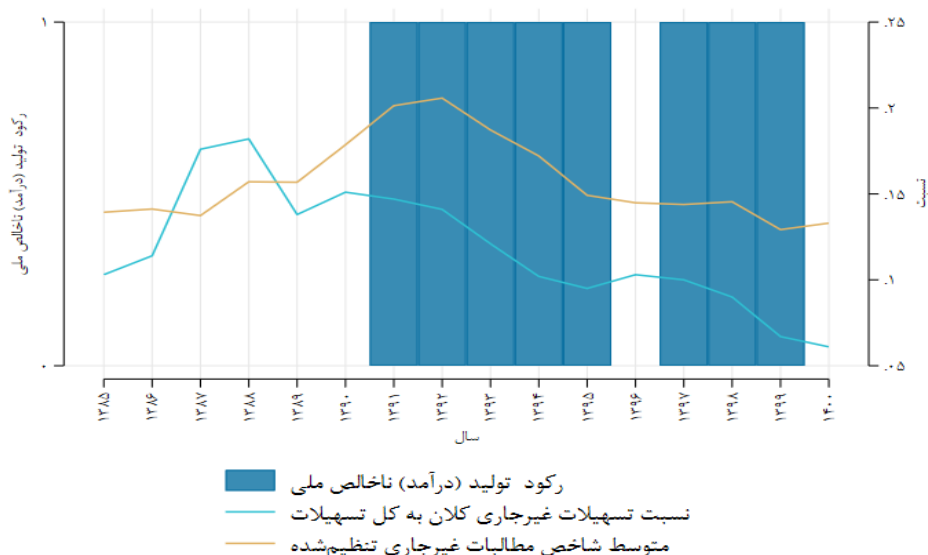

شکل ۳-۶: نمودار خطی تغییرات متوسط شاخص مطالبات غیرجاری تنظیم‌شده و نسبت تسهیلات غیرجاری کلان به کل تسهیلات در کنار نمودار میله‌ای رکود تسهیلات به تولید. توضیح: داده‌های رکود تسهیلات به تولید توسط مرکز تحلیل داده شریف تهیه شده است.

شکل ۲-۶ نرخ مطالبات غیرجاری و رشد ارزش را نشان می‌دهد. به نظر می‌رسد در دهه ۹۰، کاهش رشد ارزش و کاهش نسبت مطالبات غیرجاری هم‌زمان هستند. ممکن است دلیل این پدیده کاهش نااطمینانی و عدم تقارن اطلاعات در اقتصاد باشد.

در شکل ۳-۶ نمودار میله‌ای سال‌های رکود اعتباری در کنار نمودار خطی نسبت تسهیلات غیرجاری تنظیم‌شده و نسبت تسهیلات غیرجاری کلان به کل تسهیلات قرار داده شده است. به نظر می‌رسد رکود و رونق اعتباری با نسبت‌های تسهیلات غیرجاری همبستگی ندارد. طبق مطالعه عینیان، نجفی زیبارانی و محمودزاده (۱۳۹۸) شاخص نسبت مانده بدهی بخش خصوصی به شبکه بانکی به تولید ناخالص داخلی اسمی بالقوه به عنوان شاخص وضعیت اعتباری انتخاب شده است. پس از حذف روندهای بلندمدت و نوسانات کوتاه‌مدت، دوره‌های انقباض و انبساط اعتباری شناسایی می‌شوند.

شکل ۴-۶ نمودار خطی تغییرات متوسط شاخص مطالبات غیرجاری تنظیم‌شده و نسبت تسهیلات غیرجاری کلان به کل تسهیلات در کنار نمودار میله‌ای رکود تولید ناخالص ملی.

شکل ۴-۶ نیز نمودار میله‌ای سال‌های رکود اقتصادی در کنار نمودار خطی نسبت تسهیلات غیرجاری تنظیم‌شده و نسبت تسهیلات غیرجاری کلان به کل تسهیلات را نشان می‌دهد. به نظر می‌رسد در دوران رکود اقتصادی، نسبت‌های تسهیلات غیرجاری روندی کاهنده دارند که این مشاهده خلاف انتظار و نیازمند بررسی بیشتر است. شباهت نتایج نمودارهای ۳-۶ و ۴-۶ به دلیل هم حرکتی بالای دوره‌های رکود اعتباری و تجاری در ایران است.

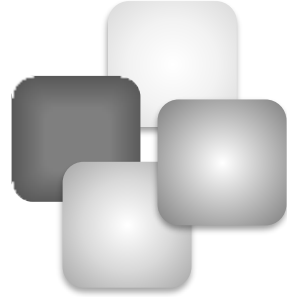
داده‌های کلان مربوط به رونق تولید (درآمد) ناخالص ملی و رونق تسهیلات به تولید توسط مرکز تحلیل داده شریف تهیه شده است. داده‌های این دو متغیر به صورت دامی هستند یعنی اگر در سالی رکود

تولید (درآمد) ناخالص ملی و تسهیلات به تولید را داشته باشیم عدد یک و اگر رکود نداشته باشیم عدد صفر را خواهیم داشت.

با توجه به اینکه شاخص NPL تنظیم شده با شاخص‌های نسبت غیرجاری کلان هم‌حرکتی دارند اما با متغیرهای کلان همبستگی بالایی نشان نمی‌دهد، می‌توان این فرضیه را مطرح کرد که بالا بودن مطالبات غیرجاری تحت تاثیر شوک‌های اقتصاد کلان نیست. با ساخت این شاخص در واقع امکان بررسی این فرضیه و تحلیل کمی پدیده مطالبات غیرجاری فراهم است. می‌توان برای یافتن روابط میان متغیرهای اقتصاد کلان و نرخ نکول در سطح بنگاه‌ها، از این شاخص بهره برد. قابل تصور است که با استفاده از اطلاعات شرکت‌های فهرست شده و تحلیل مقطعی امکان بررسی کمی فرضیه‌ها فراهم شود.

[فصل هفتم]
جمع بندی

۷- جمع‌بندی

با توجه به فعالیت اصلی بانک که به صورت ترکیب دو عملیات تجمیع سپرده‌ها و عرضه اعتبار تعریف می‌شود، ریسک‌پذیری طبیعی به نظر می‌رسد. در میان ریسک‌های واسطه‌گری اعتبار، ریسک اعتبار اهمیت خاصی دارد. ریسک اعتبار به صورت ساده احتمال این را نشان می‌دهد که وام‌گیرنده، تعهدات مالی فرض شده به عنوان اصل و بهره را به درستی در سررسید ایفا نکند. در این صورت وام، غیرجاری محسوب می‌شود.

وام‌های غیرجاری بدهی بد در نظر گرفته می‌شوند زیرا احتمال بازپرداخت آن‌ها کمتر است. و موجب دو ناترازی در عملیات بانک‌ها می‌شوند، ارزش مانده دارایی‌ها به دلیل افزایش ریسک نکول کاهش می‌یابد، به علاوه منجر به ناترازی متغیرهای انباره می‌شود. از آنجاکه جریان درآمدی قابل تصور برای این تسهیلات یا محقق نمی‌شود یا طبق روند پیش‌بینی شده اتفاق نمی‌افتد، ناترازی متغیرهای روانه اتفاق می‌افتد که طی زمان می‌تواند منجر به کاهش سرمایه و حتی ورشکستگی بانک شود.

مطالبات غیرجاری می‌تواند دلایل ریشه‌ای متعددی داشته باشد. به عنوان مثال، وام‌گیرندگان حقیقی و حقوقی ممکن است به دلیل مشکلات مالی یا تغییر در شرایط ویژه خود، نکول کنند. شرایط اقتصاد کلان، مانند رکود اقتصادی هم می‌تواند مطالبات غیرجاری بانک‌ها را افزایش دهد، زیرا وام‌گیرندگان بیشتری به صورت هم‌زمان برای انجام تعهدات بازپرداخت خود دچار مشکل می‌شوند.

در ایران، مانده مطالبات غیرجاری بانک‌ها علاوه بر شوک‌های ویژه و کلان، تحت تأثیر شرایط خاص شبکه بانکی هم قرار دارد. سطح بالای مطالبات غیرجاری در مقایسه با سایر کشورهای دنیا نشان می‌دهد احتمالاً بخشی از مطالبات غیرجاری از نکول ارادی (قابل پیش‌بینی) بنگاه نشات می‌گیرد و تنها حاصل شوک‌های غیرقابل پیش‌بینی نیست. نسبت بالای مطالبات غیرجاری، نشان‌دهنده زیان انباشته‌ای است که در نتیجه تداوم ناترازی‌ها و سوءمدیریت‌های کلان در حوزه مالی اقتصاد کشور محقق شده است. اگرچه عدم تقارن اطلاعات بین بانک و وام‌گیرنده قبل و بعد از اعطای وام، هسته اصلی تصمیمات اعتباری بانک است، فقدان نهادهای لازم برای تقویم و تسهیم ریسک اعتباری بانک‌ها، آن‌ها را در برابر احتمال همیشگی نکول مشتریان بی‌دفاع می‌گذارد.

پیامدهای وام‌های غیرجاری برای بانک‌ها و اقتصاد می‌تواند قابل توجه باشد. وام‌های غیرجاری باعث کاهش وجوه در دسترس و قابل برنامه‌ریزی بانک‌ها می‌شود و می‌تواند چرخه کسب‌وکار بانکی را مختل کند. همچنین درصد بالای وام‌های غیرجاری می‌تواند به جریان‌های نقدی و همچنین قیمت سهام بانک آسیب برساند. در مقیاس بزرگ‌تر، وام‌های غیرجاری می‌تواند کارایی و سودآوری بانک‌ها را کاهش دهد و بر بهره‌وری و تولید کل بخش بانکی تأثیر بگذارد. این امر می‌تواند تأثیرات منفی بر اقتصاد داشته باشد،

زیرا بانک‌ها ممکن است توان عرضه تسهیلات بانک‌ها کاهش یابد، در نتیجه تولید و رشد اقتصادی حمایت کنند.

مطالعه حاضر در تلاش است تا با تحلیل تجربی مبتنی بر داده‌های تسهیلات کلان به بررسی رابطه بین ویژگی‌های بانک‌ها و بنگاه‌ها و عدم توانایی آن‌ها در بازپرداخت تسهیلات وام بپردازد. تلخیص نتایج این مطالعه در جدول ۷-۱ و ۷-۲ نشان می‌دهد:

گروه بانک‌های خصوصی: بیشترین تعداد تسهیلات کلان اعطاشده به ذی‌نفعان واحد در این گروه اتفاق افتاده، مقدار سرانه این وام‌ها نیز از گروه‌های بانکی دیگر بزرگتر است. بنابراین به نظر می‌رسد دلیل بالا بودن تعداد ذی‌نفعانی که تسهیلات کلان گرفته‌اند، کم بودن میزان سرمایه در گروه بانک‌های خصوصی نیست. به‌رغم بالا بودن تعداد تسهیلات کلان، احتمال نکول در این گروه در مقایسه با سایر گروه‌ها کم است. این گروه کم‌ترین شدت نکول را دارند. این داده، اطلاعاتی در مورد چرایی این پدیده در اختیار ما نمی‌گذارد^{۱۴}. بانک‌های خصوصی در رتبه دوم بالاترین نرخ سود و مدت قرارداد هستند. به‌صورت متوسط قراردادهای مرتبط با تسهیلات کلان‌شان نرخ ۱۹ درصد و مدت قرارداد ۲۱ ماهه داشته است. در این گروه بانکی، قراردادهای بزرگتر طولانی‌مدت‌تر هم هستند. از منظر وثایق حقیقی دریافت شده از ذی‌نفعان واحد در رتبه سوم قرار دارند، حدود ۳۱ درصد وثایق دریافتی آن‌ها حقیقی است و عمده‌ترین وثیقه‌ای که دریافت می‌کند چک است. ذی‌نفعان واحد دارای شخصیت حقیقی عمدتاً با این گروه بانکی کار می‌کنند. داده‌های تک تک بانک‌های خصوصی ناهمگنی بالای آن‌ها را از منظر سلامت بانکی نشان می‌دهد.

گروه بانک‌های دولتی: بانک‌های دولتی از منظر تعداد ذی‌نفعان واحد و سرانه پرداختی به هر یک از آن‌ها در بهترین جایگاه هستند. با این حال، سرانه مطالبات غیرجاری و نسبت مطالبات غیرجاری به تسهیلات بسیار بالایی دارند. احتمال نکول ذی‌نفعان مرتبط با آن‌ها در رتبه دوم است، اما شدت نکول بسیار بالایی دارند. این یافته در تناقض عجیبی با شرایط به نسبت سخت‌گیرانه وام‌های اعطایی این گروه بانکی قرار دارد. گروه بانک‌هایی دولتی بالاترین نرخ سود (۱۹ درصد) و کوتاه‌ترین مدت قرارداد (۹ ماه) را به ذی‌نفعان واحد پیشنهاد داده و بیشترین سهم از وثایق دریافتی به وثایق حقیقی (۸۳ درصد) را داشته‌اند. مهم‌ترین نوع وثیقه دریافتی آن‌ها هم قرارداد لازم‌الاجرا بوده است. شرکت‌های حاکمیتی بیشتر از این گروه بانکی وام می‌گیرند. به نظر می‌رسد تعارض منافع در رابطه بانک دولتی و تسهیلات گیرنده حاکمیتی چنان غالب است که اعمال شرایط سخت‌گیرانه‌تر قراردادهای تسهیلات هم نمی‌تواند مانع نکول تسهیلات

^{۱۴} این پدیده می‌تواند ناشی از مدیریت ریسک بهتر، یا نظارت بیشتر بانک مرکزی، یا صوری بودن ارقام مرتبط با مطالبات غیرجاری در این گروه بانکی باشد.

کلان مرتبط بشود. این‌ها، برخی از شرکت‌های بزرگ حاکمیتی هستند که احتمالاً به دلیل دخالت‌های قیمت‌گذاری دولت، قدرت ایجاد درآمد ندارند و دریافت وام توسط آن‌ها با نکول همراه می‌شود.

جدول ۱-۷: رتبه گروه‌های بانکی در آماره‌های مورد بررسی

گروه بانکی	مبلغ تسهیلات	NPL نسبت	تعداد ذی‌نفع	مبلغ تسهیلات (سرانه)	مبلغ NPL (سرانه)	نسبت ذی‌نفع نکول کرده	متوسط نرخ سود	متوسط مدت قرارداد	نسبت وثایق حقیقی به کل وثایق	شخصیت غالب
دولتی	۴	۱	۴	۴	۱	۲	۱	۴	۱	حاکمیتی
تخصصی	۲	۲	۲	۲	۲	۱	۴	۱	۴	سهامی خاص
خصوصی شده	۳	۳	۳	۳	۳	۴	۳	۳	۲	سهامی عام
خصوصی	۱	۴	۱	۱	۴	۳	۲	۲	۳	سهامی خاص

توضیح: در هر شاخص گروه بانکی با بزرگترین مقدار، رتبه ۱ و با کوچک‌ترین مقدار رتبه ۴ گرفته است. رتبه بالاتر لزوماً وضعیت بهتر را نشان نمی‌دهد.

جدول ۲-۷: رتبه انواع تسهیلات گیرنده در آماره‌های مورد بررسی

تسهیلات گیرنده	مبلغ تسهیلات	NPL نسبت	تعداد ذی‌نفع	مبلغ تسهیلات (سرانه)	مبلغ NPL (سرانه)	نسبت ذی‌نفع نکول کرده	متوسط نرخ سود	متوسط مدت قرارداد	نسبت وثایق حقیقی به کل وثایق	بانک غالب
سهامی خاص	۱	۴	۱	۳	۲	۱	۵	۱	۴	تخصصی
سهامی عام	۲	۵	۲	۱	۲	۲	۳	۲	۳	خصوصی شده
حاکمیتی	۳	۱	۵	۲	۱	۵	۱	۵	۱	دولتی
سایر	۴	۳	۳	۴	۵	۴	۴	۳	۵	خصوصی
حقیقی	۵	۲	۴	۵	۴	۳	۲	۴	۲	خصوصی

توضیح: در هر شاخص تسهیلات گیرنده با بزرگترین مقدار، رتبه ۱ و با کوچک‌ترین مقدار رتبه ۴ گرفته است. رتبه بالاتر لزوماً وضعیت بهتر را نشان نمی‌دهد.

گروه بانک‌های تخصصی: احتمال نکول ذی‌نفعان بسیار بالا و شدت نکول آن‌ها بالاست. این گروه بانکی، پایین‌ترین نرخ سود (۹ درصد) و طولانی‌ترین قراردادهای وام (۶۴ ماه) را به ذی‌نفعان واحد دریافت‌کننده تسهیلات کلان ارائه داده و کمترین وثایق حقیقی (۲۰ درصد از کل وثایق) را دریافت کرده‌اند. عمدتاً با شرکت‌های سهامی خاص کار می‌کنند. شرایط وام‌ها، انگیزه برای نکول را فراهم و فضای ممکن بانک در پیگیری قراردادهای غیرجاری را محدود می‌کند. داده‌های مکمل نشان می‌دهند بخش بزرگی از وام‌های این گروه بانکی ارزی با نرخ مطالبات غیرجاری بالای ۴۰ درصد است. با توجه به سهم نزدیک به یک چهارمی این گروه بانکی از دارایی‌های شبکه بانکی و ارتباط صنعت با آن‌ها، اصلاح مدیریت ریسک، رتبه‌بندی اعتباری و ارزیابی کیفیت دارایی‌های آن‌ها در بالاترین اولویت قرار دارد.

گروه بانک‌های خصوصی‌شده: این گروه بانکی تقریباً از همه نظر در میانه قرار دارند. رتبه آن‌ها در مبلغ کل تسهیلات کلان، تعداد ذی‌نفعان واحد دریافت‌کننده تسهیلات کلان، نسبت مطالبات غیرجاری، نرخ سود (۱۷ درصد) و مدت قرارداد (۱۴ ماه) سوم است. کمترین نسبت ذی‌نفعان نکول‌کننده به کل ذی‌نفعان را دارند. از منظر وثایق حقیقی به کل وثایق با ۷۵ درصد در جایگاه دوم هستند. عمده وثایق آن‌ها قرارداد لازم‌الاجرا است. تسهیلات گیرندگان کلانی که شخصیت حقوقی آن‌ها سهامی عام است عمدتاً با این گروه بانکی کار می‌کنند. اطلاعات شرکت‌های فهرست شده بورسی نیز مؤید این حقیقت است. سایر یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد:

- میزان تسهیلات کلان پرداخت‌شده از سوی شبکه بانکی بیش از ۱۵۰۰ میلیارد تومان بوده است که نزدیک به ۲۵۰ هزار میلیارد تومان آن به‌صورت مانده غیرجاری انباشت شده است.
- نزدیک به ۸۰ درصد از مجموع مانده غیرجاری تسهیلات کلان مربوط به بانک‌های دولتی و تخصصی است.
- مقایسه سهم بانک‌های دولتی و تخصصی از مانده غیرجاری و اصل مبلغ تسهیلات کلان با سایر گروه‌های بانکی، نشان از عملکرد به‌طور متوسط ضعیف‌تر آن‌ها در وصول مطالبات کلان دارد.
- به‌صورت سرانه بانک‌های خصوصی و دولتی به ترتیب بیشترین و کمترین تسهیلات کلان را به هر ذینفع واحد پرداخت کرده‌اند. درحالی‌که از منظر سرانه مانده غیرجاری شرایط به‌عکس بوده و بانک‌های خصوصی و دولتی به ترتیب کم‌ترین و بیشترین مانده غیرجاری را نزد هر یک از ذی‌نفعان واحد داشته‌اند.
- بررسی نسبت ذی‌نفعان دارای مانده غیرجاری به کل ذی‌نفعان نشان می‌دهد بانک‌های تخصصی و خصوصی‌شده به ترتیب بیشترین و کم‌ترین درصد از ذی‌نفعان دارای مانده غیرجاری را داشته‌اند.

- سهم بانک‌های خصوصی و تخصصی از تسهیلات کلان بیش از سهم آن‌ها از مجموع تسهیلات بوده که به معنای سهم بیشتر تسهیلات کلان از مجموع تسهیلات پرداخت شده است.
- در بانک‌های خصوصی و تخصصی مورد بررسی، سهم از مانده غیرجاری بزرگ‌تر از سهم از مجموع دارایی‌ها بوده با این تفاوت که نسبت سهم از مانده غیرجاری به سهم از مجموع دارایی‌ها در بانک‌های خصوصی نزدیک به یک، اما در بانک‌های تخصصی بزرگ‌تر از پنج بوده است.
- بررسی ذی‌نفعان واحد دریافت‌کننده تسهیلات کلان از منظر شخصیت آن‌ها نشان می‌دهد که بیش از نیمی از تسهیلات به بنگاه‌های سهامی خاص و نزدیک به یک‌سوم به بنگاه‌های سهامی عام پرداخت شده و اشخاص حقیقی سهمی در حدود ۲ درصدی داشته‌اند.
- بررسی تعداد ذی‌نفعان واحد ذیل هر یک از انواع شخصیت نشان می‌دهد سهم بیش از ۵۰ درصدی بنگاه‌های سهامی خاص از مجموع تسهیلات کلان، نه به علت پرداخت ارقام بزرگ‌تر به هر یک از این نوع ذی‌نفعان، بلکه ناشی از سهم بیش از ۷۰ درصدی بنگاه‌های سهامی خاص در میان ذی‌نفعان واحد دریافت‌کننده تسهیلات کلان بوده است.
- بررسی سهم از مانده غیرجاری در انواع شخصیت ذی‌نفعان واحد نشان می‌دهد که بنگاه‌ها یا نهادهای حاکمیتی و اشخاص حقیقی به‌طور متوسط عملکرد ضعیف‌تری در بازگرداندن مطالبات کلان داشته به‌طوری‌که سهم ۸ و ۲ درصدی آن‌ها از تسهیلات کلان به ۳۴ و ۵ درصد سهم از مجموع مانده غیرجاری افزایش پیدا کرده است.
- بررسی سهم هر یک از انواع شخصیت ذی‌نفعان واحد از اصل مبلغ پرداخت‌شده در گروه‌های بانکی مختلف نشان می‌دهد که بیش از ۸۰ درصد تسهیلات کلان در بانک‌های تخصصی به بنگاه‌های سهامی خاص پرداخت شده درحالی‌که سهم بنگاه‌های سهامی خاص در بانک‌های دولتی کمتر از ۴۰ درصد بوده است. همچنین از منظر سهم از مانده غیرجاری بنگاه‌های سهامی خاص سهم نزدیک به ۸۰ درصدی خود را در بانک‌های تخصصی حفظ کرده و بیش از ۸۰ درصد از مانده غیرجاری در بانک‌های دولتی متعلق به بنگاه‌ها و یا نهادهای حاکمیتی بوده است.
- بانک‌های خصوصی در به غیر از مورد بنگاه‌ها و یا نهادهای حاکمیتی بیشترین سهم را در پرداخت تسهیلات کلان به هر یک از انواع شخصیت ذی‌نفعان واحد داشته‌اند. اما تنها در مورد اشخاص حقیقی بیشترین سهم از مانده غیرجاری نزد بانک‌های خصوصی بوده و به ترتیب ذی‌نفعان از نوع سهامی

خاص، سهامی‌عام و حاکمیتی بیشترین سهم از مانده غیرجاری را نزد بانک‌های تخصصی، خصوصی‌شده و دولتی داشته‌اند.

- ۳ ذی‌نفع واحد شرکت مادر تخصصی توسعه معادن و صنایع معدنی خاورمیانه، توسعه بین‌الملل ایران مال و مادر تخصصی بازرگانی دولتی ایران پیش‌تاز در دریافت تسهیلات کلان و همچنین مانده غیرجاری در مقایسه با سایر ذی‌نفعان واحد بوده‌اند.
- بررسی سهم از اصل مبلغ پرداخت‌شده در لایه بانک‌ها نشان می‌دهد بانک‌های پاسارگاد، صنعت و معدن و تجارت بیشترین سهم را با اختلاف نزدیک از هم در پرداخت تسهیلات کلان داشته‌اند و مجموعاً نزدیک به ۴۵ درصد از کل تسهیلات کلان توسط ۳ بانک مذکور پرداخت شده است.
- بررسی سهم از مانده غیرجاری در لایه بانک‌ها شرایط نسبتاً متفاوتی را نشان می‌دهد و بانک پاسارگاد به‌عنوان بانک پیش‌تاز در پرداخت تسهیلات کلان با سهم ۱۶ درصدی، سهم آن از مجموع مانده غیرجاری تنها ۱ درصد بوده است. ۳ بانک سپه، صنعت و معدن و کشاورزی با به ترتیب سهم‌های ۳۸، ۲۸ و ۸ درصدی از مجموع مانده غیرجاری بیشترین سهم را در مقایسه با سایر بانک‌ها داشته‌اند.
- بررسی سرانه تسهیلات کلان پرداخت‌شده به هر ذینفع واحد نشان می‌دهد که هیچ یک از ۳ بانک پیش‌تاز در ارائه تسهیلات کلان در میان ۳ بانک اول (ملت، آینده و کشاورزی) که به‌صورت سرانه تسهیلات کلان بیشتری را پرداخت کرده‌اند قرار نمی‌گیرند. در این میان بانک ملت از منظر سرانه تسهیلات پرداخت‌شده اختلاف قابل توجهی با دیگر بانک‌ها داشته به‌طوری‌که مقدار متوسط تسهیلات کلان پرداخت‌شده توسط بانک ملت بیش از ۳ برابر بانک آینده به‌عنوان بانک دوم در این رتبه‌بندی بوده است.
- بررسی سرانه مانده غیرجاری در لایه بانک‌ها نشان می‌دهد که به ترتیب ۳ بانک سپه، پارسیان و کشاورزی رتبه‌های اول تا سوم را در مقایسه با سایر بانک‌های مورد بررسی به خود اختصاص داده‌اند.
- از منظر نسبت مانده غیرجاری به اصل مبلغ بانک‌های سرمایه، سپه و پارسیان با نسبت نزدیک به ۸۰ درصدی پیش‌تاز بوده و وضعیت این بانک‌ها با توجه به اختلاف زیاد با بانک‌های بعد از خود نیاز به بررسی بیشتر دارد.
- بررسی تعداد ذی‌نفعانی که دارای مانده غیرجاری هستند در مقایسه با کل ذی‌نفعان نشان می‌دهد که بانک سرمایه با نسبت بیش از ۹۰ درصدی و بانک گردشگری با نسبت نزدیک به ۸۰ درصدی از

بدترین وضعیت در این نسبت در مقایسه با سایر بانک‌ها برخوردار هستند. بانک‌های پارسیان و آینده نیز در رتبه‌های بعد قرار گرفته‌اند.

- بررسی سهم بانک‌ها از تسهیلات کلان با سهم آن‌ها از مجموع تسهیلات نشان می‌دهد در بانک‌های متعددی مثل آینده، کشاورزی و شهر سهم از اصل مبلغ پرداختی تسهیلات کلان اختلاف قابل توجهی با سهم این بانک‌ها از تسهیلات کلان داشته که نشان از سهم غالب تسهیلات کلان در سبد تسهیلات پرداختی این بانک‌ها دارد به طوری که نسبت سهم از تسهیلات کلان به سهم از مجموع تسهیلات در بانک آینده نزدیک به ده و در بانک‌های کشاورزی و شهر نزدیک به پنج بوده است.
- از منظر سهم بانک‌ها از مانده غیرجاری تسهیلات کلان نسبت به سهم آن‌ها از مجموع دارایی‌ها وضعیت بانک‌های پارسیان، کشاورزی، صنعت و معدن و آینده قابل توجه بوده که با وجود سهم کم از مجموع دارایی‌ها سهم قابل توجهی از مانده غیرجاری تسهیلات کلان داشته‌اند.
- بررسی سهم انواع شخصیت ذی‌نفعان واحد از تسهیلات کلان در بانک‌های مختلف نشان می‌دهد سهم غالب تسهیلات کلان در بیشتر بانک‌ها در اختیار بنگاه‌های سهامی خاص قرار گرفته است. البته در بانکی مثل سرمایه نزدیک به ۹۰ درصد از تسهیلات کلان به اشخاص حقیقی پرداخت شده یا در بانک سپه بنگاه و یا نهادهای حاکمیتی سهم غالب را داشته‌اند.
- از منظر سهم انواع شخصیت ذی‌نفعان واحد از مانده غیرجاری در بانک‌های مختلف سهم ۱۰۰ درصدی بنگاه‌های سهامی‌عام از مانده غیرجاری بانک‌های ملت و سینا و سهم بیش از ۹۰ درصدی به ترتیب اشخاص حقیقی و بنگاه‌ها یا نهادهای حاکمیتی در بانک‌های سرمایه و سپه، نشان از وضعیت ناهمگون ذی‌نفعان واحد نزد بانک‌های مذکور دارد.
- بررسی تسهیلات کلان از منظر میانگین نرخ سود و مدت قرارداد وزن‌دهی شده بر اساس مبلغ تسهیلات پرداخت شده به هر مشتری، نشان می‌دهد بانک‌های دولتی بیشترین نرخ سود و کمترین مدت قرارداد را برای تسهیلات گیرندگان در نظر گرفته‌اند در حالی که بانک‌های تخصصی دقیقاً در نقطه مقابل بانک‌های دولتی کمترین نرخ سود و بیشترین مدت قرارداد را اعمال کرده‌اند.
- معیار اختلاف متوسط وزنی از متوسط ساده به‌عنوان شاخصی برای سنجش تبعیض اعمال شده برای وام‌های با ارقام بالاتر ذیل تسهیلات کلان نشان می‌دهد در حالی که در بانک‌های دولتی این اختلاف مثبت بوده است در دیگر گروه‌های بانکی این شاخص مقداری منفی را نشان می‌دهد. به بیان دیگر

بانک‌های دولتی تنها گروه بانکی هستند که برای وام‌های بزرگ‌تر نرخ سود بیشتری اعمال کرده‌اند. بررسی همین شاخص در مورد مدت قرارداد نیز نشان می‌دهد باز تنها بانک‌های دولتی بوده‌اند که برای وام‌های با ارقام بیشتر مدت قرارداد کوتاه‌تری را در نظر گرفته‌اند.

- بررسی میانگین نرخ سود برای انواع شخصیت ذی‌نفعان واحد دریافت‌کننده تسهیلات کلان نشان می‌دهد که برای بنگاه‌ها و یا نهادهای حاکمیتی بیشترین و برای بنگاه‌های سهامی خاص کمترین نرخ سود در نظر گرفته شده است. اختلاف میانگین ساده و وزنی نیز نشان از اعمال نرخ‌سودهای بالاتر برای وام‌های بزرگ‌تر در نهادهای حاکمیتی و شرایطی عکس آن برای بنگاه‌های سهامی خاص دارد.
- از منظر مدت قرارداد، داده‌های تسهیلات کلان نشان از در نظر گرفته شدن بیشترین مدت قرارداد وزن‌دهی شده برای بنگاه‌های سهامی خاص و کمترین مدت بازپرداخت برای بنگاه‌ها یا نهادهای حاکمیتی دارد. از نظر اختلاف متوسط ساده و وزنی نیز شواهد نشان از قرار گرفتن تقریبی بنگاه‌های سهامی خاص و حاکمیتی در دو سر طیف داشته به طوری که عملاً برای ذی‌نفعان از نوع سهامی خاص هر چه تسهیلات بزرگ‌تری دریافت کرده‌اند مدت بازپرداخت بیشتری هم در نظر گرفته شده است.
- بررسی تسهیلات کلان در بانک‌های مختلف از منظر میانگین نرخ سود و مدت قرارداد وزن‌دهی شده بر اساس مبلغ تسهیلات پرداخت شده به هر مشتری، نشان از وجود یک اختلاف قابل توجه میان بانک‌ها دارد. برای مثال درحالی که در بانکی مثل صنعت و معدن متوسط وزنی نرخ سود تسهیلات کلان زیر ده درصد بوده است بانک‌های سرمایه، آینده، شهر و پارسین با متوسط نرخ‌های بیش از ۲۰ درصد به مشتریان خود تسهیلات کلان پرداخت کرده‌اند و یا از منظر مدت قرارداد درحالی که متوسط دوره بازپرداخت در نظر گرفته شده برای تسهیلات گیرندگان کلان در بانک‌های سپه، ملت و رفاه در حدود و کمتر از ۸ ماه بوده است در بانک‌های گردشگری و صنعت و معدن مدت قرارداد به طور متوسط بیش از ۸۰ ماه در نظر گرفته شده است.
- در لایه بانک‌ها نیز معیار اختلاف متوسط وزنی از متوسط ساده نشان از یک اختلاف قابل توجه داشته به طوری که بانک‌های صنعت و معدن، توسعه صادرات و خاورمیانه در یک سر طیف با اعمال بیشترین تبعیض منفی (نرخ سود بیشتر) برای تسهیلات کوچک‌تر و بانک‌های آینده، سپه و کشاورزی در دیگر سوی طیف با اعمال بیشترین تبعیض مثبت قرار می‌گیرند. از منظر مدت قرارداد نیز بانک‌های گردشگری، صنعت و معدن و پاسارگاد به طور متوسط بیشترین مدت قرارداد را برای تسهیلات بزرگ‌تر

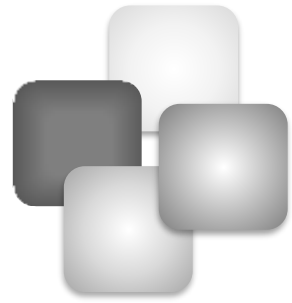

و بانک‌های مسکن، رفاه و سامان کمترین مدت قرارداد را برای این نوع از تسهیلات کلان در نظر گرفته‌اند.

- بررسی سهم انواع وثایق از مجموع وثایق ارائه‌شده از سوی تسهیلات گیرندگان در گروه‌های بانکی مختلف نشان می‌دهد که وثایق مالی سهم غالب را از مجموع وثایق در گروه‌های بانکی تخصصی و خصوصی داشته درحالی‌که جنس وثایق در بانک‌های خصوصی شده و دولتی بیشتر از جنس وثایق حقیقی بوده است که نشان از کیفیت بهتر وثایق دریافتی در این نوع از بانک‌ها دارد.
- بررسی وثایق گروه‌های بانکی در سطح ریز اجزای وثایق حقیقی و مالی، نشان‌دهنده وجود یک ناهمگونی زیاد میان گروه‌های بانکی مختلف است. برای مثال در بانک‌های خصوصی چک به‌عنوان یک وثیقه مالی سهم غالب را داشته درحالی‌که در بانک‌های خصوصی شده و دولتی غلبه با قراردادهای لازم‌الاجرا که ذیل وثایق حقیقی قرار می‌گیرند، بوده است.
- بررسی سهم انواع وثایق از مجموع وثایق ارائه‌شده از سوی انواع شخصیت ذی‌نفعان واحد نشان می‌دهد که بیشترین سهم وثایق حقیقی مربوط به ذی‌نفعان حاکمیتی و تقریباً کمترین سهم متعلق به شرکت‌های سهامی خاص بوده است. بررسی در سطح اجزای وثایق نیز نشان از سهم قابل توجه چک در انواع شخصیت ذی‌نفعان، به‌طور خاص شرکت‌های سهامی عام و در رتبه بعد سهامی خاص دارد. بیشترین نوع وثایق بنگاه‌های و نهادهای حاکمیتی نیز از نوع قراردادهای لازم‌الاجرا بوده است.
- بررسی ارتباط میان نسبت مانده غیرجاری تسهیلات کلان و شاخص‌های سلامت بانک‌ها نشان می‌دهد که مطابق انتظار بانک‌های با نسبت مانده غیرجاری بیشتر در تسهیلات کلان، شاخص‌های سلامت عمومی ضعیف‌تری نیز دارند.
- بررسی‌های اقتصادسنجی نشان می‌دهد که میان مدت قرارداد و سهم وثایق مالی از مجموع وثایق با نسبت مانده غیرجاری رابطه مستقیم و میان اندازه مبلغ پرداخت‌شده و نرخ سود با نسبت مذکور رابطه منفی وجود دارد. به‌بیان دیگر با کنترل سایر متغیرها با افزایش مدت بازپرداخت تسهیلات و سهم وثایق مالی به‌طور متوسط نسبت مانده غیرجاری به اصل مبلغ تسهیلات کلان افزایش پیدا کرده و با افزایش مبلغ پرداخت‌شده و یا نرخ سود این نسبت برای ذی‌نفعان واحد دریافت‌کننده تسهیلات کاهش می‌یابد.

[فصل هشتم]

منابع

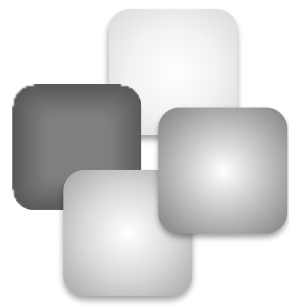
۸- منابع

- ساختار هزینه‌ایی بنگاه‌ها و تقاضا برای منابع مالی، ا. محمودزاده و ف. نیلی، MBRI-PN-9304، پژوهشکده پولی و بانکی، بانک مرکزی ج.ا.ا، زمستان ۱۳۹۳
- مطالبات غیرجاری یا دارایی‌های مسموم بانک‌ها، ا. محمودزاده و ف. نیلی، MBRI-PP-93025، پژوهشکده پولی و بانکی، بانک مرکزی ج.ا.ا، آذر ۱۳۹۳
- اندازه‌گیری محدودیت مالی بنگاه؛ تبیین نقش دوره گردش نقد، ا. محمودزاده، ف. نیلی و م. نیلی، مطالعات و سیاست‌های اقتصادی، ۱۰۵، ج ۱۲، ش ۱، (۱۳۹۵)، ۷۵-۱۰۰
- ارزیابی وضعیت و چشم‌انداز بازارهای مالی، ا. محمودزاده، س.ع. مدنی‌زاده، نشر موسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی، ۱۳۹۸
- ساختار بنگاهداری و رفتار بازده سهام: شواهدی از بورس اوراق بهادار تهران، م. فرج‌پور، س.ف. فاطمی و ع. ابراهیم‌نژاد، تحقیقات مالی دوره ۲۱ بهار ۱۳۹۸ شماره ۱، ۳۵ - ۵۸
- چرخه‌های اعتباری ایران، م. عینیان، ف. ن. زیارانی، ا. محمودزاده، فصلنامه پژوهش‌های پولی-بانکی، سال یازدهم، شماره ۳۸، زمستان ۱۳۹۷، ۵۶۵-۵۹۸

[پیوست الف]

تعاریف

پیوست الف: تعاریف

وثایق مالی به آن دسته از وثایق اشاره دارد که از جنس اسناد مالی بوده و شامل چک، سپرده‌ها، سفته و برات، سهام، اوراق مشارکت، سایر و سایر اوراق بهادار می‌شود.
چک: چک به‌عنوان یکی از انواع وثایق تسهیلات بانکی در شرایطی که متعلق به خود شخص تسهیلات گیرنده باشد در این دسته قرار می‌گیرد.

سپرده: صاحب سپرده سرمایه‌گذاری می‌تواند سپرده سرمایه‌گذاری ربالی یا ارزی را به‌عنوان تضمین بدهی‌های خود و یا شخص ثالث (حقیقی یا حقوقی) به وثیقه بانک درآورد.
سفته و برات: متقاضی تسهیلات می‌تواند از سفته‌ای که خود به امضا رسانده باشد به‌عنوان یکی از انواع وثایق در صورت موافقت بانک استفاده کند.

سهام: هر سهام پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار، می‌تواند به‌عنوان وثیقه تسهیلات در رهن بانک قرار گیرد البته با توجه به نوسانات غیرقابل پیش‌بینی در بازار سهام، ارزش روز آن‌ها تعدیل قابل توجهی در دریافت وام پیدا می‌کند.

اوراق مشارکت: اوراق مشارکت همانند سپرده‌های سرمایه‌گذاری بلندمدت می‌توانند به‌عنوان تضمین، توسط بانک‌ها به‌عنوان وثیقه وام ضبط و نگهداری شوند.
سایر: نامعلوم

سایر اوراق بهادار: اسناد وصولی (چک‌های حاصل از فروش) یکی از انواع اوراق بهاداری است که می‌تواند وثیقه دریافت تسهیلات قرار گیرد.

وثایق حقیقی از جنس اسناد مالی نبوده و به یک دارایی مشخص فیزیکی مربوط می‌شوند که شامل قرارداد لازم‌الاجرا، ارزش وثیقه کالا، ارزش وثیقه ضمانت‌نامه، ملکی، محل طرح، کارخانه و ماشین‌آلات و تجهیزات می‌شوند.

قرارداد لازم‌الاجرا: با قید توافق طرفین (وام‌گیرنده و بانک) در خصوص لازم‌الاجرا بودن قرارداد، وصول مطالبات به استناد آن‌ها از طریق اجرای ثبت و توقیف اموال متعهد یا ضامنین (به‌استثنای برخی موارد معدود) ممکن است. در حقیقت توقیف وثایق مشروط به صدور حکم قضایی نبوده و بانک راسا می‌تواند اقدام کند.

ارزش وثیقه کالا: متقاضی تسهیلات می‌تواند در قبال دریافت تسهیلات قبوض انبارهای عمومی را به بانک ارائه کند.

ارزش وثیقه ضمانت‌نامه: مشتری می‌تواند در قبال تعهدات خود ضمانت‌نامه بانک‌های داخلی و یا معتبر خارجی را به بانک بسپارد.

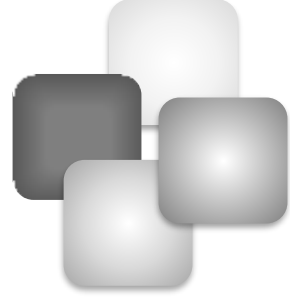
ملکی: تسهیلات می‌تواند در قبال رهن اموال غیرمنقول متعلق به تسهیلات گیرنده یا شخص ثالث پرداخت شود که یکی از این نوع اموال غیرمنقول املاک هستند.

محل طرح: در مواردی که هدف از دریافت تسهیلات احداث یک واحد صنعتی باشد از خود محل اجرای طرح می‌توان به‌عنوان وثیقه استفاده کرد.

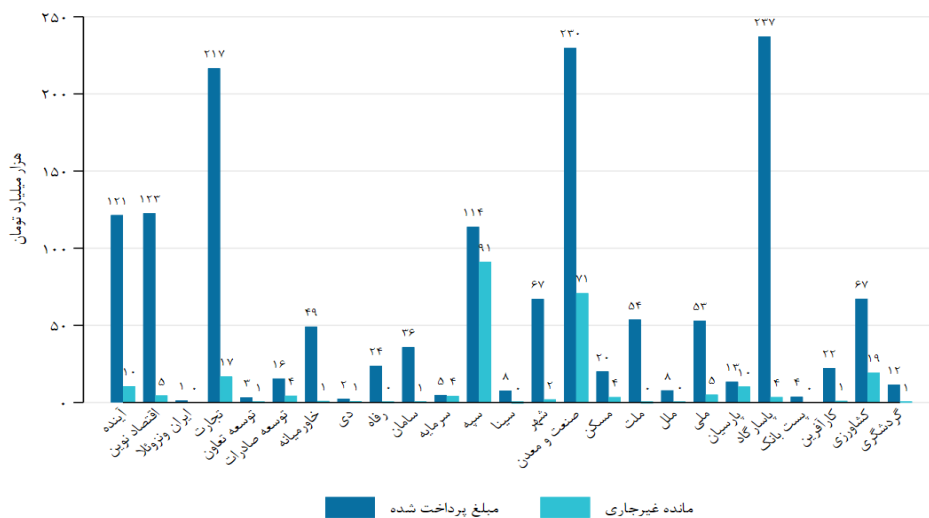
کارخانه: فعالین صنعتی در صورت تقاضای تسهیلات می‌توانند کارخانه را در رهن بانک قرار دهند.

ماشین‌آلات و تجهیزات: امکان دیگر بنگاه‌های صنعتی برای دریافت تسهیلات قرار دادن وسایل تولید و تأسیسات نصب‌شده در کارخانه یا محل کار در رهن بانک است. در حقیقت بانک طی قراردادی پس از رهن این نوع اموال منقول، آن‌ها را به امانت در اختیار مشتری قرار می‌دهد.

[پیوست ب]
بررسی در سطح بانک

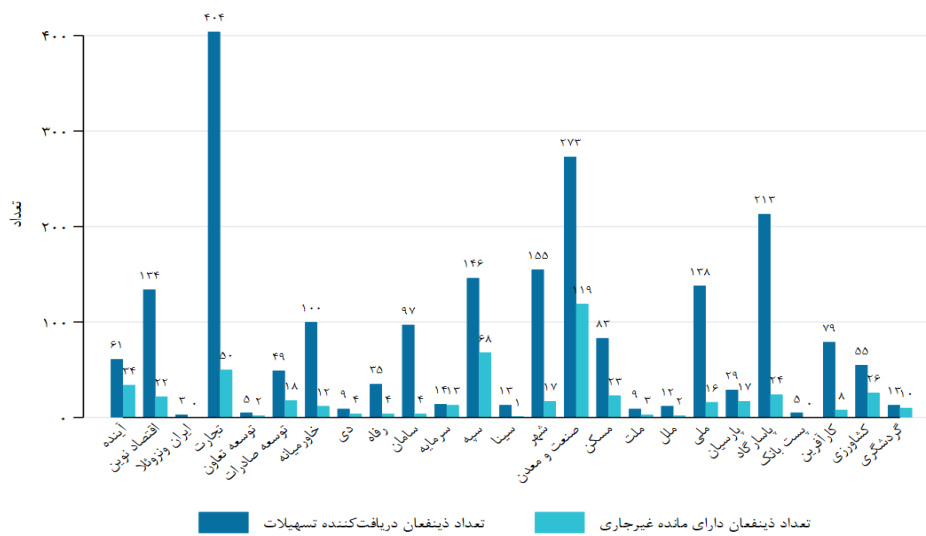

منبع داده: بانک مرکزی

شکل ۲-۹: مقدار اصل مبلغ پرداخت شده و مانده غیرجاری تسهیلات کلان در هر یک از بانک‌ها

منبع داده: بانک مرکزی

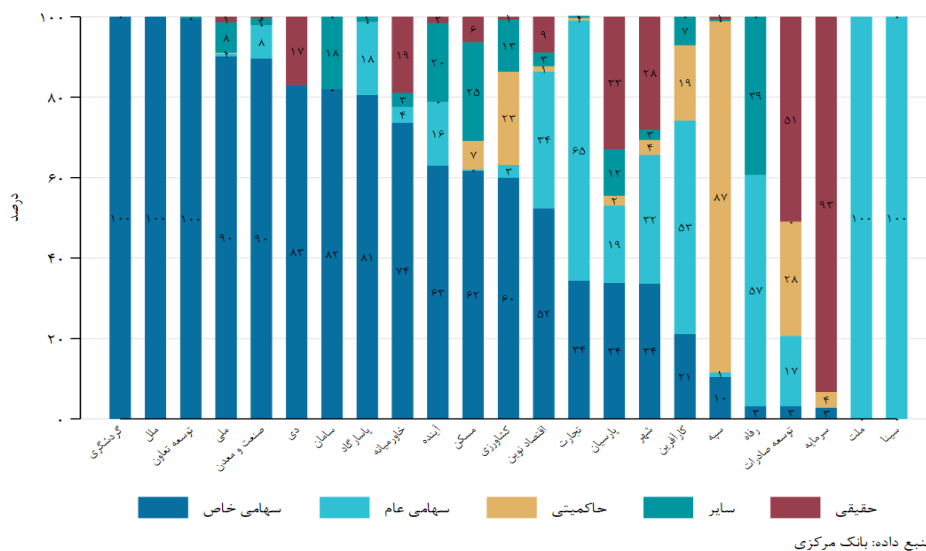
شکل ۳-۹: تعداد ذی‌نفعان واحد دریافت‌کننده تسهیلات کلان و دارای مانده غیرجاری در بانک‌های مختلف توضیحات: یک ذی‌نفع واحد در صورتی که از بیش از یک بانک تسهیلات کلان دریافت کرده باشد، در هر بانک شمارش شده است.

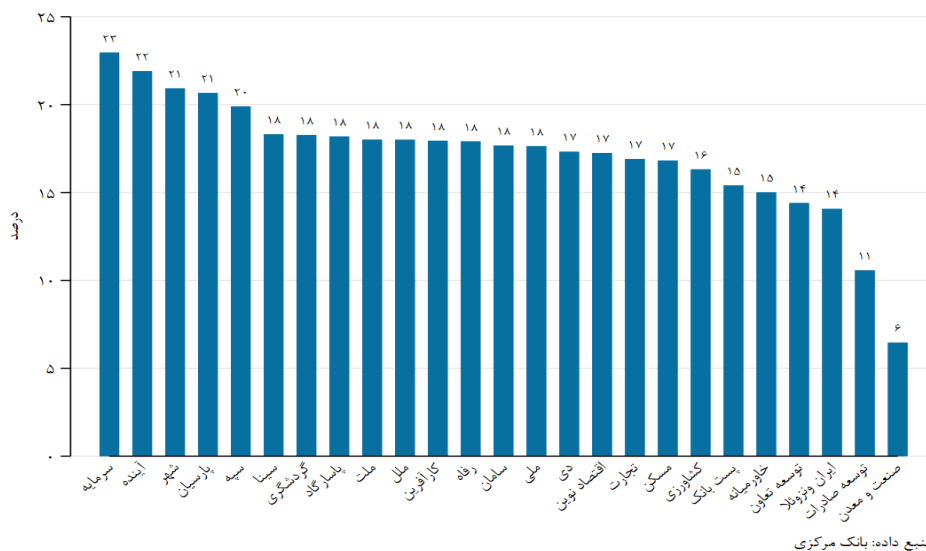

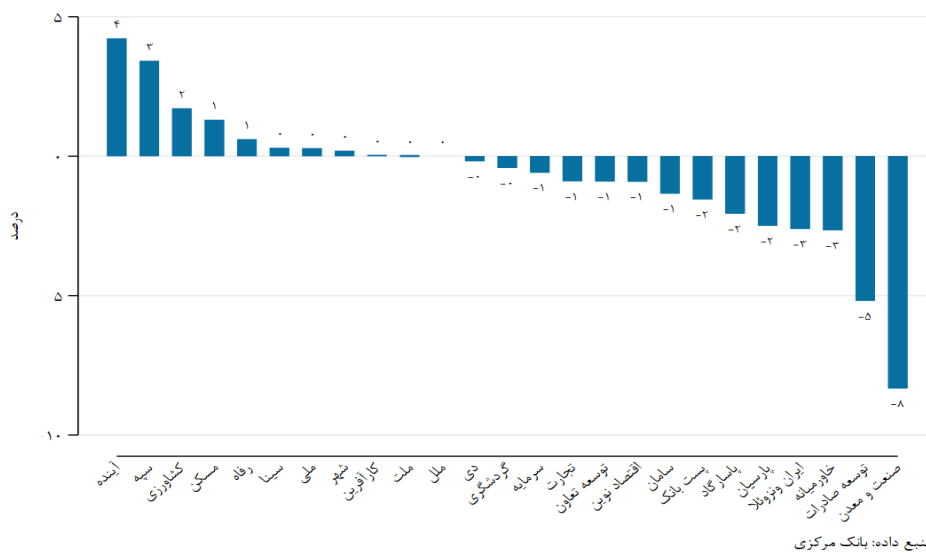
شکل ۹-۹: سهم انواع شخصیت ذی‌نفعان از مانده غیرجاری تسهیلات کلان در هر یک از بانک‌ها

در شکل ۸-۹ سهم انواع شخصیت ذی‌نفعان واحد از تسهیلات کلان در بانک‌های مختلف مقایسه شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود سهم غالب تسهیلات بانکی در بسیاری از بانک‌ها در اختیار بنگاه‌های سهامی خاص قرار گرفته و سایر انواع ذی‌نفعان به جز در چند بانک سهم کم‌تری داشته‌اند. سهم ۹۰ درصدی اشخاص حقیقی در بانک سرمایه قابل توجه است. انجام همین مقایسه در ارتباط با مانده غیرجاری در شکل ۹-۹ نشان می‌دهد که سهم اشخاص حقیقی در بانک سرمایه به بیش از ۹۰ درصد رسیده و در بانک توسعه صادرات نیز حقیقی‌ها سهم اکثری را پیدا کرده‌اند.

بررسی در سطح بانک‌ها نیز مطابق فوق نشان می‌دهد از منظر متوسط وزنی تفاوت قابل توجهی میان آن‌ها وجود داشته و درحالی‌که بانکی مثل صنعت و معدن متوسط نرخ سود زیر ده درصد داشته‌اند بانک‌های سرمایه، آینده، شهر و پارسیان با نرخ‌های متوسط بیش از ۲۰ درصد به تسهیلات‌گیرندگان خود وام‌های کلان پرداخت کرده‌اند. طیف زیاد اختلاف میان متوسط وزنی از متوسط ساده نرخ سود در شکل زیر نشان‌دهنده ناهمگنی بانک‌ها از نظر ارتباط میان اندازه تسهیلات و نرخ سود است.

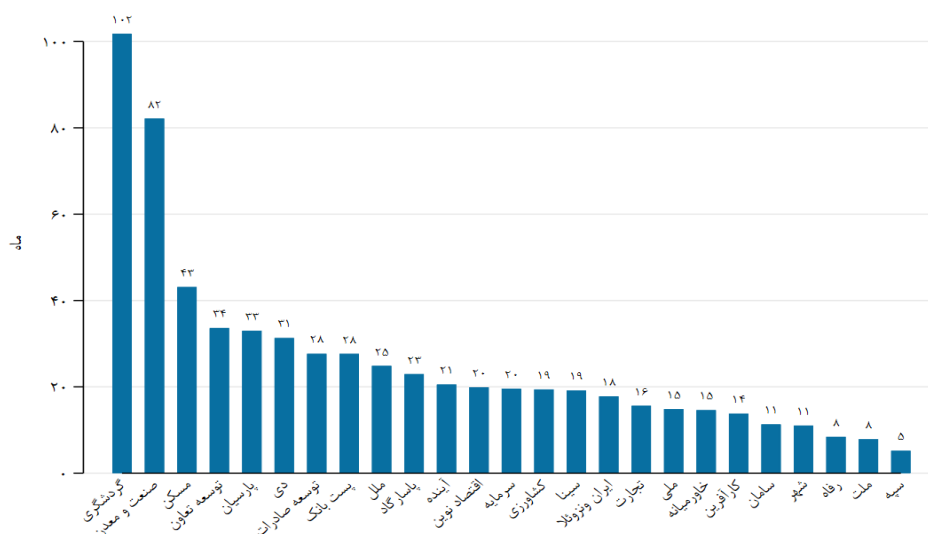
شکل ۱۰-۹: متوسط وزنی نرخ سود تسهیلات کلان در بانک‌های مختلف

شکل ۱۱-۹: اختلاف متوسط وزنی از متوسط ساده نرخ سود تسهیلات کلان در بانک‌های مختلف

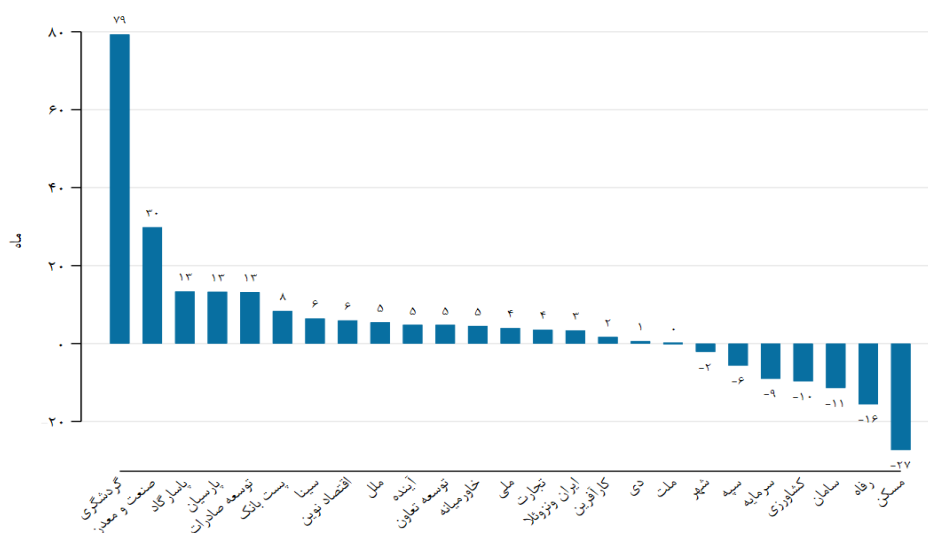
تحلیل مدت قرارداد از منظر بانک‌ها نیز نشان می‌دهد که هم‌راستا با نتایج ذکر شده، در میان ۵ بانک اول تنها بانک گردشگری و پارسیان به‌عنوان بانک‌های غیرتخصصی در رده‌ی اول و پنجم قرار گرفته‌اند و بانک‌های صنعت و معدن، مسکن، توسعه تعاون بیشترین مدت قرارداد را با تسهیلات‌گیرندگان کلان

داشته‌اند. بانک‌های گردشگری و مسکن در دو سوی طیف اختلاف متوسط وزنی از متوسط ساده قرار گرفته‌اند بدین معنی که هر چه بانک گردشگری برای تسهیلات‌گیرندگان بزرگ خود مدت زمان بیشتری برای بازپرداخت در نظر گرفته است این موضوع در مورد بانک مسکن بالعکس بوده است.

منبع داده: بانک مرکزی

شکل ۱۲-۹: متوسط وزنی مدت قرارداد تسهیلات کلان در بانک‌های مختلف

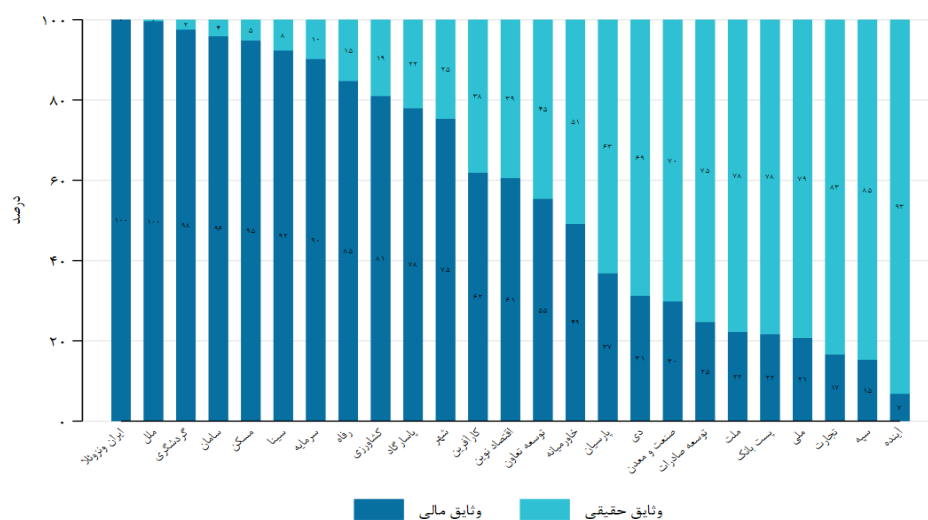

منبع داده: بانک مرکزی

شکل ۱۳-۹: اختلاف متوسط وزنی از متوسط ساده مدت قرارداد در بانک‌های مختلف

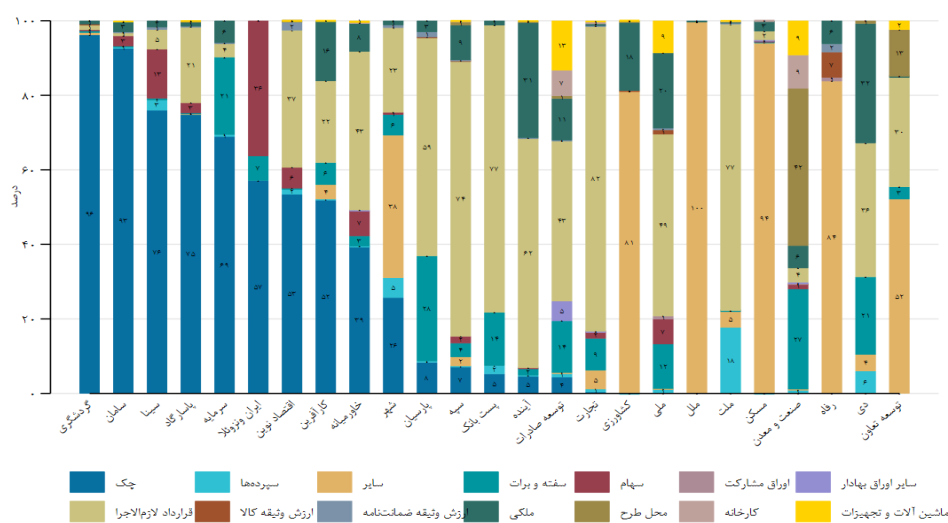

بررسی سهم وثایق حقیقی و مالی در سطح بانک‌ها نشان می‌دهد در بیش از نیمی از بانک‌ها جنس وثایق دریافت شده غالباً از نوع مالی بوده است. بررسی اجزای وثایق نیز مطابق شکل ۹-۱۵ نشان می‌دهد که در سطح بانک‌ها در ۸ بانک گردشگری، سامان، سینا، پاسارگاد، سرمایه، ایران ونزوئلا، اقتصاد نوین و کارآفرین بیش از نیمی از وثایق دریافت شده از نوع چک بوده است. این نسبت در دو بانک گردشگری و سامان بسیار قابل توجه (بیش از ۹۰ درصد) است.

منبع داده: بانک مرکزی

شکل ۹-۱۴: سهم نوع وثایق تسهیلات کلان در بانک‌های مختلف

منبع داده: بانک مرکزی

شکل ۹-۱۵: سهم انواع وثایق تسهیلات کلان در بانک‌های مختلف

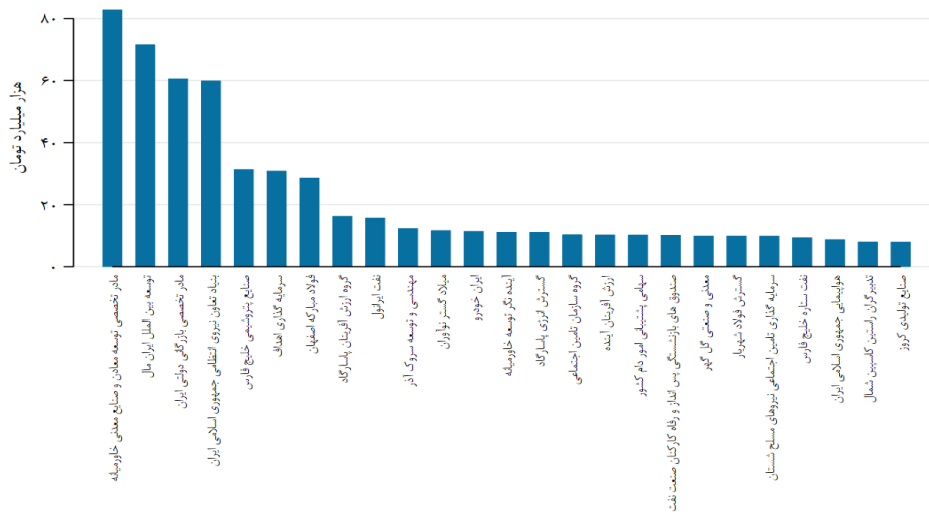
[پیوست ج]

بزرگترین ذی نفعان واحد

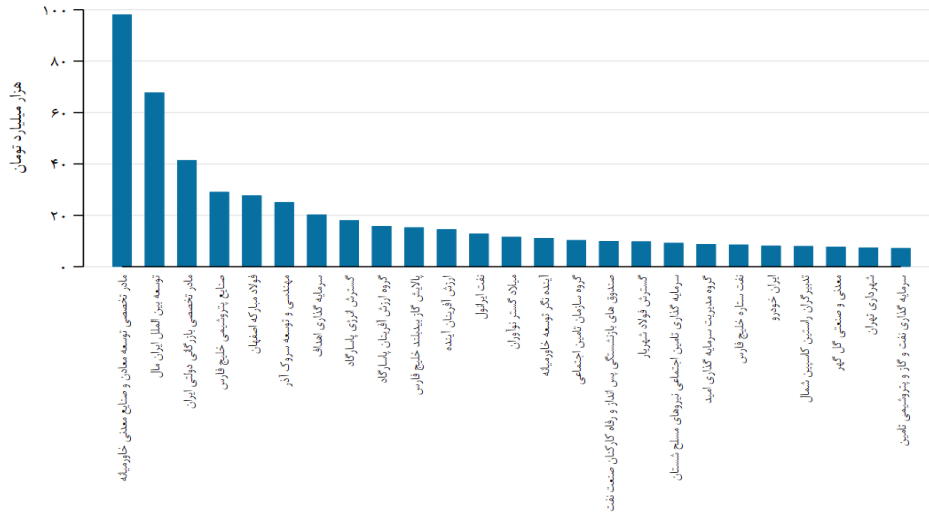
۱۰- پیوست ج: بزرگترین ذی‌نفعان واحد

منبع داده: بانک مرکزی

شکل ۱-۱۰: ذی‌نفعان واحد دریافت‌کننده بزرگ‌ترین تسهیلات کلان

در شکل ۱-۱۰، ذی‌نفعانی که بیشترین تسهیلات کلان را دریافت کرده‌اند به ترتیب فهرست شده‌اند. همان‌طور که مشاهده می‌شود شرکت مادر تخصصی توسعه معادن و صنایع معدنی خاورمیانه با بیش از ۸۰ ه.م.ت تسهیلات کلان دریافت شده پیش‌تاز است. در رده دوم شرکت توسعه بین‌الملل ایران مال در جایگاهی حتی بالاتر از شرکت مادر تخصصی بازرگانی دولتی ایران قرار گرفته است. از منظر مانده غیرجاری نیز هر چند شاهد تغییر در ۲۵ بنگاه اول هستیم اما همچنان ۳ شرکت مادر تخصصی توسعه معادن و صنایع معدنی خاورمیانه، توسعه بین‌الملل ایران مال، مادر تخصصی بازرگانی دولتی ایران پیش‌تاز هستند با این تفاوت که نسبت مانده غیرجاری به اصل مبلغ در شرکت مادر تخصصی بازرگانی دولتی ایران کوچک‌تر است.

منبع داده: بانک مرکزی

شکل ۲-۱: ذی نفعان واحد دارای بیشترین مانده غير تجارى تسهیلات کلان

این کتاب به بررسی جامع و تحلیلی تسهیلات کلان غیرجاری در شبکه بانکی ایران می‌پردازد. با استفاده از داده‌های بانک مرکزی و مطالعه دقیق تعاملات میان بانک‌ها و بنگاه‌ها، پژوهش حاضر در تلاش است تا ابعاد و ویژگی‌های کلیدی نکول تسهیلات کلان را شناسایی کند. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که عوامل ساختاری و نهادی مهمی در افزایش نرخ نکول و تمرکز مطالبات غیرجاری در تسهیلات بزرگ مؤثرند. به‌رغم نبود داده‌های ریز و فرایند ارزیابی کیفیت دارایی‌ها در شبکه بانکی، این کتاب بینشی جدید را در شناخت روابط پیچیده بانک و بنگاه فراهم کرده است. کتاب حاضر نه تنها داده‌های مهم توصیفی را ارائه می‌دهد، بلکه با روش‌های اقتصادسنجی تلاش می‌کند تا روابط علت و معلولی مؤثر بر سلامت شبکه بانکی ایران را روشن سازد. امید است یافته‌های این پژوهش بتواند مسیر تصمیم‌گیری مبتنی بر شواهد را برای بهبود عملکرد مالی و اقتصادی کشور هموار سازد.

رایحه اقتصاد
Economic Flavor

مرکز پژوهش‌های بانک ایران